

Stockholms
stad

Förslag till skötselplan Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat Oktober 2025

Skötselplan Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat

Dnr: 2013-06332

Utgivningsdatum: Oktober 2025

Utgivare: Stockholms stad

Kontaktperson: Gundula Kolb

Omslagsfoto: Gundula Kolb

Konsult: Anna Koffman, Calluna AB

Sammanfattning

Skötselplanen för Kyrkhamn och Riddersvik har utarbetats av Calluna AB under åren 2024 och 2025 och sedan bearbetats av Stockholms stad inför bildandet av Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat.

Områdena Kyrkhamn och Riddersvik ligger i Stockholms stad i stadsdelsområdet Hässelby-Vällingby och gränsar till Järfälla kommun och Görvälns naturreservat. Naturreservatet är cirka 138 hektar vilket är ett stort naturreservat i den här delen av landet.

Dokumentet är indelat i en del som ger beskrivning av området och en del som beskriver reservatets skötsel. Skötselplanen är en bilaga till reservatsbeslutet och fastställs samtidigt som reservatet bildas. Skötselplanen är inte juridisk bidande och kan uppdateras vid behov. Naturreservatets syfte, reservatsföreskrifter samt grunden för reservatsbildningen återfinns i reservatsbeslutet.

Den beskrivande delen innehåller information om områdets geografiska förutsättningar, historia samt ekologiska och rekreativa värden.

I delen som beskriver områdets skötsel finns en skötselplanekarta som visar skötseltyper och skötselobjekt. Varje skötseltyp presenteras i ett avsnitt som innehåller beskrivning, målbild, bevarandemål, initiala åtgärder och löpande åtgärder. I avsnittet anges också de ingående numrerade objekten.

I skötselplanen är både initiala åtgärder, punktinsatser och löpande skötsel i naturmiljön beskriven. Skötselplanen beskriver också behov av anläggningar för tillgänglighet och rekreation och skötsel av dessa.

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	6
Beskrivning av områdets värden	7
Allmän beskrivning av området samt geografiskt läge	7
Geologi och topografi	8
Kultuhistorisk beskrivning	8
Förhistorisk markanvändning	8
Medeltida markanvändning	9
1600-talets markanvändning	10
En herrgårdsmiljö tar form – 1700-talets markanvändning	10
En ny tid – 1800-talets markanvändning	11
Handelsträdgårdar etableras – 1900-talets markanvändning	12
Ekologiska värden	13
Naturtyper	13
Naturvärden	15
Naturvårdsarter i Kyrkhamn	18
Naturvårdsarter i Riddervik	20
Ekologiska samband	23
Rekreativa värden	25
Plandelen – beskrivning för områdets skötsel	27
Övergripande mål för skötsel	27
Allmänna riktlinjer för skötsel	29
Generella riktlinjer för skog och trädbiotoper	29
Undvika markskador, känsliga biotoper och rätt tidpunkt på året	29
Hantering av stormfälld skog, döda träd och frågor kring granbarkborre	30
Hantering av avvercade träd, buskar och sly	30
Skötsel av brynmiljöer och skogsbackar	31
Restaurering av tallskog	31
Skötsel av kulturlandskapet	31
Skötseltyper och skötselobjekt	32
Skötseltyp Naturskog med fri utveckling - A_f	35
Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov - A_s	38
Homogena trädbestånd, restaureringsbehov - A_r	45

<i>Bäckravin - skötseltyp B</i>	47
<i>Tidigare ledningsgata - skötseltyp C</i>	50
<i>Halvöppen mark på övergiven åker skötseltyp D</i>	52
<i>Öppen gräsmark på tidigare åker - skötseltyp E</i>	54
<i>Gräsmark med hävdberoende arter - skötseltyp F</i>	56
<i>Trädgårdar och kolonilotter - skötseltyp G</i>	58
<i>Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren (Riddersvik) – skötseltyp H</i>	60
<i>Mälarens sötvattennaturtyper (Kyrkhamn) - skötseltyp H_Iss, H_lks, H_lgs, H_lds</i>	62
<i>Småvatten och anslutande bäck/dike – Skötseltyp I</i>	64
<i>Klippor vid strand – Skötseltyp J</i>	66
<i>Flack strand med lövträdsbård - Skötseltyp K</i>	67
<i>Engelsk park - Skötseltyp L</i>	69
<i>Återetablering av naturmark i marksanerat område - Skötselområde M</i> .	72
<i>Skötsel för rekreation och friluftsliv</i>	72
<i>Skötsel av kulturmiljö</i>	74
<i>Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar</i>	74
<i>Byggnader med trädgårdsanläggningar</i>	77
<i>Historiska vägdragningar</i>	80
<i>Dokumentation och uppföljning</i>	81
<i>Källförteckning</i>	82
<i>Bilagor</i>	83

Inledning

Skötselplanen för Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat har utarbetats av Calluna AB under åren 2024 och 2025 och sedan bearbetats av Stockholms stad inför bildandet av Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat. Skötselplanen är indelad i en beskrivning av området och en plan för reservatets skötsel. Skötselplanen utgör bilaga till reservatsbeslutet och fastställs samtidigt som reservatet bildas. Naturreservatets syfte, reservatsföreskrifter och grund för reservatsbildningen återfinns i reservatsbeslutet.

Utredningsområdet för framtagande av skötselplanen var något större än föreslagen reservatsgräns. I skötselplanen redovisas kartor och områdesbeskrivningar över hela området, det vill säga även de skötselområden som helt eller delvis är belägna utanför gränsen för naturreservatet. För det område vid Riddersvik som ska marksaneras kan kompletteringar i skötselplanen komma längre fram. Inför antagande kommer skötselplanen att bearbetas och en plan över prioriterade åtgärder tas fram.

Processen att inrätta ett naturreservat i Kyrkhamn har pågått sedan 2012 men har fördröjts på grund av osäkerhet kring planer och tillståndprocess för Lövstaverket. Under 2023 har uppdraget utvidgats till att även innefatta Riddersvik. Därför är beskrivningen delvis uppdelad för dessa två områden.

Beskrivning av områdets värden

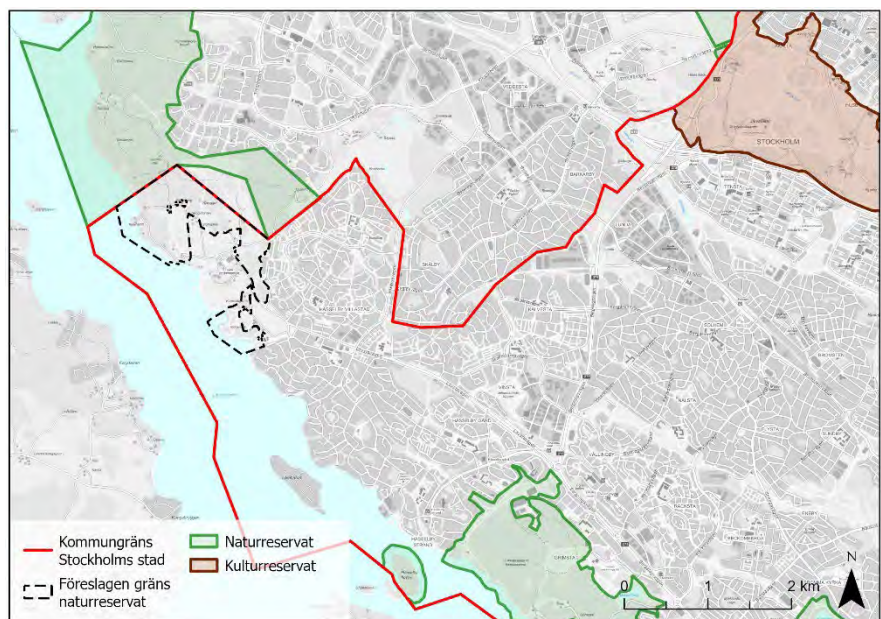
Allmän beskrivning av området samt geografiskt läge

Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat är ett kulturhistoriskt rikt naturområde vid Mälarens strand, beläget i Hässelby-Vällingby stadsdelsområde i Stockholm stad. Naturreservatet är cirka 138 hektar stort. Reservatet ligger inom Görvälnkilen och cirka 70 procent av naturreservatets landareal ingår i en regional värdekärna.

Området präglas av en stor variation av natur- och biotyper – från gamla skogar och slåtterängar till klippstränder, en bäckravin och Engelska parken i Riddersvik.

Området är också ett tydligt kulturlandskap med spår från bronsåldern fram till 1900-talets början. Fornlämningar, äldre odlingsstrukturer, torp, Riddersviks herrgårdsmiljö och resterna av ett brukssamhälle med kvarvarande bebyggelse berättar om områdets långa och varierade historia.

Kyrkhamn och Riddersvik är idag ett uppskattat rekreationsområde där besökare kan vandra, bada, uppleva natur- och kulturmiljöer och njuta av utsikten över Mälaren. Kombinationen av höga natur- och kulturvärden gör området unikt i staden. Figur 1 visar föreslagen reservatsgräns i förhållande till omgivningen.

Figur 1. Översiktskarta över Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat

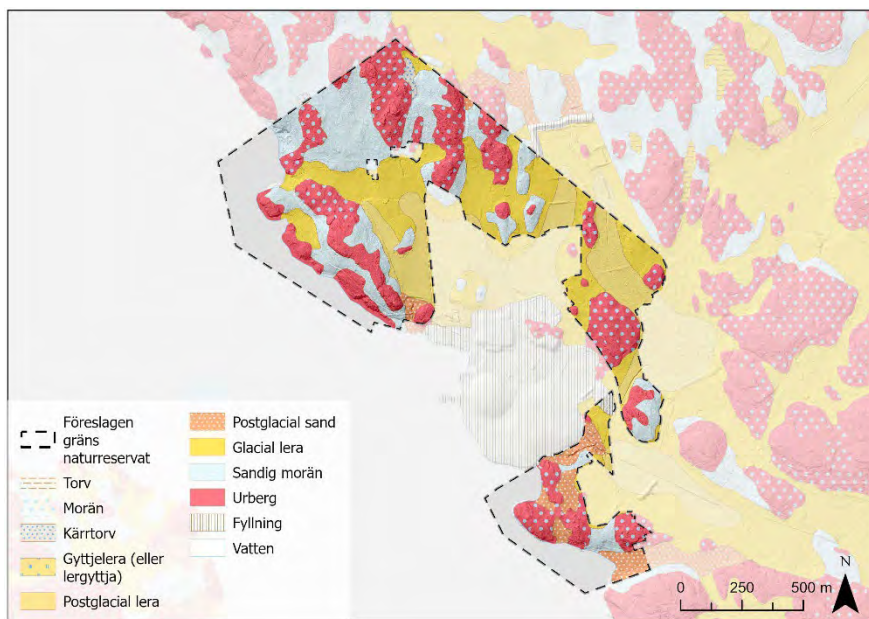
Geologi och topografi

Hela området präglas av det för Mälardalen typiska sprickdalslandskapet med omväxlande höjdparter och sprickdalar däremellan.

Förkastningsbranten mot Mälaren består av berg och morän med bland annat Kvarnberget som ett markant inslag i landskapet. Bergrunden består av sedimentgnejs och gnejsrar med inslag av yngre granit.

Efter istiden, när stora delar av området låg under vatten, blev bergstopparna renspolade från morän och lösa avlagringar och därför sticker hållarna fram på flera ställen i de höglänta lägena. Vid Kyrkhamn har ett litet parti av den ursvallade sanden avsatt sig.

Innanför förkastningsbranten ligger ett låglänt område där glacialera har sedimenterats under den tid då Östersjöbäckenet var en issjö. Området lutar ner mot Kyrkhamn respektive Lövstafjärden. Vid Lövsta har stora utfyllnader gjorts på den tiden då området var en avfallsanläggning.

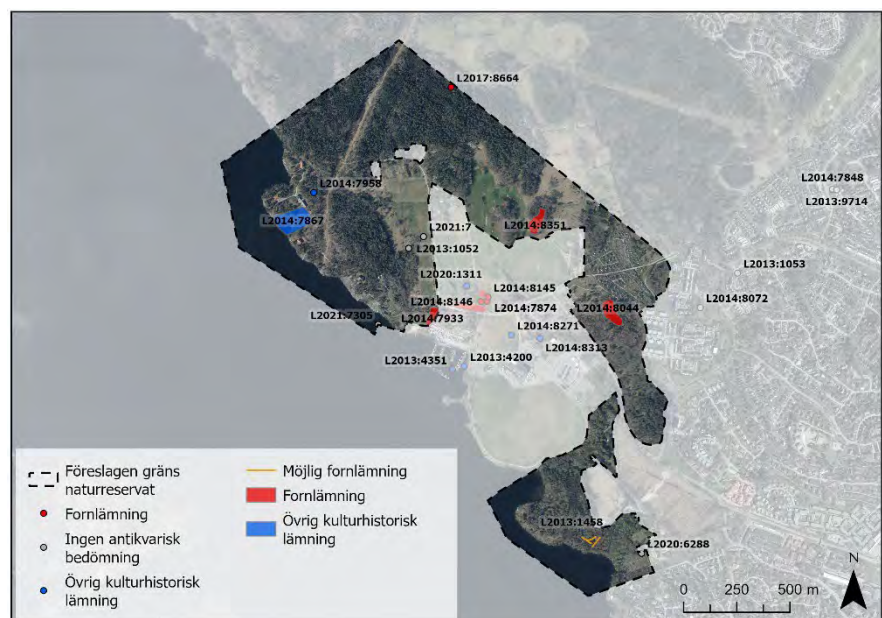
Figur 2 . Jordarter i förhållande till föreslagen naturreservatsgräns (SGU 2025).

Kulturrehistorisk beskrivning

Förhistorisk markanvändning

I området finns flera fornlämningar från bronsålder eller äldre järnålder på höjder 20–40 meter över havet (Figur 3). De utgörs av

en stensättning (L2017:8664), ett gravfält (L2014:8044) och ett gravfält/ bosättning (L2014:8351). Marken brukades för odling men det finns inga registrerade spår av åkerytor. Genom landhöjningen togs ny mark i anspråk. Under yngre järnålder anlades ett gravfält (L2014:7933) och i närområdet men strax utanför reservatsgränsen ytterligare gravar varav en storhög (L2014:7899, L2014:8146, L2014:7874 och L2014:8145). En gård bör ha funnits nära gravfälten, möjligen i samma läge som den medeltida Lövsta by känd sedan 1370. Grundmurar från byn är registrerade som fornlämning strax utanför reservatsgränsen. Järnålderns gårdar påträffas ofta i närheten av de historiskt kända bytomterna och ortnamn med ändelsen *-sta* har sina rötter i järnåldern.

Figur 3. Översikt över i Kyrkhamn och Riddersvik förekommande fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.

Medeltida markanvändning

Lövsta omnämndes år 1370 då kung Albrekt av Mecklenburg bytte till sig Lövsta (Lösta) med fyra gårdar. Byn hörde till Järfälla socken men övergick senast vid mitten av 1400-talet till Sångas socken på Färingsö. Det, liksom att bönderna i Lövsta på 1500-talet ansvarade för färjetrafiken över till Svartsjö kungsgård på Färingsö vittnar om att byn fungerade som ett brohuvud till kungsgården. En landväg som ledde från Lövsta söderut mot Stockholm bör därmed ha funnits under medeltiden, kanske redan tidigare med tanke på den runsten som påträffats i området. Lövsta bys fyra gårdar ägdes av kronan. Under slutet av 1600-talet låg även torpet Flottvik, senare Riddersvik, på Lövsta bys marker.

1600-talets markanvändning

Lövstafjärden var långt fram i tiden en viktig segelled från Stockholm och Saltsjön mot Sigtuna och Uppsala. På en karta över segelleden från 1687 står det "Kijrchiegården" med en prickad begränsning på Lövsta bys ägor (Lantmäteristyrelsens arkiv). På kartan från 1690 benämns samma plats Kyrkhamnen. Enligt Rannsakingar efter antikviteter år 1682 rörde det sig om en sjömanskyrkogård (se Fornsök L2014:7867, Övrig kulturhistorisk lämning, plats med tradition). I närheten finns en annan Övrig kulturhistorisk lämning i form av en stensättning (L2014:7958). På båda 1600-talskartorna är även Flottvik (Flötwijk) markerat vid nuvarande Riddersvik. Här finns en möjlig fornlämning, en hägnad i form av bitvis diffusa stensträngar (L2013:1458).

Figur 4. Karta över Lövsta bys marker år 1690. Där ingick även torpet Flottvik. Geometrisk avmätning Järfälla socken, Lövsta. Lantmäteristyrelsens arkiv.

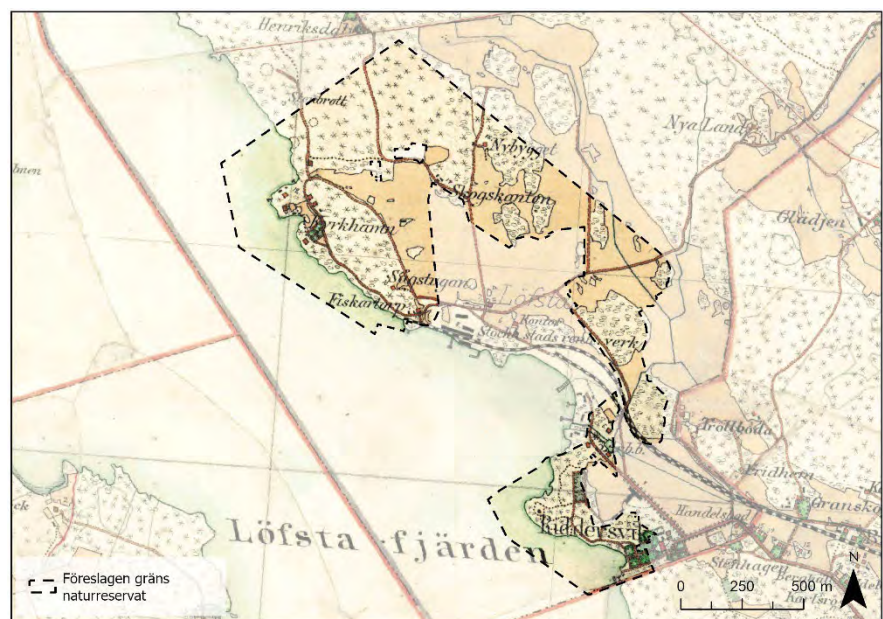
En herrgårdsmiljö tar form – 1700-talets markanvändning

Flottvik låg som tidigare nämnts under Lövsta by, belägen i Kyrkhamn-Riddersviksområdets sydöstra del. Flottvik finns belagt redan under 1600-talet. År 1723 friköptes Flottvik från Lövsta och år 1762 ersattes torpet av en ståndsmässig mangårdsbyggnad som då döptes om till Riddersvik. Riddersviks ägor utökades därefter genom uppköpet av Lövsta bys ägor. Det anlades alléer, en trädgård med orangeri och en engelsk parkanläggning enligt rådande stilideal. Den engelska parken innefattande en geometriskt utformad lövsal bestående av lindar och ett lusthus. Riddersvik omvandlades således till en representativ högreståndsmiljö. Det uppfördes även

flera torp under 1800-talet och senare arbetarbostäder och storskaliga ekonomibyggnader. Bebyggelsen vid Lövsta by blev kvar och beboddes tidvis av statare och tjänstefolk som arbetade för Riddersvik och ekonomibyggnaderna nyttjades av Riddersvik. Byn revs dock i slutet av 1800-talet.

En ny tid – 1800-talets markanvändning

År 1885 köptes Riddersviks ägor av staden. Det anlades ett stenbrott i Kyrkhamn och en avfallsstation invid Lövsta by. Graniten, så kallad stockholmsgranit, som bröts i stenbrottet norr användes framförallt till gatsten, men stenen har även använts i bygget av riksdagshuset. Brytningen påbörjades 1899 men avslutades redan 1907 då man ansåg att stenen hade för ojämn kvalitet. Etableringen och expansionen av verksamheter ledde till uppförande av bostäder för både arbetare och tjänstemän som tidigare hade inhysts i den agrara bebyggelsen. De följande åren utvecklades Kyrkhamn till ett brukssamhälle med bostäder för de anställda, kontorsbyggnad, skolor och marketeri. Intill bostäderna för de anställda uppfördes uthus och jordkällare. Trädgårdarna ordnades enligt tidens ideal med grusade gårdsplaner, fruktträd, bersåer, stenmurar och trappor. Även infrastrukturen utvecklades med nya vägdragningar som länkade samman den nya bebyggelsen. Till Lövsta drogs ett järnvägsspår och det anlades hamnanläggningar. Riddersvik nyttjades efter stadens övertagande för trädgårdsbruk och som lantbruksegendom som arrenderades ut. Strax nordöst om gården uppfördes en handelsbod.

Figur 5. Karta över Kyrkhamn-Riddersviksområdet. På kartan syns den agrara bebyggelsen med Riddersviks herrgårdsmiljö men även stenbrottet och

avfallsstationen och de byggnader som uppförts för de nya verksamheternas räkning. Häradsekonomiska kartan 1902-1906. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Handelsträdgårdar etableras – 1900-talets markanvändning

Under 1900-talets början började ett villasamhälle i det angränsande Hässelby, växa fram. Hässelby villastads närhet till Kyrkhamn gav upphov till anläggandet av handelsträdgårdar och uppförandet av trädgårdsmästerbostäder i Kyrkhamnsområdets nordvästra del. Den tidigare odlingsmarken och latrinpellets som erhöles från Lövsta avfallsstation var viktiga förutsättningar för etableringen av handelsträdgårdarna.

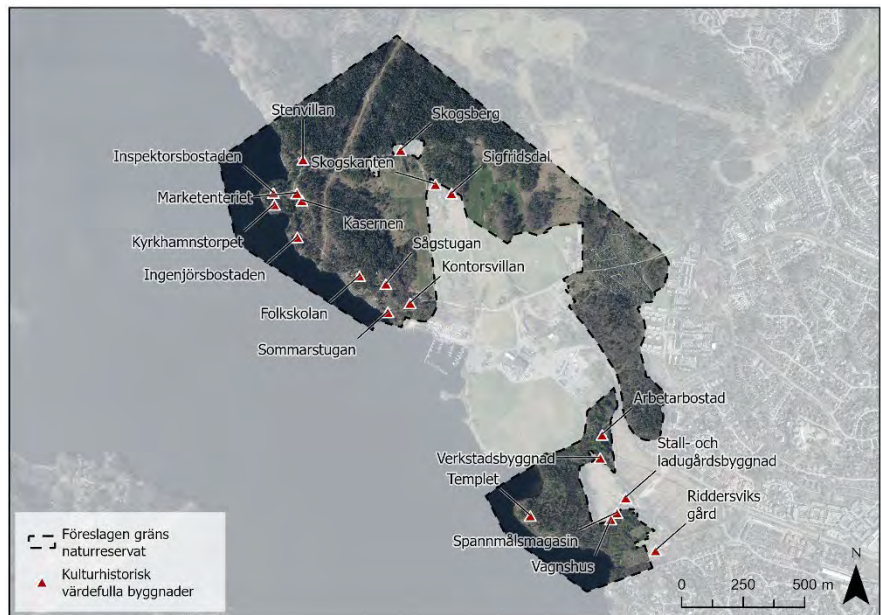

Figur 6. På den ekonomiska kartan från 1950-talet syns Hässelby villastad öster om Riddersvik. Flertalet handelsträdgårdar med stora växthus har tillkommit i områdets nordvästra del intill Skogsberg och Sigfridsdal. Bostadshus för de anställda har uppförts och avfallsstationen har byggts ut. Källa: Lantmäteristyrelsens arkiv.

Nya funktioner och verksamheter

Under 1900-talets första hälft började avfallsstationens anställda bosätta sig i det närliggande villaområdet. Skolundervisningen i skolbyggnaden vid Kyrkhamnsvägen upphörde under 1930-talet och det tidigare utpräglade brukssamhället luckrades upp. Nya funktioner adderades till området följande decennier. År 1979 etablerades Stockholms trädskola på tidigare åkermark intill Riddersvik. Trädskolan försåg staden med uppvuxna träd. Under 1980-talet uppfördes ett kolonihusområde i Kyrkhamnsområdet. I Riddersvik började konferens- och ridskoleverksamhet bedrivas. Ett café har flyttat in i ett tidigare fiskartorp och en 4h gård bedriver idag sin verksamhet i en tidigare arbetarbostad. Andra byggnader hyrs ut som privatbostäder eller kontnärstateljéer. Bebyggelsemiljön

med avtryck från det tidigare jordbrukssamhället, bruksmiljön och Hässelby villastad framväxt finns således kvar.

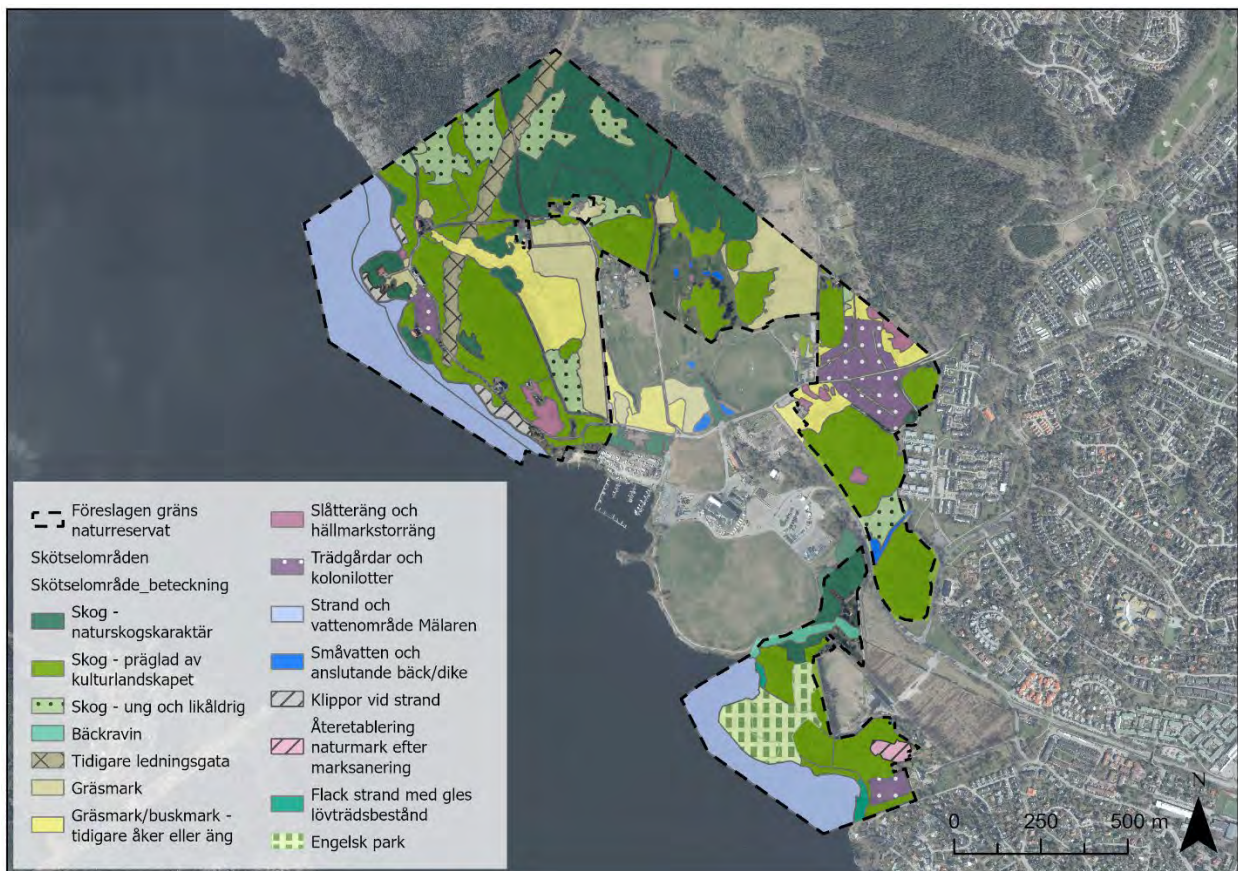

Figur 7 Översikt över kulturhistorisk värdefulla byggnader inom Kyrkhamn och Riddersvik.

Ekologiska värden

Naturtyper

De vanligaste naturtyperna i reservatet, med mer än 10 hektar yta är skog som är präglad av kulturlandskapet, skog som är av naturskogskaraktär, stränder och vattenområden vid Mälaren, samt öppna gräsmarker på tidigare åkermarker. Relativt små men för naturreservatet karaktäristiska och viktiga biotoper är slåtteräng och hållmarkstorräng, en bäckravin, Engelska parken och klippor vid stränderna (Figur 8 och Tabell 1).

Figur 8. Karta över naturtyper i naturreservatet

Tabell 1. Tabell över fördelning av naturtyper i naturreservatet. I arealerna i tabellen saknas golfbana, vägar samt små ytor som inte ingått i något skötselområde.

Naturtyp	Hektar
Skog – präglad av kulturlandskapet	39,6
Strand och vattenområde Mälaren	22,4
Skog – naturskogskaraktär	20,4
Öppen gräsmark på tidigare åker	6,8
Skog – ung och likåldrig	8,7
Gräsmark	10,1
Trädgårdar och kolonilotter	5,9
Engelska parken	4,4
Tidigare ledningsgata	4,1
Slätteräng och hållmarkstorräng	1,8
Klippor vid strand	1
Bäckravin	0,9
Återetablering av naturmark efter marksanering	0,6
Småvatten och anslutande bäck/dike	0,5
Flack strand med gles lövträdsbård	0,5

Naturvärden

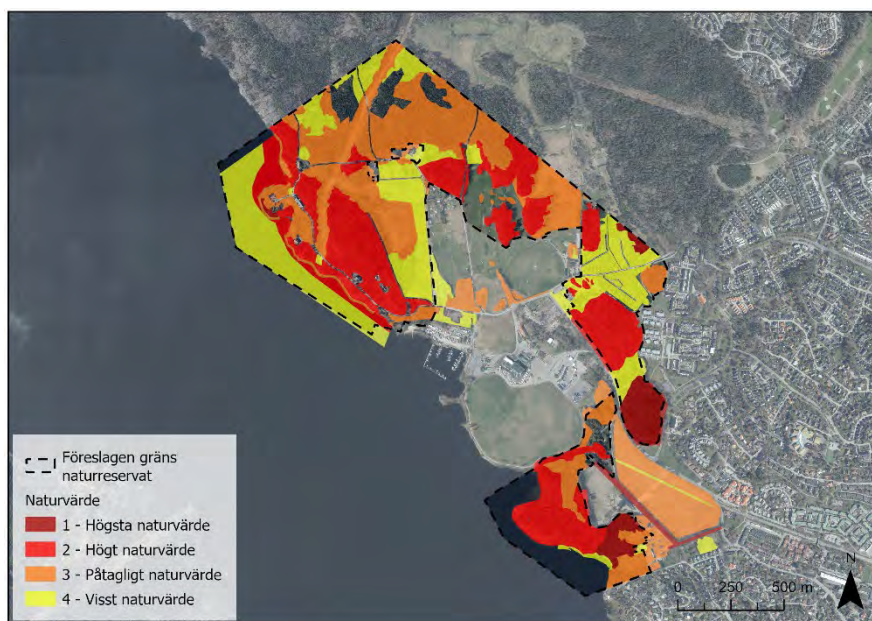
Områdets ekologiska värden är höga då området är del av ett stort sammanhängande naturområde och att området hyser en stor variation av natur- och biotoptyper.

Flera naturvärdesinventeringar har utförts i området, både på land och i vatten. I Riddersvik utfördes en naturvärdesinventering år 2016 av Calluna AB i samband med detaljplanearbete i Riddersvik. Under 2025 kompletterades med en naturvärdesinventering i vattenområdet av Riddersvik genomförd av Ekologigruppen AB. Under 2022 utförde Calluna AB en naturvärdesinventering på land och Aqua Biota en naturvärdesinventering i vatten i Kyrkhamn. Resultaten av dessa inventeringar redovisas i Figur 9.

De högsta naturvärdena på land återfinns i barr- eller blandskogar, ädellövskogar (ekskogar), skogar med beteshistorik, öppna hållmarker, klippor vid Mälaren, hållmarkstorrängar samt mindre

områden med artrik ängsvegetation. I vattenområdet är det de grunda områdena som uppvisar högst naturvärden.

I reservatet har 42,3 % av landarealen och 27,9 % av det vattenområde som har inventerats högsta eller högt naturvärde enligt de inventeringar som utförts. Övriga områden har påtagligt eller visst naturvärde. I ett flertal av dessa områden finns en stor potential att naturvärden utvecklas över tid genom i skötselplanen föreslagna åtgärder.

Figur 9. Översikt över naturvärden på land och i vatten i förhållande till den föreslagna naturreservatsgränsen (Calluna 2016, Calluna 2022, Aqua Biota 2022). Kartan kommer att kompletteras med resultaten av den limniska inventering som har genomförts 2025 av Ekologigruppen efter samrådet.

Kyrkhamn

I Kyrkhamn finns en mosaik av värdefulla tallskogar, hällmarkstallskogar och tallhedar med 200-åriga gamla träd. De gamla träden är framför allt tall och ek. Dessutom finns öppna hällmarkstorrängar, slätterängar och betesmarker med buskmiljöer som hyser värdefulla pollinatörer och växter. Det finns också lövskogar med gamla ekar och alar, kala strandklippor, silikatbranter och småvatten samt en före detta kraftledningsgata med värden för pollinatörer.

Utefter strandkanten finns strandskogar med grova alar på socklar och gamla träd, block- och klippstränder samt grus- och sandstränder med väl utvecklade hällmarkstorrängar och natursköna vyer över Mälaren. Några av hällmarkstorrängarna har klassats som Natura 2000-habitat. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset

når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–50 meter.

Utöver naturtyperna finns det även gott om mikrohabitat i området. Den kuperade terrängen möjliggör små nischer såsom sandblottor, sandgropar, sprickor i klipp hållar, solbelysta varma ytor och skuggade lodytor med sippervatten. Det finns gott om brynmiljöer och flera vattensamlingar och småvatten samt blocksamlingar och stenrösen. I området förekommer liggande och stående död ved av olika arter och i olika dimensioner och nedbrytningsgrad samt hålträd, varav flera med mulm, som har värden för såväl fladdermöss som insekter och fåglar.

Riddersvik

Riddersvik har generellt mycket höga ekologiska värden, framför allt kopplade till trädmiljöerna. I området finns värdefulla trädmiljöer med lång kontinuitet, både med gamla och ihåliga ädellövträd men också gammal tallskog. Förutom dessa miljöer finns liknande strandmiljöer som i Kyrkhamn, såsom hållmarker, hållmarkstorräng och partier med alskog. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–22 meter enligt sjökort. Utanför Tempeludden är bottenprofilen brantare och zonen med grund sjö är därför mycket smalare.

I anslutning till Riddersviks herrgård finns en engelsk park där besökare kan promenera längs slingrande stigar. Parken domineras av skogsmark med gamla ädellövträd, såsom ek och parklind, men även äldre tallbestånd. Dessutom finns flera grova lärkträd, troligtvis planterade under 1800-talet, liksom lindar av varierande ålder. Buskvegetationen varierar inom parken – i eckbackarna nordväst om herrgården dominerar yngre hasselbestånd, medan andra områden börjar fyllas av uppväxande lövsly. Vissa delar, som Tempeludden i den västra delen vid Mälaren, har dock mycket sparsam buskvegetation.

Markvegetationen är bitvis lundartad med blåsippa och lundgröe, men även mer trivial flora som kirskål och stinksyska förekommer. Det finns också stråk med mattbildande skavfräken. Längs Mälarens strand är skogen glesare och innehåller hållmarker där torrängsflora såsom kärleksört, blodnäva och tulkört förekommer. Död ved förekommer i parken, både som liggande och stående träd, men i begränsad omfattning.

I den norra delen av Riddersvik dominerar triviallövskog med arter som asp, sälg, björk och klibbal, men inslag av tall förekommer också. Vissa områden präglas av ask, varav en stor andel träd har

dött, sannolikt till följd av askskottsjuka. Här finns också en bäckravin med strömmande vatten och stenig botten. Förekomsten av död ved varierar från sparsam till riklig i denna del av området. I den södra delen av Riddersvik finns ett kolonilottsområde och en ekbacke.

Naturvårdsarter i Kyrkhamn

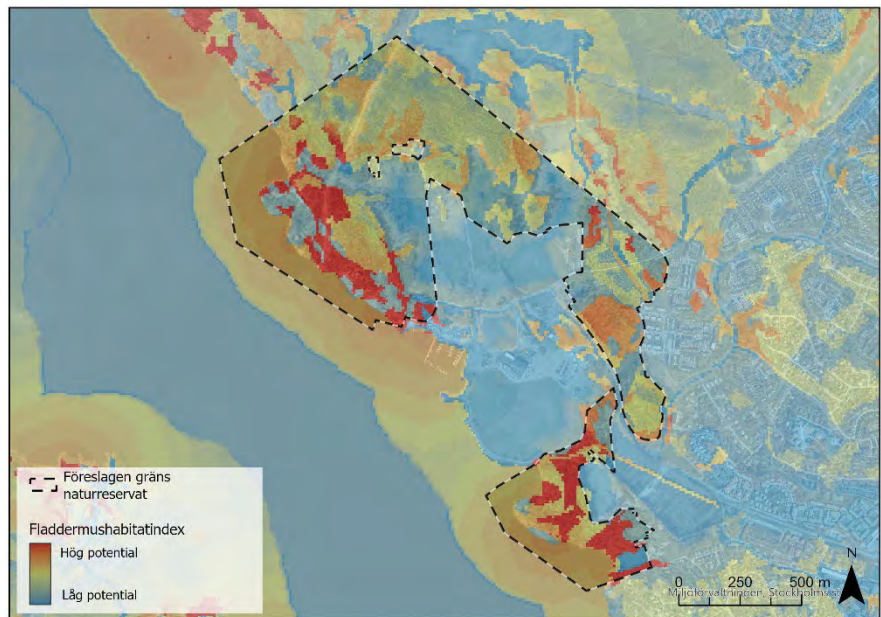
I Kyrkhamn förekommer många skyddsvärda och rödlistade arter inom flertalet artgrupper som fåglar, groddjur, fladdermöss, insekter och kärlväxter.

Kärlväxter

Naturvärdesinventeringen som genomfördes av Calluna 2022 visar på förekomst av flera hävdarter bland kärlväxterna, knutna till olika ängsbiotoper och hållmarkstorräng. Bland annat backklöver (NT, nära hotat), backnejlika, backtimjan (NT,), blåsuga, brudbröd, darrgräs, fetknoppar (gul, kantig och vit), flentimotej (NT), gulmåra, gullviva, jungfrulin, knölsmörbomma, solvända (NT), stor blåklocka, tjärblomster, vildlin, vippärt (NT), ängshavre och ögontröst. Andra skyddsvärda kärlväxter i Kyrkhamn är blåsippa, liljekonvalj, sårlärka och ramslök som påträffats framför allt i olika ädellövträdsmiljöer i området.

Fladdermöss

Området har mycket goda förutsättningar för fladdermöss (Figur 10). Åtta olika fladdermusarter har kunnat identifieras (Calluna, 2022); dammfladdermus (NT), dvärgpipistrell, mustasch-/taigafladdermus, nordfladdermus (NT), större brunfladdermus, vattenfladdermus, trollpipistrell och brunlångöra (NT). Av dessa bedöms de förstnämnda sex arter har en lokal population som använder reservatet under reproduktionsperioden. De påträffade fladdermusarterna uppvisar olika typer av jaktbeteenden: Brunfladdermus jagar i det öppna luftrummet, nordfladdermus, trollpipistrell och dvärgpipistrell jagar närmre kantzoner, mustasch-/taigafladdermus och brunlångöra jagar främst i skogar och i trängre utrymmen och vattenfladdermus och dammfladdermus jagar nära vattenytan. Denna spridning i jaktbeteende bland fladdermusarterna visar hur viktigt det är för fladdermöss med en stor variation i landskapet med många olika naturtyper – vilket finns i Kyrkhamn.

Figur 10. Reservatet har mycket goda förutsättningar för fladdermöss.

Fåglar

Bland de påträffade fågelarterna från Callunas naturvärdesinventering 2022 återfinns framför allt arter som är knutna till skog och brynmiljöer, till exempel olika arter av hackspettar. Det påträffades även arter knutna till mer öppna marker som stare och gulsparr. Av de fåglar som noterades vid naturvärdesinventeringen 2022 är 12 rödlistade; duvhök (NT), entita (NT), grönfink (EN, starkt hotad), grönsångare (NT), gulsparr (NT), kråka (NT), mindre hackspett (NT), spillkråka (NT), stare (VU), svartvit flugsnappare (NT), talltita (NT) och ärtsångare (NT).

Groddjur

På golfbanan som ligger centralt i området finns naturvärden i form av brynmiljöer och småvatten och vid naturvärdesinventeringen 2022 påträffades bland annat mindre vattensalamander i småvattnen. Andra grod- och kräldjur som noterades i Kyrkhamn 2022 är skogsödlor och kopparödlor. Tidigare fynd från Kyrkhamn visar även på förekomst av vanlig padda (Wijkmark m.fl., 2019), huggorm och vanlig snok (Artdatabanken, 2021).

Vedlevande arter

Av insekterna återfinns ett stort antal vedlevande arter i Kyrkhamn vilket indikerar öppna och variationsrika trädmiljöer med lång kontinuitet. Bland naturvårdsarterna återfinns ett flertal arter med koppling till svampangripen död ved, där trädslaget kan variera. Det finns även flera arter med större grad av specialisering till gamla

ekar med håligheter, döda vedpartier och djurbon. Exempelvis hålträdsklokryppare *Anthrenochernes stellae* (NT), hålskenknäppare *Eucnemis capucinus* (NT) och plattad lövvedborre *Xyleborus monographus* (NT). Dessutom noterades enstaka naturvårdsarter med koppling till fuktiga skogar, vilket sannolikt är ett resultat av områdets direkta närhet till Mälaren. Sammantaget visar resultatet från den inventering av vedlevande insekter som genomförts i området (Calluna, 2022) att trädmiljöerna i Kyrkhamn utgör en mångfacetterad och varierande livsmiljö för ett stort antal arter knutna till skogsmiljöer. Inventeringen av vedlevande insekter i Kyrkhamn visar att trädmiljöerna i skötselplaneområdet hyser en artrik insektsfauna, eftersom 15 rödlistade arter och ett stort antal naturvårdsarter konstaterades. Några exempel på exklusiva vedlevande skalbaggar från Kyrkhamn är barkbaggen *Colydium filiforme* (EN) och brokig barksvarthage *Corticium fasciatum* (VU, sårbar) som båda lever som följearter till skeppsvarvsflugan *Lymexylon navale* (NT), vilken också påträffades under inventeringen.

Insekter knutna till öppna gräsmarker

Vid insektsinventeringen noterades ett flertal arter som är knutna till öppna och blomrika gräsmarker, träd- och buskbärande ängsmarker samt varma gräsmarker och brynmiljöer med god tillgång till blåklackor, ärtväxter och fibblor. Bland dessa kan nämnas flera arter av vildbin, till exempel pollenspecialisterna blåklackshumla *Bombus soroeensis* och blåklacksbi *Melitta haemorrhoidalis*. Även enstaka naturvårdsarter med koppling till varma sandmarker noterades, till exempel svartpälsbi *Anthophora retusa* (NT), bivarg *Philanthus triangulum*, hjärtvägstekel *Priocnemis cordivalvata* och korsriddarstekel *Episyron albonotatum*.

Arter i vatten

Den studie av miljödata som gjordes i den akvatiska naturvärdesinventeringen lyfte särskilt fram att ål, lake och asp har noterats inom den östra delen av Mälaren som omger Kyrkhamn. Hornsärva omnämns som typisk art för Natura 2000-naturtypen Naturligt eutrof sjö.

Naturvårdsarter i Riddervik

I Riddersvik har förutom naturvärdesinventeringen (Andersson 2017a) även en inventering av vedlevande och blombesökande insekter genomförts 2017 (Andersson 2017b).

Under naturvärdesinventeringen registrerades totalt 17 värdearter. Framträdande var ett flertal arter som indikerar skogliga värden kopplade till kontinuitet av tall: reliktbock (NT), tallticka (NT), blomkålssvamp, mindre mörghorre och åttafläckig praktbagge.

De tre första arterna förekommer främst i skogsbestånd med kontinuitet av gamla levande tallar och de två sistnämnda arterna är kopplade till död tallved, där larven av åttafläckig praktbagge framför allt utvecklas i solexponerade, döda tallrötter.

Den framträdande förekomsten av reliktbock i Riddersvik är särskilt naturvårdsintressant eftersom arten utgör värddjur åt en sällsynt parasitstekel, *Xorides depressus* (NT), vilken har observerats tillsammans med värddjuret i Tempeluddens tallmiljöer vid senare fältbesök i området.

Under naturvärdesinventeringen noterades även gnagspår från två skalbaggsarter som lever på asp: grön aspvadbock (NT) och aspvadgnagare. Båda arterna signalerar förekomst av död aspvad i olika former. Dessutom påträffades gnagspår från myskbock i död sälgvad på flera platser, en skoglig signalart som tyder på kontinuitet av sälg i området.

Flera arter har noterats som är knutna till mulmfyllda håligheter i gamla ädellövträd, såsom hålträdisklokrypare *Anthrenochernes stellae* (NT), hålskenknäppare *Eucnemis capucinus* (NT), lindvedvivel *Phloeophagus turbatus* (NT), gulbent kamklobagge *Allecula morio* (NT) samt silvertecknad vedstiletfluga *Pandivirilia melaleuca* (VU).

Den sistnämnda är en sällan påträffad art vars larver utvecklas i ihåliga lövträd, och arten har sin huvudsakliga kända svenska utbredning i Mälarnära lövskogar

Andra vedlevande insekter som noterats är plattad lövvedborre *Xyleborus monographus* (NT), gul gaddbagge *Mordellistena neuwaldeggiana* (NT) samt matt blombagge *Ischnomera cinerascens* (NT). Dessa arter är knutna till död ved av olika beskaffenhet, varav den förstnämnda artens larver utvecklas i nydöd ekved medan de två sistnämnda arternas larver är knutna till vitrötad lövträdsved. Gul gaddbagge och matt blombagge besöker även blommor som fullbildade skalbaggar.

En art som påträffades under senare fältbesök i området är skeppsvarvsfluga *Lymexylon navale* (NT). Denna arts larver utvecklas i hård, död ekved och har flera intressanta följearter knutna till sig, såsom barkbaggen *Colydium filiforme* (EN) och brokig barksvartbagge *Corticium fasciatus* (VU), vilka båda har

påträffats i Kyrkhamnsdelen av naturreservatet. Möjligen kan dessa följearter till skeppsvarvsflugan finnas även i Riddersvik.

Under insektsinventeringen noterades också flera naturvårdsintressanta arter knutna till blomrika och öppna gräsmarker, såsom svartpälsbi *Anthophora retusa* (NT) och gräshumla *Bombus ruderalis*. Arter knutna till brynmiljöer och öppen skogsmark är exempelvis takvedgeting *Symmorphus debilitatus*, vilken har en stark förekomst i Stockholmsområdet. Dessutom kan även almsnabbvinge *Satyrion w-album* (NT) lyftas fram, vilken har en stark koppling till alm.

Under senare fältbesök i Riddersvik gjordes fynd på Tempeludden av en intressant skalbagge med koppling till solitärbin i varma och torra ängsmarker, nämligen svart majbagge *Meloe proscarabeus* (NT). Denna art lever som parasitoid hos olika solitära bin, och artens larver klättrar upp i blommor varifrån de liftar med blombesökande bin till deras bon, där de sedan utvecklas på bekostnad av biets larver. Sammantaget vittnar dessa artförekomster om Riddersviks långa kontinuitet avseende ädellövträdsmiljöer, vilket även avspelas i fynd av intressanta vedsvampar som tårticka *Pseudoinonotus dryadeus* (VU), vilken har noterats i området under sentida fältbesök.

Sammantaget vittnar dessa artförekomster om Riddersviks långa kontinuitet avseende ädellövträdsmiljöer, vilket även avspelas i fynd av intressanta vedsvampar som tårticka *Pseudoinonotus dryadeus* (VU), vilken har noterats i området under sentida fältbesök.

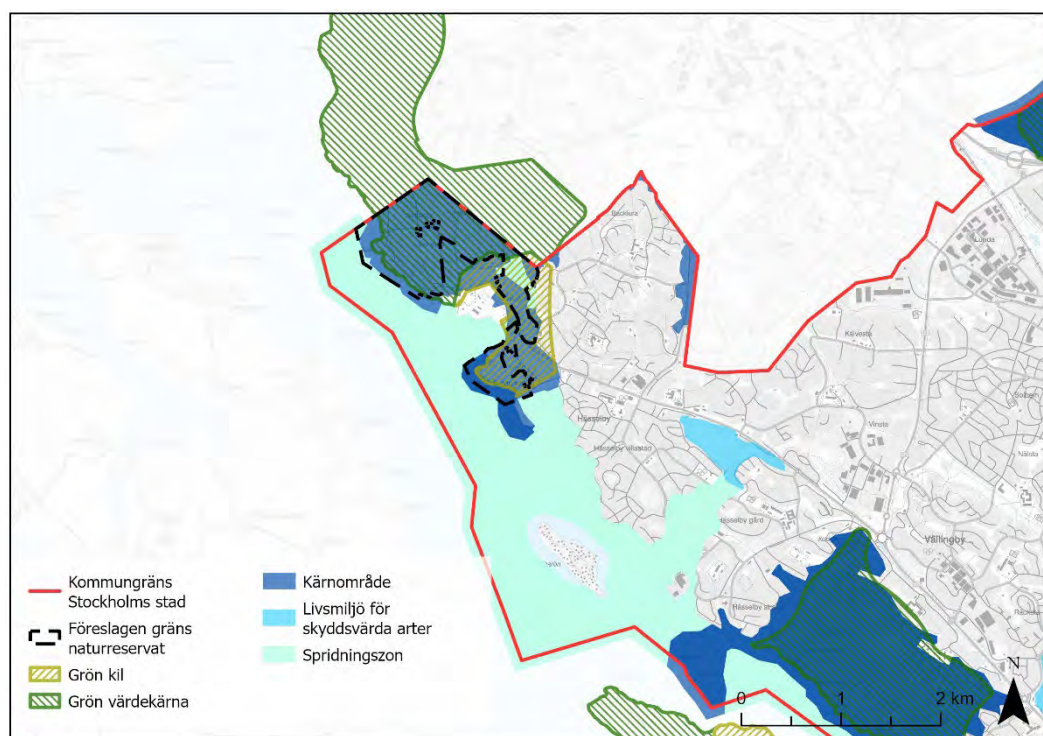
Blåsippa växer på flera ställen i området. Detta är en skoglig signalart som trivs på friska, gärna kalkhaltiga jordar. Även lönnlav noterades, en annan signalart som växer på barken av äldre ädellövträd.

Bland fågelarter i Riddersvik kan nämnas gröngöling, entita (NT), stjärtmes och mindre hackspett (NT). Samtliga dessa arter indikerar att området har skogliga naturvärden, särskilt knutna till lövträd och död ved. Gröngölingen är dessutom beroende av skogar som gränsar mot öppna, insektsrika områden med god tillgång på myror. Gulsparv (NT), som ofta återfinns i buskrika hagmarker och brynmiljöer, samt kattuggla, som är knuten till löv- och blandskogar med tillgång till håligheter har också noterats.

I samband med fältbesök i området har duvhök (NT) observerats jaga. Bytesrester efter duvhök hittats flera gånger i området. Dessa observationer indikerar sammantaget att duvhök regelbundet jagar i Riddersvik.

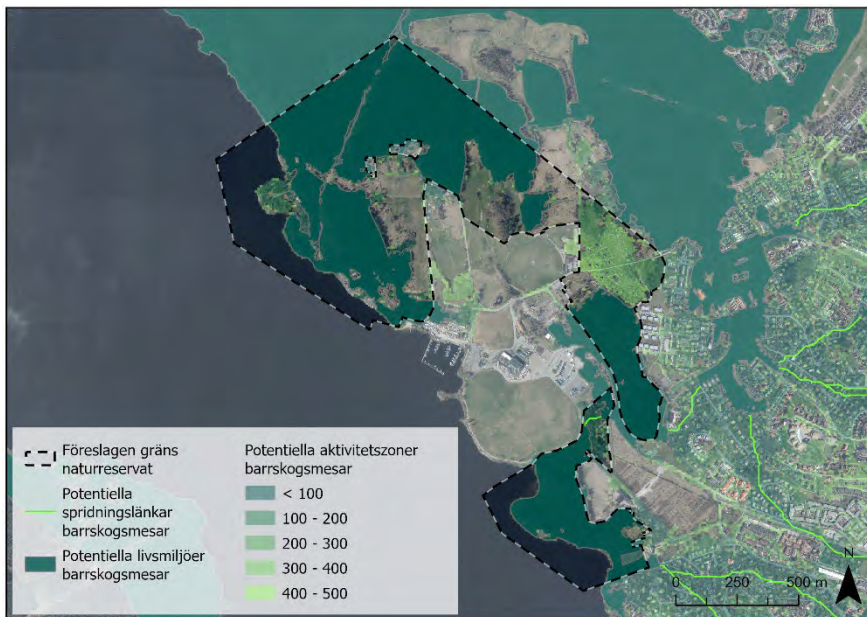
Ekologiska samband

Kyrkhamn och Riddersviks naturreservat ingår i en av Stockholmsregionens gröna kilar, Görvålnkilen, som sträcker sig längs Mälärstranden genom stora delar av Upplands-Bro och Järfälla kommuner. Görvålns naturreservat i Järfälla är skyddat sedan 1995 och angränsar till reservatet. Stråket ansluter till Stockholms stad via Kyrkhamnsområdet och söderut över Lövsta mot Riddersvik. Området är en del av stadens sammanhängande blågröna infrastruktur och utgör ett kärnområde i stadens ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO).

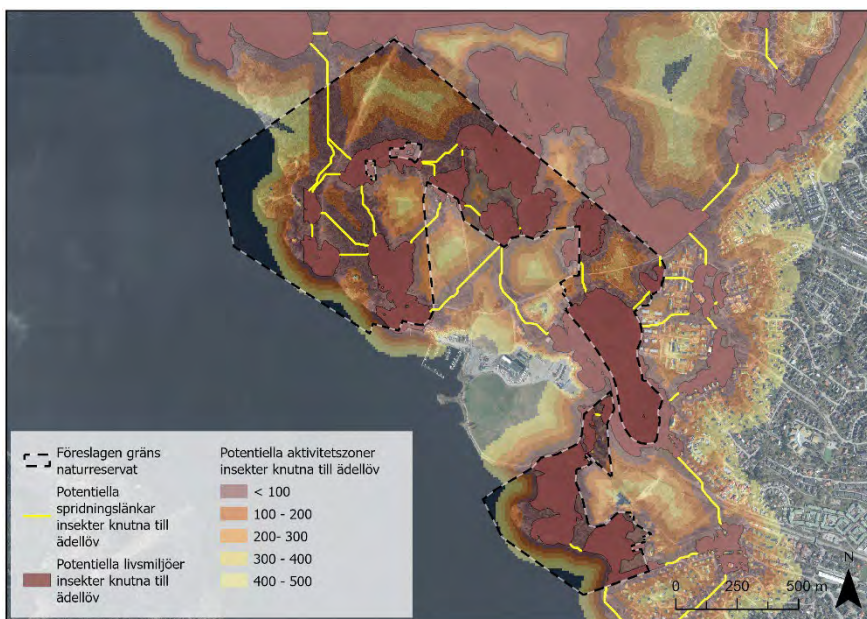
Figur 11. Kyrkhamn och Riddersvik utgör en viktig del i både den regionala och kommunala blågröna infrastrukturen.

De utbredda skogsmarkerna i norr är mycket värdefulla för barrskogslevande arter som kräver större sammanhängande skogsområden som exempelvis barrskogsmesar.

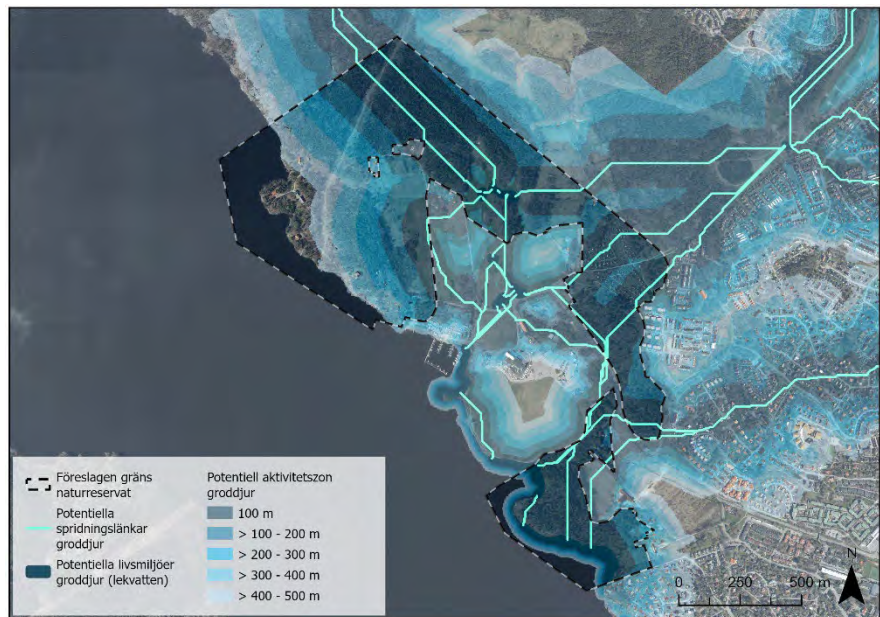
Figur 12. Stadens habitatnätverk för barrskogsmesar (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Ädellövmiljöerna i både Kyrkhamn Riddersvik är livsmiljöer för vedlevandeinsekter och utgör viktiga delar av habitatnätverket och bedöms ha relativ god konnektivitet.

Figur 13. Stadens habitatnätverk för vedlevande insekter knuten till ädellöv (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Den långa kuststräckan efter Mälaren med en mycket stor andel naturstrand ger groddjur och en del andra våtmarksarter goda förutsättningar i området. Det finns också flera områden som kan fungera som sommar- eller övervintringsområden inom reservatets skogsområden.

Figur 14. Stadens habitatnätverk med livsmiljöer för groddjur (Miljöförvaltningen Stockholms stad, 2023).

Rekreativa värden

Reservatet är välbesökt året runt. Det är möjligt att ta sig till området med kollektivtrafik, bil, cykel eller till fots. Tillgången till kollektivtrafik utgörs av buss som stannar vid Lingonrisgränd i den mellersta delen av området och en hållplats vid Riddersvik. Inom reservatet finns även parkering för cykel och mindre bilparkeringar. En större parkeringsplats finns i närheten av badet strax utanför reservatet. Promenad- och motionsstråken är mycket välanvända.

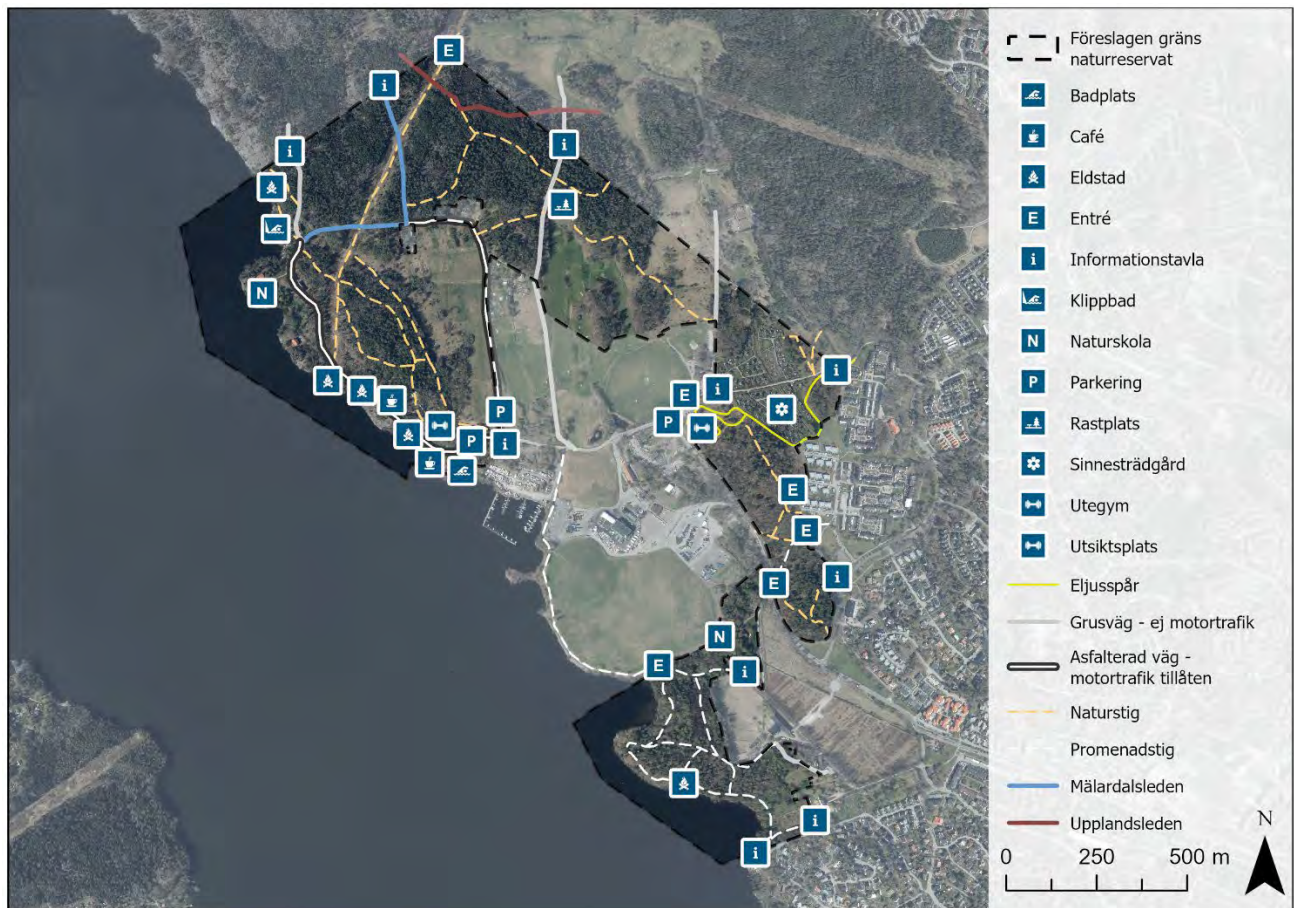
I Kyrkhamn finns ett stenbrott och flertal äldre byggnader som berättar om områdets historia och det tidigare brukssamhälle. I en av byggnaderna, Kyrkhamnstorpet, finns en naturskola som bedriver naturpedagogisk verksamhet. I norr finns möjlighet att fortsätta in i Görvålns naturreservat och att följa Upplandsleden eller Mälardalsleden norrut.

Längs Mälaren finns vida utsikter från klipporna där även bad förekommer. På flera ställen finns också rastplatser och möjlighet att elda på anlagda grillplatser. Lövstabadet ingår inte i naturreservatet men lockar besökare från ett större område. Badplatsen erbjuder stora gräsytor, sandstrand med gungor och beachvolleyboll. Här finns även bryggor, toalett och omklädningsrum. Sommartid har en mindre kiosk samt ett sommarcafé öppet i anslutning till badet.

Närområdet erbjuder även flertalet aktiviteter som golf och skytte.

I öster ligger ett stort koloniområde. Här finns möjlighet att ströva runt bland trädgårdarna och att besöka Sinnenas trädgård som ligger centralt i området.

Söder om Lövsta deponierna ligger Riddersvik. Här finns en 4H-gård, äldre herrgårdsbyggnader och ett stall. I anslutning till herrgården finns Engelska parken med en mer välordnad parkmiljö som har ett kulturhistoriskt värde.

Figur 15. Översikt över vägar och stigar, föreslagna entréer och befintliga och föreslagna målpunkter i Kyrkhamn och Riddersvik

Eftersom naturreservatet inbjuder till många olika upplevelser och aktiviteter och är tätortsnära beläget har det ett stort värde för många människors möjlighet till rekreation, motion och naturupplevelser.

Den variationsrika naturen och topografin, kulturmiljön, parkrummen och det vattennära läget bidrar till flera upplevelsevärden som:

- Orördhet och trolska naturmiljöer (påtaglig naturkänsla, frånvaro av andra människor, naturmystik)
- Skogskänsla (omslutande skog, naturliga ljud och dofter)
- Utblickar och öppna landskap (vida och långa vyer)
- Variationsrikedom och naturpedagogik (artrikedom, nåbar natur, möjlig upptäckarglädje)
- Kulturhistoria och levande landsbygd (synbara historiska avtryck)
- Aktivitet och utmaning (rörelse, sport)

Inom området finns alla de ovan nämnda upplevelsevärdena representerade på en eller flera platser. Stora delar av naturreservatet utgörs av skog med påtaglig skogskänsla. Här ges möjlighet att finna lugn och ro, tystnad, och att njuta av skogens alla intryck utan att påverkas av bebyggelse och bilvägar. Kyrkhamn ger många möjligheter att finna rofyllda platser och är även med i rapporten *Guide till tystnaden* - Stockholms stad där rofyllda platser är utpekade.

Andra delar av området har en natur med hög variationsrikedom och den kuperade terrängen skapar branter och delvis vida vyer. För personer som söker ensamhet eller utmaningar i naturen finns ett nätverk av mindre stigar som går genom mer obruten och kuperad terräng. Herrgårdsmiljön och den engelska parken har en historisk kontinuitet och är värdefulla inslag i området. Inom reservatsområdet finns även andra historiska avtryck och fornlämningar.

Plandelen – beskrivning för områdets skötsel

Övergripande mål för skötsel

Målbild

Det gamla odlingslandskapet med åkermark, rester av ängsmarker och hållmarkstorrängar, brynmiljöer och trädbärande biotoper hålls i hävd genom maskinell slåtter, lieslåtter och bete, samt naturvårdsskötsel med röjning och gallring av igenväxningsvegetation.

Det finns en stor sammanhängande naturskog som är livsmiljö för skogslevande fåglar och arter av kryptogamer och insekter knutna till gammal skog. Skogsbiotoper som inte är beroende av hävd utvecklas huvudsakligen genom att naturliga processer får fortgå. Vissa delar av skogsmarken utgörs av naturliga lövskogar med hög luftfuktighet och med ett stort inslag av död ved i olika dimensioner och stadier av nedbrytningsgrad. Det historiska skogslandskapet är väl bevarat och de strukturer, element samt arter som kräver hävd, solbelysning och återkommande störning finns i stor mängd. I glesa skogspartier sker föryngring av tall, ek och lind.

Kantzoner mellan naturtyperna är välutvecklade och präglas av en mångfald av buskar och träd med varierande ålder och storlek samt en örtrik flora som gynnar många insekter, såsom pollinatörer som

solitärbin och fjärilar. Även fältskiktet i en gles och luckig skogsmark är örtrikt. Engelska parken utgör en historisk parkmiljö som genom skötsel av träd- och fältskikt följer den ursprungliga parkidé som gestaltades i slutet av 1700-talet. Parken sköts och vårdas på så sätt att kulturhistoriska och ekologiska värden knutna till gammal lind och tall samt torrbacksflora främjas.

Gamla solbelysta tallar och gamla mulmrika ekar och lindar ger goda förutsättningar för en rik vedinsektsfauna.

Bäckravinen med sina olika typer av delsträckor är ett öppet vattendrag där fluviala processer får verka. Det finns skuggade partier som håller nere vattentemperaturen vilket gynnar många djur i vattnet. Svämplan förekommer. Död ved i vattnet är också värdefullt för djur och naturliga hydromorfologiska processer och får ligga kvar.

Småvatten i form av dammar i golfbanan utgör biotoper för groddjur och vatteninsekter.

Fladdermöss har god tillgång till boplatser i hålträd och i gamla hus och strukturer (till exempel jordkällare) i kulturmiljön. Det finns födosöksområden för fladdermöss med insektsrika miljöer och det finns stråk i landskapet lämpliga för fladdermössens rörelser. Områden som i nuläget inte är belysta hålls mörka för en god ekologisk funktion för fladdermöss och andra nattlevande arter. Belysta områden har ekologisk anpassad belysning.

Mälarens stränder utgörs av en oexploaterad naturstrand fri från skräp och slitage. Mälarens vattenmiljö – såväl i grunda som djupare områden – har god vattenkvalitet och utgör livsmiljö för fisk, fåglar, och bottenlevande organismer.

Reservatet erbjuder en variation av upplevelsevärden som tilltalar olika intressen och besökare från både Stockholms stad och Järfälla kommun. Det är möjligt att ta sig runt i naturreservatet även för personer som inte kan gå fritt i terrängen eller på kuperade naturstigar. Naturupplevelser, möjlighet att ströva i ett stort naturområde, kontakten med Mälarens vatten och stränder, platser för naturpedagogik är viktiga kvaliteter i Kyrkhamn för välbefinnande, återhämtning och lärande.

Det är lätt att orientera sig i reservatet genom tydliga entréer med informationsskyltar och utmärkta stigar. Sitt-, rast- och grillplatser som finns på strategisk utvalda platser erbjuder möjligheter till vila, social samvara och utsikter.

Allmänna riktlinjer för skötsel

Generella riktlinjer för skog och trädbiotoper

Röjningar och gallringar av restaurerande karaktär och frihuggning av ekar, hagmarksträd mm är nödvändiga då skog med beteshistorik eller annan typ av hävd i utmarker och trädklädd betesmark ska återskapas. Restaureringshuggningar i homogena likåldriga bestånd i syfte att skapa en luckig och variationsrik skog behöver också göras inom några skötselområden i naturreservatet. Vid restaureringsarbete, naturvårdsgallring och frihuggning är det viktigt att expertis med lång erfarenhet av naturvård utför stämplingen, det vill säga angivelserna av vilka träd och buskar som ska fällas respektive sparas. Vid frihuggning av träd (initial restaurerande åtgärd) ska träd som tidigare stått öppet frihuggas genom att konkurrerande träd avverkas, genom att sly röjs och täta buskar/buske som skuggar stammen tas bort, glesas ut eller begränsas. Undvik att ta bort alla stammar under samma år eftersom det ofta resulterar i stort uppslag av sly. Frihuggning behöver ofta göras i flera steg över flera år för att inte förändringen ska ske alltför snabbt. Hur snabbt frihuggningen bör göras beror på hur länge trädet har stått beskuggat. Samtidigt som de gamla träden gynnas ska också en naturlig förnygring säkras vilket innebär att slyröjning eller gallring inte får vara så omfattande att nya träd inte tillåts växa upp i skötselområdet.

Vid skogliga åtgärder ska regelmässigt följande värdefulla småbiotoper och element sparas utan att skadas:

- Gamla träd, grova träd, hålträd, träd med vedblottor, träd med savflöden
- Stående och liggande död ved, grova döda grenar i så stora längder som möjligt med undantag för fornlämningar och möjliga fornlämningar
- Vitala träd som utgör betydelsefulla efterträdare till gamla träd, blommande/bärande träd med betydelse för pollinatörer och fåglar och som är motiverade att ha kvar i biotopen
- Skuggade branter, hållar och block med mossor
- Små gölar och vattensamlingar samt rinnande vatten (avverkning i sumpskog, fuktdråg undviks)
- Känslig flora och örtrikt fältskikt.

Undvika markskador, känsliga biotoper och rätt tidpunkt på året

Vid skogliga åtgärder ska markskador undvikas. För att inte fågellivet ska störas ska röjningsarbeten, skogsskötselåtgärder och

trädvårdsåtgärder i regel inte utföras mellan 15 mars och 31 juli. Detta gäller inte avlägsnande av riskträd. Vinter när det finns tjäle i marken är en optimal tidpunkt. Skog i kantzon mot vattendrag och myrmarker eller vid bergfot ska inte huggas (utöver hantering av riskträd) då dessa miljöer har funktion som skyddszon och generellt sett är känsliga och har höga naturvärden.

Hantering av stormfälld skog, döda träd och frågor kring granbarkborre

Skogsvårdslagen gäller inte i naturreservat. I naturreservat får det finnas större mängder död ved per hektar än vad skogsvårdslagen anger. Om det uppstår stormfälld skog eller brandfält är utgångspunkten att fallna träd lämnas orörda eftersom stormfällning är en naturlig störningsregim som är viktig för skogsekologiska processer i skogen. Vindfällna träd som är farliga för människor och som finns i besöksfrekventa områden, ska sågas och lämnas i säkert läge eller föras till lämplig plats längre bort.

I skogen i Kyrkhamn finns i nuläget partier där granbarkborredödad gran uppstått och träden blivit torrträd och faller. Det kommer säkerligen att uppstå även i framtiden. Döda träd som dödades av granbarkborre ska få utgöra död ved som bryts ned i skogen såvida det inte gäller områden där direkt konflikt uppstår med reservatsbesökarnas framkomlighet i stråk som är viktiga för det rörliga friluftslivet. (Se nedan).

Stigar och vandringsleder ska vara framkomliga. Träd som fallit eller riskerar att falla ned över befintliga stigar, stängsel, anläggningar eller kulturhistoriska lämningar får fällas, kapas, flyttas och lämnas kvar på lämplig plats i skötselplanens område. Stockarna ska bevaras i hela sin längd eller i så stora delar som möjligt. Om fara kan undanröjas genom att värdefulla träd beskärs, ska träden inte avverkas.

Hantering av avvercade träd, buskar och sly

Huvudinriktningen är att avvercade träd och buskar lämnas kvar på lämpliga platser inom skötselområdet eller inom annat närliggande skötselområde, till exempel i skogsmarkerna eller hopsamlat i högar i solexponerade lägen. Det är också lämpligt med återbruk av trädstammar genom att tillverka sittplatser, utelekkonstruktioner m.m. av stammar från naturreservatet.

Rishögar lämnas såvida det ej stör framkomligheten för friluftslivet eller upptar alltför stor yta. Fältskikt med örtrik flora eller mark med fornlämningar undviks som upplagsplats för ris. Vid omfattande restaureringsgallringar kan så stora mängder avverkningsrester

uppstå att en del behöver avlägsnas. Avverkningsrester av träd som ska avlägsnas från området får inte ligga utan övertäckning ute i markerna under vedinsekternas viktigaste flygtid i april-juli. Detta för att undvika att veden drar till sig vedinsekter som lägger ägg i barken, dvs veden. När veden förs bort kan stora mängder larver dödas.

Skötsel av brynmiljöer och skogsbackar

Brynmiljöerna hålls öppna och solbelysta genom röjning av sly och plockhuggning så att större träd av ek, ask, lind, sälg, asp, björk, fågelbär, hagtorn, spärrgreniga tallar och granar gynnas och blir en del av brynens och skogsbackarnas karaktär.

I övergången mellan skog och öppet landskap ska det skapas goda förutsättningar för artrika brynmiljöer med solbelyst död ved. Brynmiljöerna i skogsbackar i ett öppet landskap hålls öppna och solbelysta genom röjning av sly och plockhuggning. Större träd av ek, ask, lind, sälg, asp, björk, fågelbär, tall och samtliga hålträd gynnas och är en del av områdets karaktär. Så kallade ljusträd, dvs träd med spärrgrenig krona som har fått utvecklas under ljusa förhållanden, gynnas.

Restaurering av tallskog

Det finns stora områden i Kyrkhamn med tidigare ljusöppna tallskogar som blivit slutna av uppväxande gran, tall och björk.

Skogsbestånd med äldre tall och tallöverståndare som står i ett tätt trädskikt kan restaureras genom naturvårdsgallring så att ett luckigt mosaikartat bestånd uppkommer. Detsamma gäller för unga tallbestånd där heterogeniteten behöver öka. En riktlinje är att en ljusöppen tallskog med karaktär av betad skog eller skog präglad av brand har omkring 300 stammar per hektar.

Vid behov kan markstörning göras i sandig/grusig mark för att skapa substrat gynnsamma för boplatser av vildbin.

Skötsel av kulturlandskapet

Bevara den tidigare odlingsmarken öppen, till odlingsmarken angränsande äldre ädellövträd och skogsbryn som ramar in öppna landskapsutsnitt, gärna genom bete.

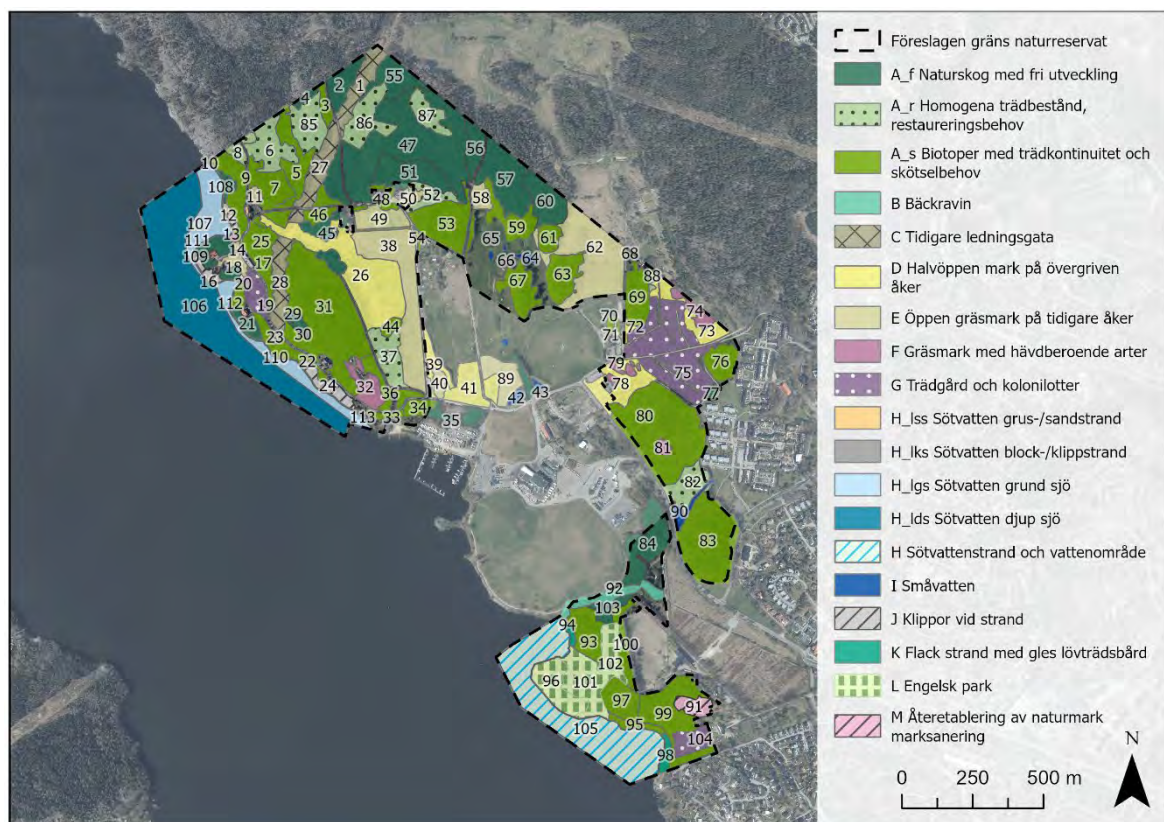
Fornlämningar och spår från tidigare verksamhet ska hållas fria från låg växtlighet död ved och nedfallna träd och grenar.

All bebyggelse med kulturhistoriskt värde ska underhållas med traditionella metoder och material. Byggnadsdelar som behöver

bytas ska ersättas med likvärdiga vad gäller utformning, ytskikt och material. Använd byggnaderna för ändamål som är förenliga med deras kulturhistoriska värde och ursprungliga funktioner.

Skötseltyper och skötselobjekt

Reservatet har delats in i 19 olika skötseltyper. Varje skötseltyp har fått både ett namn och en förkortning. Skötseltyperna beskrivs översiktligt i Tabell 2 nedan. Varje skötseltyp utgörs av en eller flera objekt med liknande biotyper som har liknande skötselbehov. Skötselplanen omfattar i 113 objekt som är numrerade på skötselplanskartan. Nio av dessa objekt ligger helt utanför naturreservatet och några skötselobjektet sträcker sig delvis utanför reservatsgränsen.

Figur 16 Översikt skötseltyper och numrerade skötselobjekt

Tabell 2. Översikt över Skötseltyper med kort beskrivning.....

Skötseltyp	Kort beskrivning skötseltyp	Yta (ha)
A_f, Naturskog med fri utveckling	Naturskog (eller skog som inom några decennier blir naturskog) är skog där fri utveckling är en lämplig åtgärd för att bevara naturvärden. För vissa objekt ingår punktinsatser (exempelvis frihuggning av enskilda träd) Objekten utgörs av barrnaturskogar, slutna lövskogar, slutna triviallövskog med hög luftfuktighet i anslutning till en bäckravin, hållmarkstallskogar, liksom några hållmarker. Några objekt utgörs av 50-åriga slutna lövskogar som uppstått på övergiven åkermark där successionen har gått ganska långt. I Riddersvik utgörs objektet av en slutna triviallövskog med hög luftfuktighet i anslutning till en bäckravin Biotoper som inte hotas av igenväxning.	20,4
A_r Homogena trädbestånd, restaureringsbehov	Homogen skog uppkommen efter omfattande avverkning, likåldrig skog eller med lämnade fröträd eller homogena trädbestånd uppkomna av igenväxning av åker. Initiala åtgärder behövs för att påskynda att skogen får mer variation.	8,7
A_s Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov	Biotoper med trädkontinuitet (tallskogar, ekmiljöer, blandskogar) som har högst bevarandevärden när de är glesa eller luckiga och solbelysta och där frånvaro av störning (brand, storm, skogsbete, småskalig plockhuggning) gjort att skogen blivit tätare. Detta tillstånd är inte optimalt för de arter som är beroende av mer ljusöppna förhållanden. Återkommande skötselåtgärder behövs, i de flesta fall för att bibehålla en gles eller luckig skog med solexponering. Det krävs ibland initialt mer omfattande åtgärder såsom frihuggning av grova tallar och ädellövträd för att sedan övergå till löpande skötsel som syftar att bibehålla de öppna och luckiga förhållandena.	39,6
B Bäckravin	Bäckravin bäck med i stora delar naturligt skapad fåra. Inledningsvis rensas bäckravinen från skräp. Det befintliga metallstängslet tas bort, och de träd som riskerar att på grund av erosion skada 4H-gårdens byggnader besiktigas och beskärs (eller vid behov fälls). Återkommande åtgärder omfattar bland annat att övervaka och rensa bort skräp efter behov.	0,9
C Tidigare ledningsgata	Tidigare ledningsgata. Biotop som kräver återkommande skötsel för att bibehålla värden som är knutna till örtrikt fältskikt, solbelysta hållar och brynlik miljö med uppväxande lövträd som återkommande hålls efter.	4,1
D Halvöppen mark på övergiven åker	Successionsstadium med halvöppen mark med mosaik av gräsmark med blommor, blommande buskar/buske och fläckvis med uppväxta lövträd på övergiven åker.	6,8

E Öppen gräsmark på tidigare åker	Öppen gräsmark på tidigare åker.	10,1
F Gräsmark med hävdberoende arter	Öppen eller halvöppen mark med hävdberoende arter och ofta med en historik som ängs- eller betesmark.	1,8
G Trädgårdar och kolonilotter	Trädgårdar och kolonilotter. Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter.	5,9
H Sötvattenstrand och vattenområde	Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren. Naturliga stränder, hård- och mjukbottnar samt sötvattenmiljön bevaras så att artrikedomen för förutsättningsat att öka. I den löpande skötseln ingår att bevaka att dessa är fria från skräp.	7,6
H_iss Sötvatten grus-/sandstrand	Sötvatten grus-/sandstrand. Bevaka grundområden och stränder - att dessa är fria från skräp. Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt.	0,1
H_iks Sötvatten block-/klippstrand	Sötvatten block-/klippstrand. Bevaka att dessa är fria från skräp. Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt.	0,5
H_lgs Sötvatten grund sjö	Sötvatten grund sjö. Bevaka grundområden och stränder - att dessa är fria från skräp. Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt.	1
H_lds Sötvatten djup sjö	Sötvatten grund sjö. Bevaka grundområden och stränder - att dessa är fria från skräp. Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt	0,5
I Småvatten och anslutande bäck/dike	Småvatten och anslutande bäck/dike. Skuggande vegetation vid dammar hålls efter, liksom igenväxningsvegetation som vass och kavedun. Vatten kan fyllas på vid behov.	0,5
J Klippor och strand	Klippor och strand. Om täckning av träd och buskar ökar ska röjning göras. Strand och klippor hålls fria från skräp.	1
K Flack strand med gles lövträdsbård	Flacka stränder vid Mälaren med strandnära lövskog som domineras av al, med inslag av tall och ek. Sikt mot Mälaren. Initiala åtgärder kan vara att gallra ut sly och ungträd av lövträd för att öka ljusinsläpp och öka sikten till vattnet. Löpande skötsel omfattar att upprätthålla ljusinsläppet genom återkommande slyröjningar.	0,5
L Engelsk park	Engelsk park vid Mälaren med gammal och gles tallskog på Tempeludden, skogsmark med gamla lindar och lärkträd samt Stjärnparken med i rader planterade lindar. Initial skötsel omfattar slyröjningar med syftet att öppna upp de igenväxta skogsmiljöerna. Därefter hålls sly efter genom återkommande slyröjningar. Skötsel av torräng och fältskikt med smalbladiga gräs och örter. Bruksgräsmatta runt paviljong.	4,4
M Återetablering av naturmark efter marksanering	Återetablering av naturmark efter marksanering inom område som utgjorts av kulle med utfylld mark.	0,6

Skötseltyp Naturskog med fri utveckling - A_f

Beskrivning

Objekten som förts till skötseltypen utgörs i de allra flesta fall av gamla skogar med lång skoglig kontinuitet och karaktär av naturskog. De utgörs av biotyper där det är lämpligt med fri utveckling eller fri utveckling med punktinsatser (exempelvis frihuggning av enstaka ljusberoende äldre träd i skogen).

Den norra och den västra delen av skötselplaneområdet utgörs av sammanhängande skog och utgör en del av kilen i den regionala gröna infrastrukturen. Flertalet av skogsområdena ligger inom det sammanhängande skogsbältet och har sådana strukturer, processer och sådant artinnehåll att de uppfyller kriterier för att klassas som Natura 2000-naturtypen västlig taiga eller är i närheten av att klassas som sådan. Barrskogar, lövblandade barrskogar, hällmarkstallskogar och några hällmarker utgör också objekt. Några strandskogar med åldersvariation, gamla träd och död ved har också förts till skötseltypen.

Några objekt utgörs av 50-åriga slutna lövskogar som uppstått på övergiven åkermark. Där har trädbestånden börjar åldras och bilda död ved och grova träd och det lämpligaste är att lämna skogen för fri utveckling eftersom igenväxningen av öppen mark nått så långt.

Inom objekt 87 finns en fornlämning som kräver särskild hänsyn vid skötsel.

I Riddersvik finns en sluten triviallövskog med al, asp, björk, ask, lönn och poppel i anslutning till en bäckravin. Där finns partier med grova lågor och högstubbar. Marken är småkuperad. I fältskiktet finns på våren områden där blåsippa är utbredd. Stinksyska och kirsål är vanliga arter i fältskiktet.

Målbild

Äldre eller gammal flerskiktad barrskog, hällmarkstallskog, lövblandad barrskog, lövskog med hög luftfuktighet med ett stort inslag av död ved, är som eller utvecklas till naturskog/kontinuitetsskog. Skogarna är variationsrika, flerskiktade och olikåldriga med överståndare av gamla träd och allmänt med död ved spritt i biotopen. Det finns gott om torrakor, högstubbar, lågor och hålträd som gynnar insektsfaunan, vedsvamparna, fågellivet och fladdermusfaunan. Marken har för biotyper ett naturligt fält- och bottenskikt inklusive marklevande svampar. De bäckar och fuktstråk som finns har naturlig hydrologi.

Ekologiska värdeelement

- Gamla träd
- Grova träd
- Högstubbar och lågor
- Beskuggad lodyta med mossor
- Höllar

Rekreativa element

- Utsiktspunkter
- Plats för naturlek
- Plats för skogskänsla
- Vandringsstigar
- Vårflora med blåsippor

Kulturrehistoriska värdebärande element

- Fornlämningar och övriga historiska lämningar

Målarter

- Fladdermöss: mustasch-/taigafladdermus och brunlångöra.
- Fåglar: duvhök, spillkråka, mindre hackspett, entita, grönsångare, talltita, tofsmes
- Skalbaggar: åttafläckig praktbagge, aspvedgnagare, myskbock
- Svamp: tallticka
- Kärlväxt: Blåsippa

Bevarandemål

- Bevara barnaturskog eller slutna lövskog och förstärka dess ekologiska funktion. Biotopen ska utgöras av gammal skog med kontinuerligt tillskapande av gamla träd, död ved och naturlig föryngring. (Objekt: 47, 51, 56, 57, 60).
- Bevara beskuggad lodyta med mossor. (Objekt: 30).
- Bevara varierad och luckig skog med gamla träd. (Objekt :10, 15, 29).
- Bevara hållmarkstallskog och förstärka dess ekologiska funktion. Gamla tallar, torrakor, solbelysta substrat ska utvecklas kontinuerligt. (Objekt: 2, 21).
- Bevara solbelyst hållmark. (Objekt: 4, 29).
- Utveckla igenväxningssuccession till lövrik skog med stort innehåll av död ved och åldrande träd. (Objekt: 18, 35, 43, 45, 55, 77, 84).
- Bevara fornlämning L2017:8664 (Objekt 87)

Skötselåtgärder

- Skog för fri utveckling / egen dynamik. (**Objekt:** 2, 10, 18, 21, 30, 35, 45, 55, 56, 57, 77).
- Skog för fri utveckling och möjligen med punktinsatser. (**Objekt:** 15, 43, 47, 51, 60, 84).
- Öppna hållmarker kräver vanligen inte någon skötsel. Om träd och buskar ökar ska röjning utföras. Enstaka träd och buskar hör dock hemma i biotopen. (**Objekt:** 4, 29).
- Bevara sluten lövskog och förstärka dess ekologiska funktion. Biotopen ska utgöras av gammal skog med kontinuerligt tillskapande av gamla träd, död ved och naturlig föryngring. (**Objekt:** 103).

Objekt med uppenbara behov av punktinsatser

- **Objekt 47, 51:** utgörs av gammal barrblandskog. Det finns högresta tallöverståndare i åldersspannet 150–200 år. Skogen har blivit tätare av inväxt av gran. Ekologisk funktion för ljusberoende arter ökar om gallring eller frihuggning utförs runt ett urval av tallöverståndarna. Det är också möjligt att låta skogen bli mer sluten så att barrnatskogens arter knutna till sluten skog gynnas.
- **Objekt 60:** utgörs av en varierad skog i kuperad terräng där gran dominerar i de lägre partierna och ek växer i de högre partierna. En grov och vidkronig ek finns i det östra brynet. I buskskiktet finns bland annat hassel. Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär är frihuggning av hagmarksträd och ljusträd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden runt den vidkroniga eken. Frekevens: Initial åtgärd bör utföras snarast och därefter löpande med några års intervall.
- **Objekt 43:** utgörs av lövskogsduge invid småvatten. Här är lämpliga punktinsatser att skapa veddepåer (kombinera med åtgärd tillskapa död ved) och anlägga övervintringshabitat för groddjur.
- **Objekt 84:** utgörs av lövskog kring Kvarnstugan mellan Lövstavägen och bäckravinen i Riddersvik. Skogen utgör en grönkil som är viktig för konnektiviteten för bl.a. vilt och fåglar då skogen binder samman naturen i Kyrkhamn och naturen i Riddersvik. Skogen utgörs dels av igenväxningsskog på tidigare avröjd mark kopplat till sopstationen dels av lövskog med längre kontinuitet. Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär utgörs av att demontera metallstängsel som troligen satts upp som gräns mot sopstationsområdet samt att avlägsna plast och bråte av olika slag som finns spritt i skogen. Kanadensiskt gullris i

anslutning till Lövstavägen behöver bekämpas. Borttagning av skräp och bekämpning av invasiv art behöver göras omgående. Området är bitvis tätt av sly och uppväxande träd och det är lämpligt men inte akut eller nödvändigt att gallra uppväxande träd så att vidkroniga stora lövträd kan utvecklas. Efter initial åtgärd är en återkommande åtgärd att utföra slyröjning och gallring i vissa delar av skogen samt bekämpa kanadensiskt gullris vid Lövstavägen. Frekvensen är var 10:e år.

- **Objekt 15:** utgörs av blandskog i anslutning till hus och strand. Stora grova tallar i äng i närhet av huset. Gammal grov tall, hagmarksgren, ung alm, grov klibbal, medelålders knäckepil, asp och björk. Aspsly men lågväxt. Skogen är gles förutom de täta strandsnåren. Återkommande punktinsatser är att kontrollera att gamla ljusberoende träd inte beskuggas samt vid behov gallra fram siktluckor till vattnet i strandnära skogen.

Tidpunkt: sensommar, höst, vinter

Åtgärd som är lämplig men inte nödvändig eller akut

- Tillskapa död ved genom katning eller ringbarkning. (**Objekt:** 35, 43, 45, 55, 77, 84). **Tidshorisont:** En plan behöver tas fram för prioriteringsordning av objekten med punktinsatser samt detaljerad planering åtgärderna inklusive markering i fält av av träd/vegetation som ska sparas respektive tas bort. Generellt gäller att gamla ekar med spärrgrening krona, träd utsatts för igenväxning är prioriterade att börja friställa.

Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov - A_s

Beskrivning

Objekten som förts till skötseltypen utgörs i de allra flesta fall av biotoper med lång trädkontinuitet där de gamla träden av ek eller tall, ofta med vidväxta kronor, utvecklats under ljusöppna förhållanden. Arter knutna till biotopen gynnas av ljusöppna förhållanden. Utan störning av vegetationen växer biotopen igen, ofta med gran, asp, björk eller andra trädslag. Tidigare öppna bryn blir täta av slutna buskage och lövsly.

Flera av objekten utgörs av skogsbackar i öppen mark. Många av biotopena har en historik med skogsbete. Småskalig plockhuggning kan också ha förekommit. Ofta finns inslag av blommande buskar eller träd som hagtorn, rönn, oxel, sälk och ofta bildar områdena bryn mot öppen mark. Fältskiktet är mestadels örtrikt med smalbladiga gräs. En del av objekten är fortfarande glesa, eller

luckiga och ljusöppna skogar, medan andra har blivit täta på grund av igenväxning.

I Kyrkhamn finns 9 objekt där inslaget av ekar är karaktäristiskt för biotopen, 7 objekt med tallskog och 4 objekt med barr- eller blandskog. Några av objekten innehåller gamla träd med större hålbildningar. Objekt 7 utgörs av skogsbestånd som tidigare varit gles och troligen betad skog som nu är tät av uppväxande tall och gran som självgallrar och har gamla tallöverståndare 150-200 år. Objekt 3 utgörs av skogsbrukat skogsbestånd med tätt skikt av uppväxande träd och inslag av tallöverståndare.

I Riddersvik utgör Objekt 93 en sluten gammal flerskiktad blandskog med tall, ek, lind, lönn, säl, asp, björk och hassel. I vissa delar utgörs skogen helt och hållet av tall. Det är allmänt med tallöverståndare över 200 år men det dominerande trädskiktet av tall utgörs av träd kring 100 år. Området är under igenväxning av främst lönn, men även ek, säl, asp och björk. Tallföryngring saknas. Fältskiktet är gräsdominerat. Det finns enstaka jätteekar och lindar.

Objekt 97 utgörs av en lundartad blandskog med äldre tallar och efterträdare samt krattekar, klenare hasselbuketter och enstaka unga lindar. Även björk och enstaka lärkträd finns. Fältskikt med lundgröe och blåsippa. Området befinner sig under igenväxning av lövsly, främst av triviallöv, men även sly och yngre träd av lind.

Objekt 95 utgörs av skog med äldre tall som i dagsläget är relativt igenväxt. Vid stranden finns gles skog med äldre tallar och grillplats med stockar av tall att sitta på.

Objekt 100 utgörs av en smal remsa mellan hästhagen och Stjärnparken. Trädskiktet domineras av ek och tall, men även asp och lönn bildar bryn mot hästhagen. Buskskiktet är relativt tätt bevuxet med sly.

Objekt 99 utgörs av en lundartad ekmiljö norr och nordväst om Riddersviks gård. Här finns ett flertal fina gamla ekar varav flera har håligheter med mulm, samt en del ekefterträdare. Även enstaka almar, grova tallar samt högresta hasselbuketter. Lågor av ädellövträd förekommer allmänt, främst i partiet med många grova ekar. En stående död ek finns och levande ek med död ved. Stor åldersspridning men problem med föryngring av ek och tall. Söder om trädgården finns ett nordvänt bryn med äldre ekar, lönn och enstaka lind och asp. I denna del har sly röjts regelbundet.

Inom objekt 25, 34, 63, 80 och 97 finns fornlämningar och kulturhistoriska lämningar som kräver särskild hänsyn vid skötsel. Se rubrik ”skötsel av fornlämningar”

Målbild

Det historiska landskapet är väl bevarat. Strukturer, element och de arter som kräver hävd, ljusexponering och återkommande störning finns i stor mängd. Landskapet karaktäriserades av glesa skogar med vidkroniga träd, trädklädda betesmarker, betade skogsbackar i åkrarna och ljusöppna bryn med blommande träd och buskar mellan skog och öppen mark. I de glesa skogarna sker föryngring av tall och ek. I kantzoner och i gles och luckig skog är fältskiktet örtrikt substrat och blomrikedom gynnar många insekter, däribland pollinatörer.

Den mest eftertraktade målbilden är att låta en stor del av hävden utföras av betande djur. Är detta inte möjligt behöver de strukturer, element och processer som betesdjuren skapar så långt som möjligt ersättas av återkommande slyröjning, naturvårdsgallring och i vissa gläntor och bryn även slåtter.

Objekt 93 består av luckig varierad skog där gamla tallar står ljusöppet med inslag av ek och hassel. Skogen liknar tallmiljön vid Tempeludden (objekt 96). Tall föryngrar sig i området och död ved förekommer både i stående och liggande form. Det finns visuell kontakt med Lövstafjärden och vattenspegeln syns mellan tallstammarna.

Objekt 95 och 97 består av en gles tallskog och liknar tallmiljön vid Tempeludden (objekt 96). Skogen är gles med solbelysta tallar och det finns föryngring av tall och död ved av tall, men även föryngring av ek och lind. Objekt 95 innehåller även strandskog som domineras av al, med visst inslag av tall och ek och det finns sikt mot Mälaren.

Objekt 99 består av en luckig och gles ädellövskog med solbelysta solitära grova ekar. Det finns föryngring av ek. Inslaget av död ved är stort, både i form av liggande och stående död ved. Grov hassel finns i buskskiktet, och i hasselbuketterna bildas kontinuerlig döda stammar.

Objekt 100 utgörs av en öppen skogsmiljö som bildar bryn mot hagmarken. Det finns inslag av gamla träd. Åldersspridningen är god hos ek, lind och tall och dessa trädslag föryngras.

Ekologiska värdeelement

- Vidkroniga grova träd såsom spärrgreniga ekar, stora sälgar och tallar med grova grenar
- Solbelysta hällar, sandblottor, solbelyst död ved
- Gläntor och luckor
- Gamla hasselbuketter

- Blommande buskar och träd
- Örtrik flora

Kulturhistoriska värdebärande element

- Äldre ädellövträd som kantar öppna landskapsutsnitt
- Förekomsten av rester och spår från byggnader, jordkällor och stenbrott
- Fornlämningar och övriga historiska lämningar

Rekreativa element

- Plats för naturobservationer
- Plats med vattenkontakt
- Plats med utsikt över Mälaren
- Vandringsstigar

Målarter

- Fladdermöss: nordfladdermus, trollpipistrell- och dvärgpipistrell
- Vedinsekter på ek eller knutna till ek: skeppsvarvsfluga *Lymexylon navale*, hålskenknäppare *Eucnemis capucina*, gul gaddbagge *Mordellistena neuwaldeggiana*, gulbent kamklobagge *Allecula morio*, matt blombagge *Ischnomera cinerascens*, lindvedvivel *Phloeophagus turbatus*, barkbaggen *Colydium filiforme* och brokig barksvartbagge *Corticus fasciatus*, plattad lövvedborre *Xyleborus monographus*, hålträdisklokrypare *Anthrenochernes stellae*
- Vedinsekter på tall: furuvedvivel *Rhyncolus elongatus*
- Vedinsekter på klen lövved: gul gaddbagge *Mordellistena neuwaldeggiana* och skulderfläckad gaddbagge *M. humeralis*.
- Svampar knutna till tall: talticka, blomkålssvamp
- Svampar knutna till ek: tårticka
- Insekter knutna till tall: reliktbock, åttafläckig praktbagge
- Sandlevande bin: svartpälsbi *Anthophora retusa*, sandlevande arter som bivarg *Philanthus triangulum*, hjärtvägstekel *Priocnemis cordivalvata* och korsriddarstekel *Episyron albonotatum*
- Blåklockshumla *Bombus soroeensis* och blålocksbi *Melitta haemorrhoidalis*, hartsbi *Trachusa byssina* och vialsandbi *Andrena lathyri*, vialgökbi *Nomada villosa*
- Kärlväxt: Vippärt

Bevarandemål

- Bevara varierad, luckig, mestadels ljusöppen ekdominerad skog med ängsartade gläntor. Gamla träd samt torrakor och lågor ska kontinuerligt tillskapas. Fältskiktet ska domineras av örter och gräs, lundartade partier får förekomma. Bevarandevärden är ofta knutna till beteshistorik eller ibland slåtter i löväng och de flesta objekt är fortfarande ljusöppna och luckiga eller i ett relativt tidigt skede av igenväxning. (**Objekt:** 20, 22, 33, 36, 53, 54, 59, 67, 68, 69, 70, 76, 80). (33 utgör gamla ekar som ligger vid Lövstabadet i parkartad miljö). (54 är en småbiotop vid vägrenen med några buskar och träd och hävdflora.)
- Bevara varierad, luckig, ljusöppen blandskog eller tallskog. Gamla träd av tallar eller ekar (ofta klena senvuxna) eller av andra trädslag samt torrakor och lågor ska kontinuerligt tillskapas. Fältskiktet ska domineras av örter och smalbladiga gräs. Bevarandevärden är ofta knutna till beteshistorik och de flesta objekten är fortfarande, i sin helhet eller i vissa delar, ljusöppna och luckiga. (**Objekt:** 9, 25, 31, 34, 61, 63, 83).
- Återskapa och bevara gles, luckig skog eller trädklädd biotop med solbelysta gamla tallar eller ekar och föryngring av de ljusberoende trädslagen. I fältskiktet ska örter och gräs dominera. (**Objekt:** 5, 7, 44, 46, 48, 93, 95, 97, 99, 100). **Objekt** 7 utgörs av tidigare gles och troligen betad skog med gamla tallöverståndare där skogen nu är tät av uppväxande tall och gran som självgallrar. **Objekt:** 5 och 46 utgörs av lövskog – delvis med vidkroniga ekar – där biotopen är igenväxt med gran. **Objekt** 44 utgörs av tidigare åkerholme med ett äldre/gammalt trädskikt av lövträd bestående av ek, björk, asp och rönn samt en apel som växt igen.
- Omvandla brukade skogar med tätt trädskikt av uppväxande träd och inslag av överståndare till luckiga och varierade barrskogar. (**Objekt** 3 utgörs av tallskog där större virkesuttag gjorts för ett antal decennier sedan. Fröträd står kvar och skogen har blivit tät av uppväxande tall, björk, asp och gran.)
- Bevara forn- och kulturlämningar (**Objekt** 25, 34, 63, 80 och 97)

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

Åtgärderna är motiverade att inleda snarast möjligt.

- Frihuggning av hagmarksträd och ljusträd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden. (**Objekt:** 5, 20, 44, 93, 95, 97, 99, 100).
- Frihuggning av grova gamla ekar. (**Objekt:** 22, 36, 46, 48, 80).
- Luckhuggning och naturvårdsgallring för att skapa heterogenitet i täta bestånd. (**Objekt:** 7, 3).

- Tillskapa död ved genom katning eller ringbarkning om det bedöms som lämpligt.
- Friställning av gamla tallar och försiktig borttagning av sly kring de andra äldre träden. Spara den mesta hasseln och ung lind (**Objekt 97**).
- Gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet. (**Objekt 95**) (Är utfört kring grillplatsen som anlagts).

Preciserade anvisningar som huvudsakligen utgör utdrag från Nivå Landskapsarkitekters skötselplan anges nedan.

- **Objekt 93:** Slyröjning av triviallöv och lönn i hela skötselområdet förutom områdets södra del som utgör en rumslig fond till den öppna gräsytan – här sparas buskskikt. Friställning av de äldre tallarna samt de äldre ekarna och lindarna. Hasselknippen och ekar sparas. Torrträd av tall och eventuella tallågor lämnas. Fältskiktet i tallskogen sköts där det är möjligt med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong i mitten av augusti. I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med en träbänk och där utgör skötseln bruksgräsmatta. Siktlinjer till Mälaren ska skapas.

Tidpunkt: sensommar, höst, vinter. Efter initiala skötselåtgärder behöver löpande skötsel utföras.

Tidshorisont: Hög prioritet börja med åtgärder i skötseltyp A_s. En plan behöver tas fram för prioriteringsordning av objekten. I Riddersvik är objekt 95, 97 är mest prioriterade att börja med och bör göras snarast, därefter objekt 100 och sedan resterande områden.

Löpande skötselåtgärder

Skötseln handlar om att kontinuerligt röja bort sly runt grova ekar och andra hagmarksträd, vid behov begränsa buskage som breder ut sig för mycket samt i de objekt där det finns gläntor med ängsvegetation bevara dessa genom sen slätter på små ytor.

- Skogsbackar, skogsområden och bryn med skogsbeteshistorik eller dylik markhistorik, sköts genom att ca vartannat år gå in med röjsåg, och röja igenväxningsvegetation. Buskar, buskage, små trädgrupper som ska finnas kvar över tid men inte bre ut sig sköts genom att glesa ut stammar i kanterna och bland uppväxande träd ta det grövsta av uppväxande stammar. Luckor och gläntor röjs och hålls öppna. Spärrgreniga träd ska stå friställda och solbelysta. (**Objekt** där initiala åtgärder ska utföras enligt ovan, och därefter denna löpande skötsel: 5, 20, 22, 36, 44, 46, 48, 80). **Objekt** som redan har en trädstruktur enligt målbild och där löpande skötsel ska bevara eller förbättra den: 9, 33, 34,

54, 59, 61, 63, 67, 68, 70, 83.) **Frekvens:** Ca vartannat år.

Tidpunkt: Sensommar, höst, vinter

- Selektiv undergröjning i skikt med tät vegetation av trädförnygring utförs så att en mosaikartad struktur i undervegetationen uppstår. (**Objekt** där initiala åtgärder ska utföras enligt ovan, och därefter denna löpande skötsel: 7, 3). Objekt som redan har en trädstruktur enligt målbild och där löpande skötsel ska bevara eller förbättra den: (**Objekt:** 9, 5, 31, 34, 53, 59, 61, 63, 67, 69, 76, 80, 83). **Frekvens:** Vartannat till vart femte år. **Tidpunkt:** Sensommar, höst, vinter
- Betesdrift är för de allra flesta objekten i skötseltyp A_s en optimal skötselmetod som helt eller delvis kan ersätta ovanstående skötselåtgärder som löpande skötsel. **Frekvens:** Varje till vartannat år om bete är möjligt.
- Störning av vegetationen i syfte att skapa markblottor, sandhak och dylikt. (**Objekt:** 9, 22). **Frekvens:** Vartannat till vart femte år. **Tidpunkt:** Sensommar, höst, vinter.

Preciserade anvisningar som huvudsakligen utgör utdrag från Nivå Landskapsarkitekters skötselplan anges nedan.

- **Objekt 93:** Fältskiktet i tallskogen sköts där det är möjligt med slåtter med trimmer eller tvåhjulig slåtterbalk en gång per säsong.
- I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med bänk. Det området anges i Nivås skötselplan för bruksgräsmatta. Underhåll av siktlinjer till Mälaren.
- **Objekt 95, 97:** Återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn en gång per säsong eller vartannat år. Ung ek, lind och hassel undantas slyröjning. Död ved lämnas, både liggande och stående. Trimning av fältskiktet i ädellöv-, tall- och blandbestånd utförs med trimmer och/eller röjsåg eller tvåhjulig slåtterbalk en gång per säsong. Allt organiskt material ihopsamlas och bortforslas.
- **Objekt 100:** Gallring av förvuxen sly och slyröjning en gång per säsong.
- Marken slås med trimmer en gång varje år för att gynna flora och hålla slänten fri från uppslag av alm och lönn. **Tidpunkt:** Juli-augusti.
- Observera att den östra delen av objekt 100 ingår i område som håller på att marksaneras. Marksaneringen, hänsynsåtgärder för naturvärden samt anvisningar för återetablering av naturmark utgör separat projekt hos Exploateringskontoret och har inte inarbetats i den här skötselplanen.

Homogena trädbestånd, restaureringsbehov - A_r

Beskrivning

De objekt som förts till skötseltypen utgörs av skogar som är påtagligt påverkade av tidigare skogsavverkning eller utgör succession vid igenväxning av åker. Det är områden som utgörs av ung homogen skog som inte har kvaliteter för att klassas som naturvärdesobjekt, (objekt 85, 86, 87, 88) samt några områden som är ung tät skog med äldre tallar som lämnade fröträd (objekt 8 och 6). Särskilt i objekt 8 är mängden av 150–200-åriga tallar stor. Några områden utgörs av ung till medelålders likåldrig lövskog på tidigare åker (objekt 37, 52, 82). Objekt 82 innehåller också en utträtad bäck och inom området för objekt 82 är det lämpligt att till skapa en damm, se skötseltyp I.

Målbild

Skogsbestånd med ung till medelålders barrskog med ett skikt med kvarlämnade fröträd har genom naturvårdsgallring snabbt blivit luckig barrskog som börjat få naturskogsstrukturer. De äldre tallarna står nu solbelyst och i luckorna finns naturlig tallföryngring. På sikt bildas grov död ved och i fläckvis lämnade täta områden sker självgallring. Mängden död ved har ökat genom att träd katats och ringbarkats. Liknande gäller för unga tallbestånd med få eller inga tallöverståndare. Den döda veden och de solbelysta tallarna utgör livsmiljö för vedlevande skalbaggar. De likåldriga och täta lövskogarna på övergiven åkermark har fått åldras och bilda död ved vilket gynnar bland annat hackspettar. I område 82 har en ny damm tillskapats och fuktig lövskog har uppstått runt dammen.

Ekologiskt viktiga element

- När restaureringen är uppnådd är det samma typer av element som i skötseltyp A_f.

Rekreativa värdeelement

- När restaureringen är uppnådd kommer platser med skogskänsla vara ett rekreativt element.

Målarter

- När restaureringen är uppnådd är det samma typer av element som i skötseltyp A_f.

Bevarandemål

- Omvandla homogena medelålders bestånd till luckig och varierad barrskog med allmänt med död ved av tall och lövträd. (**Objekt** 85, 88). **Tidshorisont:** Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur, mängden solbelysta äldre tallar och innehållet av död ved markant ökat.
- Omvandla brukade skogar med tätt trädskikt av uppväxande träd och inslag av överståndare av tall till luckiga och varierade tallskogar med allmänt med död ved av tall och lövträd. (**Objekt** 6, 8, 86, 87). **Tidshorisont:** Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur och innehållet av död ved markant ökat. Efter ungefär 100 år efter inledande restaureringsåtgärd och efterföljande löpande skötsel är det möjligt att ha en naturskogslik tallbiotop.
- Utveckla lövrik skog med stort innehåll av död ved och åldrande träd. (Även möjligt att lämna för fri utveckling.) (**Objekt** 37, 52, 82). **Tidshorisont:** Redan inom några år efter inledande restaureringsåtgärder har en mer varierad trädstruktur och innehållet av död ved markant ökat. Efter ungefär 25 år efter inledande restaureringsåtgärd och efterföljande löpande skötsel är det möjligt att ha en naturskogslik tallbiotop.
- Åtgärderna medför att livsmiljö för fåglar, vedlevande skalbaggar m.fl. arter knutna till äldre och varierad tallskog och lövskog ökar.

Om restaureringsåtgärderna inte kan prioriteras är det också möjligt att lämna bestånden för fri utveckling så att det blir en naturlig successionsprocess mot äldre skog. Tidshorisonten för att skapa skogar med naturskogsstruktur tar då längre tid. Det kan röra sig om femtio till hundratals år.

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Luckhuggning och naturvårdsgallring för att skapa heterogenitet i homogena medelålders bestånd. (**Objekt** 6, 8, 37, 52, 82, 85, 86, 87, 88). För tallskog, se skötselråd i avsnittet restaurering av tallskog. **Tidpunkt:** sensommar, höst eller vinter.
- Tillskapa död ved genom katning eller ringbarkning om det bedöms som lämpligt.
- **Tidshorisont:** Objekt 8 och 6 är områden med tallöverståndare och därför är det prioriterat börja där så snart som möjligt. Därefter fortsätta med de andra områdena. Dock är åtgärder i skötseltyp A_s än mer brådskande.

Löpande skötselåtgärder

- Vid behov görs återkommande luckhuggningar för att bevara luckig skogsstruktur. **Frekvens:** Med några års intervall görs gallring med röjsåg i skikt med uppväxande träd och buskar. De största stammarna i slyet tas bort samtidigt som trädplantor av tall som utgör lämplig föryngring sparas. **Tidpunkt:** sensommar, höst, vinter.

Bäckravin - skötseltyp B

Beskrivning

Ett vattendrag (objekt 92) rinner i en ravin nedskuren i postglacial sand och mynnar i Mälaren. Vattendraget ledde före 1975 rakt ut i Mälaren med en mynning som låg under nuvarande deponin vid Lövsta (Generalstabskartan, Häradsekonomiska kartan, Ekonomiska kartan 1953, samt flygbilder från 1960-talet och 1975). Genom att gräva vid en bergtröskel leddes vattendraget om så att det inte rann mot deponin utan fick en ny mynning längre västerut.

Vid Callunas inventeringstillfällen har vattnet varit klart. Hela sträckan från Riddersviks gårdsväg till Mälaren utgörs av en lummig bäckravin där klibbal och lönnar och andra lövträd växer vid vattendraget och i ett svämplan. Cirka 230 m längs vattendraget från utloppet finns en tröskel av fast berg. Ca 300 m uppströms, väster om Riddersviks gårdsväg, finns ett metallstängsel där trädstockar och bråte fastnat. En vägtrumma går under vägen. Utanför skötselplaneområdet rinner vattnet i ett rakt dike genom lermarken i den tidigare plantskolan.

Botten är blockig förutom den nedersta sträckan där vattendraget meandrar i finsedimentet som inte innehåller block. Vattendraget är strömmande och har små forar och fall i anslutning till nämnda bergtröskel. Det finns gott om grövre lågor på flera ställen i vattendraget. Lönn och klibbal växer i stranden. Vattenståndsvariationer förekommer och brett svämplan finns nedan bergtröskeln.

Genomgrävningen vid bergtröskeln gjordes djup, vilket sänkte vattendragets basnivå och ledde till erosion av vattendragets kanter upp till Riddersviks gårdsväg. Erosionen är kraftig i sträckan från Riddersviks gårdsväg till metallstängslet samt även sträckan nedströms till bergtröskeln. Många stora träd har blottade rötter och vissa träd lutar utan J-formad trädbas vilket tyder på snabb pågående erosion som faller träd. Vattendragets kanter är idag

mycket branta och kommer i framtiden att eroderas till mindre stark lutning. Det är en pågående process.

Tillrinningsområdet består till stor del av bostadsområden med vägar och har en stor andel hårdgjorda ytor. Topologin är kullig och jordarterna består av höjder av urberg med postglacial eller glacial lera i dalarna. Avrinningen från sådan terräng går snabbt och det blir plötsliga höga flöden i bäckravinen vilket orsakar alltför kraftig erosion. Brötar med död ved och plats för översvämning i dalarna kan dämpa problemen. Man behöver också ha en beredskap för att vattendraget kommer att flytta sig i sidled på grund av snabb erosion.

Enligt de kvalitetsindex som beräknades utifrån bottenfaunans artsammansättning bedöms bäckravinen ha en måttlig känslighet för påverkan (Pettersson 2017a). Dessutom bedöms bäcken vara kraftigt påverkad av övergödning, samt måttligt påverkad av försurning.

Sträckan mellan Riddersviks gårdsväg och nämnda metallstängsel har en hel del skräp.

Målbild

Vattendraget vid Riddersvik utgörs av en bäckravin där fluviala processer får pågå. Hydromorfologin skapar delsträckor av olika karaktär – närmast Mälaren ett meandrande lugnflytande vattendrag med svämplan som översvämmas regelbundet. Vid bergtröskeln finns en forsande sträcka som sällan helt torkar ut. Den ger ett fuktigt mikroklimat. Längs den raka djupt rensade 40 meter långa sträckan ovanför bergtröskeln sker erosion som får forma vattendraget till en mer slingrande planform. Nedanför bergtröskeln får nytt sediment från erosionen forma vattendraget. Ovanför den rensade sträckan gör 2% lutning att substratet varierar från grus till block och små pooler med lugnare vatten som bryts av med strömmande vatten över grus, sten eller block. Vid höga flöden är vattendraget rustat för att ta emot och dämpa vattnet genom att det finns plats för översvämning i sidled. Längs vattendraget växer en gammal lövskog och död ved skapas kontinuerligt och utgör element i vattendraget. Död ved i vattnet är också värdefullt för djur och naturliga hydromorfologiska processer. Skogen skuggar vattnet, skyddar mot hög vattentemperatur och bidrar även med löv som gynnar bottenfaunan. Vattnet är varken försurat eller övergött och bottenfaunan är artrik.

Besökare uppskattar en fridfull och skräpfri miljö samt en vacker plats med rinnande klart vatten och ljudet av en porlande bäck.

Ekologiskt värdeelement

- Strömmande vatten, fors, meandrande vatten
- Block och berg samt död ved i vattendrag
- Utlopp i Mälaren
- Strandskog
- Svämplan

Rekreativa element

- Bäckravin genom lummig skog
- Vilo- och utsiktsplats vid block och berg där vattnet forsar samt från träbron vy över meandrande vattendrag.
- Ljud av porlande vatten

Målarter

- Bäcksländor
- Nattsländor
- Dagsländor (utom möjligen Baetidae)
- Trollsländor (Odonata)

Bevarandemål

- Bevara en lummig bäckravin där fluviala processer pågår och det finns delsträckor med meandrande lugnflytande vattendrag med svämplan som översvämmas regelbundet och forsande sträcka med block och bergtröskel. Den raka rensade sträckan ovan bergtröskeln har erosion som utformar vattendraget i alltmer ringlande fåra. Miljön hålls skräpfri och ska erbjuda rekreativa värden.

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Rensa bort skräp från bäckravinen.
- Besiktiga riskträd som på grund av erosion riskerar falla på 4H gårdens byggnad. Beskär krona eller om nödvändig fäll riskträd.
Tidpunkt september-mars.
- Ta bort metallstängslet men lämna kvar död ved
- **Tidshorisont:** Brådskande åtgärder som behöver göras snarast.

Löpande skötselåtgärder

- Bevakning av grundområden och stränder inklusive övervakning av att dessa är fria från skräp alternativt borttagande av skräp.
- Besiktning av träd som utsätts för erosion och som kan utgöra risk för byggnad vid 4H-gården eller av annat skäl utgör risk om de faller. Beskära sådana träd i förebyggande syfte. **Tidpunkt** september-oktober.
- Kontrollera att vattendrag och stränder samt svämplan är fria från skräp. Vid behov ta bort skräp.

- **Frekvens:** Årligen.

Notering: Den raka djupt rensade 40 meter långa sträckan ovanför bergtröskeln ska inte röras utan erosionen får forma vattendraget till en mer slingrande planform. Det behöver finnas en beredskap för att området nedströms formas av nytt sediment och kan bli blötare i ett bredare område. Även mynningen i Mälaren kan komma att grundas upp i naturliga fluviala processer.

Tidigare ledningsgata - skötseltyp C

Beskrivning

Objekten i skötseltypen utgörs av en tidigare kraftledningsgata som utgörs av en långsträckt brynmiljö med dels tät lövsly, med inslag av äldre träd samt blommande buskar och solbelyst gräsmark i sydsluttning eller på plan mark. Sandblottor finns på flera ställen. En del block och hållar finns. Solbelyst klen död ved förekommer. Visst inslag av rönn, oxel och nypon förekommer samt brynmiljö mot omgivande skog. Vissa delar har tät lövsly som växer upp där björk och asp dominerar, medan det i andra delar bildats buskage med ek, en, rönn, olvon och nypon, vilka utgör positiva inslag för biologisk mångfald. Att det finns partier med ung asp och sälk är gynnsamt för insekter men sly ska inte täcka hela ytan. Det är gott om solbelyst klen död ved. En upptrampad stig går genom den tidigare ledningsgatan.

Målbild

Hela skötseltypen består av en långsträckt brynmiljö med buskar och ungträd av löv men minst halva ytan utgörs av öppen mark med örtrikt fältskikt och ljung samt solbelysta hållar och sandblottor. Ledningsgatan utgör livsmiljö och spridningskorridor för pollinatörer, vedinsekter, fåglar, kräldjur och fladdermöss. Det finns flera sandblottor som utgör boplatser för vildbin och det finns gott om solbelyst klen död ved. En upptrampad stig går genom den tidigare ledningsgatan.

Ekologiska värdeelement

- Blommande buskar
- Ung asp, sälk mm
- Klen död ved
- Solbelysta sand-och jordblottor
- Häll
- Örttrikt fältskikt

Rekreativa element

- Vandringsstig i ledningsgata omgiven av gammal skog

Målarter

- Fåglar: gulsparv
- Vildbin, steklar: svartpälsbi, hartsbi, backmurarbi, blålockshumla, hjärtvägstekel och vialgökbi
- Fjärilar: smultronvisslare, ängsblåvinge, prydlig pärlmorfjäril, pärlgräsfjäril
- Flora: jungfrulin, prästkrage, gulmåra

Bevarandemål

- Bevara och utveckla bryn och stråk med öppen mark med gräs och örter, hällar och blottor i sandig/grusig mark i f.d. ledningsgata omgiven av skog. (**Objekt** 1, 23, 27, 28).
- Bevara vandringsstigen som en attraktiv vandringsväg för reservatets besökare att nå Mälarens strand.

Löpande skötselåtgärder

- Røj uppväxande träd och buskar i ledningsgatan så att bryn- och gräsmarksmiljö bibehålls över tid. Det fällda slyet ska samlas ihop i högar så att så stora delar som möjligt av marken blir fri från avverkningsrester och att fältskiktet där kan blomstra samt att solbelyst bar jord eller sand kan finnas. Røjning av sly kan göras under en fyraårscykel, dvs en fjärdedel av sträckan röjs vid ett samma år och hela sträckningen röjs inte vid samma tillfälle. Notera även att området kan ta emot hanterbar mängd trädstammar från andra delar av naturreservatet som behöver läggas i veddepå. **Objekt** 1, 23, 27, 28). **Tidpunkt:** Sensommar, höst. **Frekvens:** Årligen under en fyra årscykel där ¼ av sträckan röjs årligen.
- Markstörning i sandig/grusig mark på minst 5 platser görs på en yta av en till några kvadratmeter per plats. Åtgärden behövs för att skapa substrat som är gynnsamma för boplatser av vildbin och andra sandinsekter. (**Objekt** 1, 23, 27, 28). **Tidpunkt:**

sensommar, höst. **Frekvens:** Markstörning av platserna görs vid behov (om igenväxning skett) och det förväntade behovet är vartannat till var 5:e år.

Halvöppen mark på övergiven åker skötseltyp D

Beskrivning

Gemensamt för de objekt som förts till skötseltypen är att objekten utgörs av igenväxande gammal åkermark med spridda buskar, buskmark och träddungar. Buskarna består främst av slån, nypon, hagtorn, getapel, fläder och hägg. Ekföryngring finns. Det finns också större ytor med öppen gräsmark där igenväxningen inte gått så långt att vedartade växter finns i någon större omfattning.

Biotopen har funktion för framför allt pollinatörer liksom för andra insekter och fåglar knutna till bryn och halvöppna marker. För objekt 73 ska särskilt nämnas att den sydöstra delen omger en ängsmark (objekt 74) som utgör en artrik slätteräng med lång kontinuitet. Skötsel som bromsar igenväxningen i objekt 73 möjliggör att hävdarter av kärlväxter, vilbin och fjärilar kan sprida sig och få starkare populationer. Genom nordvästra delen rinner ett större dike på en sträcka om 70 m som fortsätter genom koloniområdet.

Inom objekt 41 finns flera fornlämningar och kulturhistoriska lämningar som kräver särskild hänsyn vid skötsel, se rubrik Skötsel av Fornlämningar.

Målbild

Omkring hälften av de åkermarker som funnits i Kyrkhamnsområdet – och som inte omvandlats till golfbana eller kolonilott – hålls i ett successionsstadium med en mosaik av öppen gräsmark, blommande buskar och träddungar. Gräsmarken har ett stort inslag av blommväxter. Området hyser en hög artrikedom av pollinatörer och brynararter av fåglar och andra smådjur. Fladdermöss och fåglar födosöker i biotopen.

Ekologiskt värdeelement

- Blommande buskar och blomrik gräsmark
- Buskar och träddungar

Rekreativa element

- Blomrikedom

Värdebärande kulturhistoriska element

- Öppna flacka landskapsutsnitt som brukats under århundranden
- Angränsande utmark som under århundraden brukats
- Historiska småskaliga vägdragningar som sammanlänkar den historiska bebyggelsen i området
- Fornlämningar och kulturhistoriska lämningar

Målarter

- Fåglar: steglits, ängspiplärka, stare, grönfink, törnsångare, törnskata
Insekter: Brun mulmblomfluga, bålgeting, rödryggad guldstekel, fibblesandbi, blåklockshumla, bivarg, bålgetingblomfluga, korsriddarstekel, hartsbi, klöverblåvinge, ängsblåvinge, ängssmygare, pärlgräsfjäril

Bevarandemål

- Biotopen ska utgöra en halvöppen biotop på tidigare åkermark med påtagligt inslag av blomrika buskage, dungar samt gräsmark bibehållen av bete eller årlig slåtter. (Objekt 26, 39, 41, 72, 73, 78).
- Bevara historiska vägdragningar

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- Selektiv röjning i tät igenväxningsvegetation utförs så att en mosaik av buskmark, dungar och tillräckligt stora ytor med öppen gräsmark uppstår som kan utgöra livsmiljö för öppenmarksarter och brynarter. (**Objekt** 26, 39, 41, 72, 73, 78). **Tidpunkt:** sensommar, höst, vinter. **Tidshorisont:** Eftersom igenväxningen ännu inte gått så långt att öppen mark helt blivit skog så går det utföra åtgärden under en eller två säsonger och direkt iståndsätta slåtter eller bete. Målbildens värden finns i nuläget och en fortsatt igenväxning behöver bromsas.

Löpande skötselåtgärder

- Små plana ytor eller busklandskap där det inte är möjligt att köra in med traktor sköts med tvåhjulig traktor med slåtterbalk under sensommar. I delar med större plana ytor görs skötseln på liknande vis som i skötseltyp E (Slåtter med traktor). Upptag av höet. Bryn, buskmark sköts genom att gå in med röjsåg, och röja igenväxningsvegetation. Buskar, buskage, små trädgrupper som ska finnas kvar över tid men inte bre ut sig, sköts genom att glesa ut stammar i kanterna och bland uppväxande träd ta det grövsta

av uppväxande stammar. På så sätt sköter man buskage och trädjungar så att de inte ökar i utbredning. (**Objekt** 26, 39, 41, 72, 73, 78). **Tidpunkt:** Skötsel av gräsmark, fältskikt: sensommar. Skötsel av bryn, dungar: sensommar, höst, vinter. **Frekvens:** Skötsel gräsmark, fältskikt årligen. Skötsel av bryn och dungar ca vartannat år.

- Betesdrift är för de allra flesta objekten i skötseltyp D en optimal skötselmetod som helt eller delvis kan ersätta ovanstående skötselåtgärder.
- Bekämpa invasiva främmande arter (**Objekt** 41, 78, 79. Se även rapport från NVI:n). **Tidpunkt:** Innan de aktuella arterna bildat frö. **Frekvens:** Årligen.
- Särskild hänsyn tas till forn- och kulturlämningar inom **objekt** 41

Öppen gräsmark på tidigare åker - skötseltyp E

Beskrivning

Tidigare åkermark som fortfarande utgörs av öppen gräsmark utan påtaglig igenväxning av vedartade växter eller med begynnande buskvegetation. Objekt 38 sköts i nuläget genom maskinell slåtter (traktor med slåtterbalk) med upptag, resterande objekts sköts inte. Utan slåtter eller betesdrift kommer slåttervallar/gräsmarker att växa igen till buskmark och därefter till skog, vilket skötselplanen ska förhindra. I objekt 38 och norra delen av objekt 49 har tidigare odling i växthus förekommit och marken kan därför vara förorenad. Detta ska undersökas innan åtgärder utöver skötsel utförs inom objekten.

Målbild

Omkring hälften av de åkermarker som funnits i Kyrkhamnsområdet och som inte omvandlats till golfbana eller kolonilott brukas så att öppna gräsmarker med karaktär av slåttervall, eller naturaliserad slåttervall, består och inte växer igen till busk- eller skogsmark. Gräsmarken hyser stor blomrikedom och flera av gräsmarkerna erbjuder även kantzoner med vinterståndare till fåglar. Målbilden uppnås med antingen slåtter och/eller bete.

Ekologiskt värdeelement

- Slåttervall – öppen kultiverad gräsmark med blomrikedom

Värdebärande kulturhistoriska element & rekreativa element

- Öppna flacka landskapsutsnitt som brukats under århundranden
- Angränsande utmark som under århundraden brukats

- Historiska småskaliga vägdragningar som sammanlänkar den historiska bebyggelsen i området
- Fornlämningar och kulturhistoriska lämningar
- Yta för spontanidrott
- Möjlighet att utveckla ytan för rekreationsändamål

Målarter

- Fåglar: sånglärka, stare
- Insekter: klöverblåvinge, ängsblåvinge

Bevarandemål

- Tidigare åkermark ska utgöra slåttervall eller kulturbetesmark med gräsmarksvegetation som gynnar pollinatörer och fåglar såsom sånglärka och stare. Brukandet bidrar till att bevara kulturlandskapet. (Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89).

Löpande skötselåtgärder

Alla ytorna utom den lilla gräsmarken **objekt** 11 samt 62 är fortfarande så öppna att slåtter kan återupptas utan någon större initial röjning av vedartad vegetation. **Objekt** 11 har nyligen fått inväxt av sly som initialt tas bort. I **objekt** 62 finns några buskar som antingen tas bort eller blir partier av åkermarken som inte slås. Både **objekt** 11 och 62 listas nedan som löpande skötselåtgärder även om viss åtgärd av initial restaurerande karaktär kan behöva göras för att sedan sköta löpande.

Objekt 49, 38, 89, 62 är stora plana åkerytor där det är möjligt att etablera en ekologisk vallodling med fröblandning som är bra för pollinatörer samt gärna kantzon med solros som lämnas som vinterståndare varvid en initial plöjning och insådd av vall görs. Vallen blir en långliggande vall som sällan plöjs. Ett annat alternativ är att inte plöja alls och etablera en ny vall utan att i stället låta den naturalisera av slåttervall som skett, där en gräsmark etablerats, låta bestå genom fortsatt skötsel med maskinell slåtter. Marken lämpar sig också för bete. Skötseln med slåtter av gräsmark är motiverad att ha men om det är möjligt är det lämpligt att över tid ha vissa av objekten som betesmark. Det är också för alla objekten ur ekologiskt perspektiv lämpligt med efterbete efter utförd slåtter.

Löpande skötsel för **objekt** 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89.
En eller flera av dessa åtgärder utförs.

- Maskinell slåtter med traktor med slåtterbalk på större plana ytor med slåttervall/naturaliserad tidigare åkermark. Upptag av höet. **Frekvens och tidpunkt:** Metoden är växelslåtter där halva ytan slås i juni och den andra halvan slås i augusti. Nästföljande år sker växling. Är ytan för liten för en delning slås hela ytan med årsväxling – tidig och sen.
- Vallodling av solrosåker som får stå oslagna över vintern och ge fröställningar till fåglar på höst, vintern. **Frekvens och tidpunkt.** Plöjning på våren för ny sådd av solrosåkrar. Kan göras i remsa i yta som i övrigt sköts med slåtter enligt första punkten.
- Vallodling av pollinatörsväxter i hela eller delar av yta som tidigare varit åker. **Frekvens och tidpunkt.** Sådd ett år. Sedan får vallen vara oplöjd kommande cirka 5 år och skötas med maskinell slåtter enligt första punkten.
- Det är möjligt att ersätta slåtter med bete. Optimalt är att ha slåtter på vissa av skötselobjekten och bete på vissa.

Dessutom:

- Bekämpa invasiva främmande arter (**Objekt** 62. Se NVI:n).
Tidpunkt: Innan de aktuella arterna bildat frö. **Frekvens:** Årligen.
- **Objekt** 11 och 14 är små ytor, betydligt mindre än ovan listade. **Objekt** 11 har karaktär av skogsglänta. **Objekt** 14 är en friskäng med kirskaal och bredbladiga gräs. Den ansluter till objekt 13 som är en öppen strand med strandängskaraktär.
- **Objekt** 11 och 14 sköts manuellt med röjsåg eller handhållen tvåhjulig slåtterbalk om inte maskinell slåtter med slåtterbalk på traktor är lämpligt eftersom ytan är relativt liten.

Gräsmark med hävdberoende arter - skötseltyp F

Beskrivning

De objekt som förts till skötseltypen utgörs av slåtteräng/naturbetesmark (objekt 74, 81) eller hällmarkstorräng med värdefull och artrik hävdflora (objekt 32, 66, 79) samt en strandäng (frisk-fuktig) utan några specifika hävdarter men med gräs och örter och utan inväxt av bladvass (objekt 13). I objekt 74 och 81 finns också några värdefulla ekar. Objekt 74 ligger på gränsen till Järfälla kommun och är en mycket artrik slåtteräng som årligen, sedan många år tillbaka, slås med lie av en naturvårdsentreprenör som Stockholms stad handlat upp. Objekt 81

utgör i dag en glänta i en stor skogsbacke med ek. Ängen har sannolikt tidigare varit större. Ängen sköts inte idag men har fortfarande kvar hävdarter.

Målbild

Kyrkhamn består av ett landskap med lång historia av att människor brukat jorden och det finns fortfarande kvar små rester av ängsmark som tidigare slåtrats och som hyser en artrik ängsflora liksom hållmarkstorrängar med artrik hävdflora på hållar och torrbackar. Genom anpassad hävd med slåtter (objekt 74, 81) och vid behov försiktig röjning av vedartad vegetation samt borttagande av ohävdarter på hållmarkstorrängar, bevaras och expanderar hävdfloran samt gynnar de insekter som hör till biotoperna.

Ekologiskt värdeelement

- Hävdflora
- Blomrikedom
- Solbelyst torräng

Rekreativa element

- Blomrikedom

Målarter

- Hävdflora: flentimotej, backklöver, backtimjan, solvända, darrgräs, backnejlika, brudbröd, ängsklocka, stor blåklocka
- Insekter: sexfläckig bastardsvärmare
- Fåglar: göktyta

Bevarandemål

- Bevara och utveckla slåtteräng med hävdflora och fauna knuten till hävd (objekt 74, 81) samt strandäng (objekt 13).
- Bevara och utveckla hållmarker med hållmarkstorräng och fauna knuten till vegetationen och ett varmt mikroklimat. (Objekt 32, 66, 79).

Löpande skötselåtgärder

- Ängsslåtter med lie eller handhållen slåtterbalk och upptag. (**Objekt 74**). Notera att ängen sköts med lieslåtter i många år och fortfarande har denna skötsel vilket ombesörjs av speciell naturvårdsentreprenör på uppdrag av SDF. **Tidpunkt:** Slåttern utförs efter juli månad och innan oktober.

- Ängsslåtter med handhållen slåtterbalk och upptag. (Lieslåtter också optimalt). (**Objekt** 13, 81). **Tidpunkt:** Slåttern utförs efter juli månad och innan oktober.
- Naturvårdsskötsel vid behov i hållmarker, hållmarkstorräng. Regelbunden slåtter behövs inte men borttagning igenväxningsvegetation vid behov. Enstaka buskar och träd hör hemma i denna biototyp men buskar och träd av igenväxningskaraktär ska tas bort. (**Objekt** 32, 66, 79). **Tidpunkt:** sensommar–höst. **Frekvens:** kontroll av skötselbehov årligen och skötsel vid behov.
- Bekämpa invasiva främmande arter. (**Objekt** 74, 79.). **Tidpunkt:** Innan de aktuella arterna bildat frö. **Frekvens:** Årligen.

Trädgårdar och kolonilotter - skötseltyp G

Beskrivning

I skötselplaneområdets västra del finns ett koloniområde (objekt 75) med odlingslotter, kolonistugor, träd och bärbuskar. Området brukas av Lövsta koloniträdgårdsförening.

Väster om Riddersviks gård finns den forna trädgårdsanläggning som övergått till koloniområde (objekt 104) och brukas av föreningen Riddersviks kolonilotter. På senare tid har koloniområdet inte brukats gå grund av markföreningar. Koloniområdet ingår det område som genomgår marksanering. Koloniområdet saneras och befintlig vegetation röjs. Koloniområdet ska återställas med en omgivande häck och lotterna förses med planteringsjord. Plantering av kolonilotterna kommer ske i kolonisternas regi.

Trädgårdsanläggningar karaktäriseras av tydlig påverkan från människan, som formats efter tidigare användningsform och trädgårdshistoriska ideal. Trädgårdsanläggningarna ligger i direkt anslutning till äldre torp eller arbetarbostäder tillkomna kring seklet 1900. Trädgårdsanläggningarna utgör en viktig komponent av den sammantagna kulturmiljön. I trädgårdsanläggningarna återfinns kulturpräglade arter, såväl nyttoväxter som prydnadsväxter såsom örter, fruktträd, syren och slånbär. I trädgårdsanläggningarna återfinns även byggnader och anläggningar som vittnar om tidigare levnadsförhållanden.

Vid Kyrkhamnsvägen i nordväst ligger en trädgård (objekt 19) med träd, fruktträd, odling och bikupor.

Målbild

Kyrkhamn uppvisar ett landskap med lång historia av att människor brukat jorden och trädgårdar, fruktträdgårdar och köksträdgårdar. Kontinuiteten av odling och trädgårdar består på kolonilotterna i väster och i trädgården vid bebyggelsen vid Kyrkhamnsvägen i nordväst. Odlingen bedrivs på ett sådant sätt att den biologiska mångfalden gynnas, vilket skapar en god landmiljö för grod- och kräldjur samt förutsättningar för ett rikt fågel- och insektsliv. Inga invasiva främmande arter odlas och bevakning sker löpande så att inte invasiva arter sprids.

Koloniområdet bidrar också till en kontinuitet av trädgård på den kulturhistoriska plats som Riddersviks gård utgör.

Ekologiskt värdeelement

- Blomrikedom

Värdebärande kulturhistoriska element

- Trädgårdselement såsom bersåer, grusade gårdsplaner, äldre terrassmurar och trappor, uppvuxna träd/fruktträd kulturväxter, och planterade växter typiska för det tidiga 1900-talets villaträdgård
- Fortsatt läsbarhet av den gestaltade miljön och kopplingen till bostadshus och dess tidigare användning.
- Trädgårdens disposition
- Jordkällare
- Äldre prydnads- och nyttoväxter

Rekreativa element

- Blomrikedom
- Odling

Målarter

- Insekter: klöverblåvinge, ängsblåvinge, ängssmygare, pärlgräsfjäril

Bevarandemål

- Naturvårdande skötsel av trädgård och odlingslotter så att ekologisk funktion för fåglar, insekter, groddjur och andra smådjur gynnas. (Objekt 104)

- Bevara och vårda äldre trädgårdsanläggningar som en del av bebyggelsemiljön med fortsatt läsbarhet av den gestaltade miljön och kopplingen till bostadshus och dess tidigare användning.

Skötselåtgärder

- Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter. Utförare är koloniförening för **objekt** 75 och 104 och för **objekt** 19 lämplig brukare enligt avtal
- Kontinuerlig skötsel och underhåll av trädgårdsanläggning och dess värdebärande element

Sötvattenstrand och vattenområde i Mälaren (Riddersvik) – skötseltyp H

Beskrivning

Området (objekt 105) utgörs av vattenstrand och vattenområde i Mälaren. Till skillnad från vattenområdet i Kyrkhamn har ingen NVI för vattenmiljön gjorts. Därmed kan inte en områdesindelning i grund sjö och djup sjö samt olika naturtyper av strand baserat på fältinventering göras. För enkelhetens skull har endast ett skötselområde med strand och vattenområde skapats. Samma målarter har angivits som är omnämnda naturvårdsarter i vatten-NVI för Kyrkhamn (Ek & Tiblom, 2022). Vattenområdet utgörs av grund och djup sjö med hård- och mjukbottnar. Strandlinjen övergår i grund sjö, där solljuset når ner till botten, och därefter djup sjö med ett djup på cirka 8–22 meter enligt sjökort. Utanför Tempeludden är bottenprofilen brantare och zonen med grund sjö är därför mycket smalare.

Stranden utgörs av klippstränder och vikar med strandskog samt i den södra delen även ett mindre vassbälte.

Målbild

De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön bevaras genom att exploatering av stränderna med exempelvis anläggande av båtbygggar, småbåtshamn, kommunalt anvisad badplats etc undviks. Den planerade bryggan för rekreation/utsiktspunkter som går rakt ut från stranden och är med på ritningar i Nivås skötselplan är dock förenliga med målbilden (Berglund 2022). Nedskräpning av stränder och grundområden åtgärdas kontinuerligt. Grundområden utvecklas till en stor artrikedom av undervattensväxter som dessutom sträcker sig djupt ner i vattnet. Fågelliv och fisk gynnas av denna artrikedom under

vattnet och både antal arter och individer ses öka. Invasiva arter såsom exempelvis vandrarmussla och smal vattenpest tillåts inte bilda massförekomster som dominerar under många år.

Vattenområdet har stora rekreationsvärden. Människor söker sig till utblickar över vatten. Båtliv och vistelse på strandmiljön sker på en nivå som inte stör den engelska parken, kulturhistoriska miljöns fridfulla karaktär.

Ekologiskt värdeelement

- Naturlig strand
- Hårdbotten

Rekreativa element

- Vattenkontakt och djurliv

Målarter

- Växter: hornsärv och ålnate
- Fiskar: gös och gädda

Bevarandemål

- De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön bevaras och artrikedomen ökar. Anläggningar för brygga, bad m.m. undviks. Tillförsel av näringsämnen undviks.
- Natura 2000-naturtypen *Naturligt näringsrika sjöar* (EU-kod 3150) utvecklas till att hysa fler karakteristiska och typiska arter. Ålnate och hornsärv är två sådana förekommande karakteristiska arter som ska ha en gynnsam utveckling.

Bevarandemål i vattenområdet i Riddersvik är beroende av att hela den stora vattenförekomstens ekologiska status blir god.

Vattenförekomsten Mälaren-Görväln har måttlig status med miljö kvalitetsnorm god status till 2027. Utslagsgivande för om statusen endast blir måttlig är övergödning samt miljögiftet koppar.

Löpande skötselåtgärder

- Bevakning av grundområden och stränder inklusive övervakning av att dessa är fria från skräp alternativt borttagande av skräp.

Frekvens: Årligen. (**Objekt** 105)

Mälarens sötvattennaturtyper (Kyrkhamn) - skötseltyp H_Iss, H_Iks, H_lgs, H_ids

Beskrivning

Skötselområdet avgränsas av strandlinjen och naturreservatets yttre gräns som även sammanfaller med strandskyddets gräns. Höga naturvärden (klass 2) är knutna till grundområden i Mälaren ner till cirka 8 meters djup, samt till tre stränder med sand eller grus (Ek & Tiblom 2022). Strandlinjen utgörs huvudsakligen av block-/klippstrand med påtagligt naturvärde (klass 3). Djupare vatten än 8 meter (djup sjö) har visst naturvärde (klass 4).

I sydost, strax utanför skötselplanens område, ligger det populära Lövstabadet och öster om badet ligger en småbåtshamn. Stränderna och klipporna inom skötselplanens område är, särskilt under soliga dagar under våren och sommaren, frekvent besökta. En stor mängd besökare samt det faktum att grus- och sandstrand enbart finns som små insprängda grus-/sandstränder medför att stränderna inte utgör viktiga livsmiljöer för strand- och sjöfågel. Längs med och utanför naturreservatets gräns går en allmän farled för sjöfarten genom Lövstafjärden. Även båttrafik utgör sannolikt en störning på fågelliv samt kan orsaka svall. Grundområdet utgör livsmiljö för flera fiskarter. Enligt utsök av fynddata förekommer gös, gädda och ål. Djup sjö utgör, enligt utdrag från Fynddata, livsmiljö för naturvårdsarterna lake, asp, ål, gös och gädda (Ek & Tiblom 2022).

Målbild

De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön är bevarade genom att exploatering av stränderna med exempelvis anläggande av bryggor, småbåtshamn, kommunalt anvisad badplats inte skett. Öppna sandiga och grusiga stränder skyddats från igenväxning med vass eller vedartade buskar och träd. De har också skyddats från alltför kraftig och enformig erosion från båtsvall.

Nedskräpning av stränder och grundområden åtgärdas kontinuerligt. Grundområden utvecklas till en stor artrikedom av undervattensväxter som dessutom sträcker sig djupt ner i vattnet. Fågelliv och fisk gynnas av denna artrikedom under vattnet och både antal arter och individer ses öka. Invasiva arter såsom exempelvis vandrarmussla och smal vattenpest tillåts inte bilda massförekomster som dominerar under många år.

Vattenområdet har stora rekreationsvärden. Människor söker sig till utblickar över vatten. Bad- och båtliv sker på en nivå som inte stör områdets lugna och tysta karaktär.

Ekologiskt värdeelement

- Hårdbotten

Rekreativa element

- Vatten och djurliv

Målarter

- Växter: hornsärv,
- Fiskar: gös och gädda

Bevarandemål

- De naturliga stränderna, hård- och mjukbotten och sötvattenmiljön bevaras och artrikedomen ökar. Anläggningar för brygga, bad m.m. undviks. Tillförsel av näringsämnen undviks. Strandängen (objekt 13) som ligger nära Kyrkhamnsvägen i områdets västra del sköts så att igenväxning med bladvass och dylikt inte sker. Detta behandlas i skötseltyp F.
- Natura 2000-naturtypen *Naturligt näringsrika sjöar* (EU-kod 3150) utvecklas till att hysa fler karakteristiska och typiska arter. Ålnate och hornsärv är två sådana förekommande karakteristiska arter som ska ha en gynnsam utveckling.

Bevarandemål i vattenområdet i Kyrkhamn är beroende av att hela den stora vattenförekomstens ekologiska status blir god. Vattenförekomsten Mälaren-Görväln har måttlig status med miljökvalitetsnorm god status till 2027. Utslagsgivande för om statusen endast blir måttlig är övergödning samt miljögiftet koppar.

Initiala skötselåtgärder

- Nedskräpning behöver åtgärdas med en initial insats med skräpplockning i strandlinjen och i vattnet på grundområdena (**Objekt** 107–113) samt gärna även botten för djup sjö (106).

Löpande skötselåtgärder

- Bevaka grundområden och stränder inklusive övervakning av att dessa är fria från skräp alternativt borttagande av skräp. (**Objekt** 107–113)
- Uppmärksamma om invasiva arter breder ut sig och vidta åtgärder om möjligt.

Strandängen objekt 13 behandlas i skötseltyp F – Öppen eller halvöppen mark med hävdberoende arter.

Småvatten och anslutande bäck/dike – Skötseltyp I

Beskrivning

Skötselområdet utgörs av två större anlagda dammar och en mindre damm i utkanten av golfbanans södra del vid Kyrkhamnsvägen (objekt 42) samt cirka fyra mindre dammar belägna i golfbanan (objekt 64, 65). De två större dammarna vid Kyrkhamnsvägen har rik produktion av insekter som utgör föda för exempelvis fladdermöss. Alla småvattnen tillsammans utgör ett värdefullt landskap för groddjur såsom mindre vattensalamander och vanlig padda. Flera av småvattnen är lekvatten för mindre vattensalamander. Vid Lövestavägen i områdets östra del finns ett småvatten (objekt 90) som ännu inte existerar men som skötselplanen föreslår ska tillskapas. Mellan gräsfältet vid Lingonrisgränd och Lövestavägen rinner en bäck. Här finns en bäckravin där bäcken sannolikt har rätats ut och fått mer karaktär av dike. Bäckens omges av tät lövskog på igenväxt åkermark. Mot Lövestavägen föreslås att anlägga en ny damm, skapa fuktbiotoper i anslutning till dammen samt att låta bäcken få mer naturlig karaktär.

Målbild

De befintliga småvattnen på golfbanan liksom dammanläggningarna vid Kyrkhamnsvägen sköts så att småvattnen bevaras. Flertalet av småvattnen ska ligga i solbelysta lägen och ha översvämmade grundområden med gräs under groddjurens lektid i april. De två dammanläggningarna vid Kyrkhamnsvägen kan utgöra mer skuggade miljöer med fuktlövskog och videsnår i strandkanten. Det är bra om småvattnen har en djuphåla som inte torkar ut under högsommaren utan håller permanent vatten från början av april till slutet av november. Vattenväxter täcker cirka 50% av vattenytan och strandzonen hävdas med slåtter för de dammar som ska ligga i solbelyst miljö. Dammarna hålls fria från fisk och kräftor. Gödning av vattnet undviks. Belysning av vattenytor undviks nattetid under sommarhalvåret för att inte störa groddjur och eventuella fladdermöss. Minst en eller två nya dammar tillskapas inom skötselplanens område eller i dess absoluta närhet. Ett framtaget grovt förslag berör objekt 90 som idag utgörs av en uträtad bäck och medelålders lövskog på torr mark, uppväxt på tidigare åker. Här blir naturlig hydrologi återskapad i den uträtade bäcken och en damm tillskapas. I del av den torra lövskogen på före detta åker tillskapas

en damm och fuktzon. Bäckan återfår biotopvärden och mer naturlig hydrologi.

Ekologiskt värdeelement

- Småvatten lekvatten för groddju.

Rekreativa element

- Småvatten

Målarter

- Mindre vattensalamander och vanlig padda

Bevarandemål

- Inom naturreservatet finns minst 8 småvatten som utgör lämplig miljö för vatteninsekter och groddjur. Det finns en livskraftig population av mindre vattensalamander och vanlig padda som tidigare inventeringar visat förekommer i Kyrkhamnsområdet. Fladdermöss jagar insekter över småvattnen. Småvattnen bevaras som mörka miljöer nattetid. (Objekt 42, 64, 65).

Initiala skötselåtgärder

- Skapa en damm och fuktbiotop vid Lövstavägens östra sida. Syftet är att gynna biologisk mångfald och att fördröja och rena dagvatten från bostadsområdena. Stigen som går längs diket idag behöver dras om till annan sträckning. För att få ett permanent vatten till våtmarken behöver marken som idag ligger på omkring 12 meters höjd grävas ner till 9 m ö havet. Schaktmassorna kan läggas norr om våtmarken och övervintringshabitat för groddjur tillskapas. Kombinera markarbetena med bekämpning av kanadensiskt gullris. Runt dammen skapas en fuktzon. Dikesrensning undviks i bäcken och bäcken har börjat återfå biotopvärden. (**Objekt 90**).
- Gynnsamt att anlägga fler dammar inom golfbanans område.

Löpande skötselåtgärder

Frekvens: Årligen.

- Dammarna hålls fria från skuggande vegetation. Strandkanterna runt de mindre golfbanedammarna sköts genom slåtter eller klippning. Skötseln har hittills utförts av golfklubben och de kan

fortsätta vara utförare. **(Objekt 64, 65) Tidpunkt:** September-oktober. Slåtter under groddjurens lektid och yngelutveckling ska undvikas.

- Bevakning av att vegetation av bladvass och kaveldun inte breder ut sig på mer än ca $\frac{1}{4}$ av småvattnets yta. Om utbredning sker behöver återkommande bekämpning av bladvass och kaveldun att ske. Kaveldun ska ryckas upp manuellt så att stam och rotdeklar följer med. **(Objekt 42, 64, 65, 90) Tidpunkt:** Under perioden september-december.
- Bevakning ska ske så att småvattnen inte torkar ut under groddjurens lektid. Vid uttorkning av småvattnen kan vatten tillföras. **(Objekt 42, 64, 65, 90). Tidpunkt:** Särskild bevakning under torrår.
- Undvik övergödning av småvattnet. **(Objekt 42, 64, 65, 90)**
- Om fenomenet uppstår att fintrådiga alger i juli-augusti täcker mer än 50 procent av vattnens vattenyta behöver specifik utredning göras om lämpliga åtgärder.
- Notering angående de två större anlagda dammarna **(Objekt 42)** vid Kyrkhamnsvägen, dessa kan utgöra dammar omgivna av fuktlövskog och videsnår så som är fallet idag, vilket innebär att det inte är nödvändigt röja bort buskar och lövträd. Solbelsta småvatten finns i närheten på golfbanan.

Klippor vid strand – Skötseltyp J

Beskrivning

De 3 objekt som förts till skötseltypen (objekt 12, 16, 24) utgörs av sluttande hållar som på merparten av stranden stupar brant ned mot vattnet. Det finns små örtrika torrängar i skrevor. Några av objekten har grillplats och parkbänkar och besöksstrycket på klipporna är stort sommartid.

Målbild

Naturliga klippstränder och större hållmarker med torrängsflora i skrevor bevaras. Befintliga platser med sittbänkar och grillplats bevaras och underhålls och kan få vissa justeringar i utformning och omfattning men anläggande av friluftsanordningar i lägen som tidigare inte haft det undviks. Det är en form av kanalisering.

Ekologiskt värdeelement

- Öppna solbelysta strandklippor
- Sandblottor

Rekreativa element

- Vattenkontakt
- Utblick
- Rastplats

Målarter

- Insekter: vingelgräsfjäril, svartpälsbi
- Klippängsflora: brudbröd, flentimotej, tjärblomster, gul fetknopp, gulmåra, styvmorsviol, brudbröd, knölsmörbloffa

Bevarandemål

- Bevarande av solbelysta strandklippor med typisk vegetation. Klipporna är fria från nedskräpning.
- Strandklipporna är en attraktiv naturmiljö för människor att besöka för att få avkoppling. Naturupplevelser och vistelse där sker på naturens villkor och utan ljudstörningar.

Löpande Skötselåtgärder

- Öppen hållmark, klippor kräver vanligen inte naturvårdsskötsel. Om täckning av träd och buskar ökar ska röjning göras. Enstaka träd och buskar hör dock hemma i biotopen. (**Objekt** 12, 16, 24). **Frekvens:** kontroll att igenväxningsvegetation inte uppstår görs var 5:e år. **Tidpunkt** för eventuell röjning är sensommar, höst, vinter.
- Bevakning att de är fria från skräp och borttagande av eventuellt skräp. (**Objekt** 12, 16, 24). **Frekvens:** Årligen.

Flack strand med lövträdsbård - Skötseltyp K

Beskrivning

Objekt 94 utgörs av strandskog med al, ek, björk och gamla tallar med mycket sly. Objekt 98 består av en strandremsa där ek, ask, lönn, och al förekommer i trädskiktet och lönn-sly och asksly samt enstaka hassel förekommer i buskskiktet. Området ligger rakt nedanför Riddersviks trädgård i ett viktigt siktstråk för besökare,

Målbild

Strandskogen bevaras genom att exploatering av stränderna med exempelvis anläggande av båtbyggor, småbåtshamn, kommunalt anvisad badplats etc undviks. Den planerade bryggan för rekreation/utsiktspunkter som går rakt ut från stranden och är med ritningar i Nivås skötselplan är dock förenlig med målbilden

(Berglund 2022). Strandskogen erbjuder habitat för hålhäckande fåglar.

Bevarandemål

Bevara och utveckla gles strandskog med visuell kontakt med Lövstafjärdens vattenspegel. Strandskogen ska domineras av al, med stort inslag av tall och ek. Det ska finnas gamla träd som får åldras och falla i vattnet och bilda död ved.

Ekologiskt värdeelement

- Strand
- Gamla, grova träd vid strand
- Träd som hänger ut över vatten
- Död ved i vatten

Rekreativt element

- Utblick över vatten
- Vattenkontakt

Målarter

- Fåglar: mindre hackspett och entita

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- **Objekt 94 och 98:** Gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet.

Löpande skötselåtgärder

- **Objekt 94:** Återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn en gång per säsong. **Tidpunkt:** Sensommar–höst.
- **Objekt 94:** Fältskiktet sköts där det är möjligt med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong. **Tidpunkt** för trimning av fältskiktet: augusti.
- **Objekt 98.** Slätter av ängsyta utförs två ggr per säsong. **Tidpunkt:** den första gången före midsommar och den andra gången i mitten av augusti. Utförs med skärande redskap, exempelvis tvåhjulig slätterbalk. Gräs ihopsamlas och avlägsnas.

Engelsk park - Skötseltyp L

Beskrivning

Objekt 96 utgörs av en engelsk park och området kallas Tempeludden. Trädmiljön är ljusöppen. Paviljongen har byggts på uddens högsta punkt och utgör tillsammans med omgivningen en viktig parkhistorisk del i den engelska parken. Skötselområdet består av en gles tallskog helt dominerad av gamla träd. Det är allmänt med ljusexponerade tallöverståndare mer än 200 år gamla. Det förekommer även yngre tallar på ca 100 år, vilket skapar en viss flerskiktning. Föryngring av tall är begränsad till de mest öppna delarna. I fältskiktet finns artrika partier med torrbacksflora med tjärblomster, tulkört, smällglim, backnejlika, liten blåklocka och gråfibbla. Vid stranden finns klippor, med tallar och lövträd. På berghällarna växer stora bestånd med tulkört och blodnäva.

Objekt 101 utgörs av ett skogsområde dominerad av gammal parklind och med ett relativt stort inslag av gammal lärk. Många lindar har stamknölar. Spritt i området finns även yngre-medelålders triviallövträd såsom asp och sälg. Förekomst av död ved är mycket sparsam, och den döda ved som finns är ofta knuten till triviallöv. Naturvärdena är främst knutna till de gamla lindarna. Fältskiktet domineras i vissa avsnitt av kirskaål och stinksyska och i andra avsnitt förekommer blåsippa. Området har tidigare varit öppnare men skogen har tätat med ett bitvis tätt underskikt med sly av lönn, hägg och ask. I norr och söder ingår svag trädbeklädd sluttning som når ända fram till vattnet. Platsen i norr kallas Stora pelousen och den i söder Lilla pelousen. Pelouserna utgör viktiga parkhistoriska delar i den engelska parken. På Stora pelousen finns kompositioner med solitära lönnar och lärkträd som kontrasterar till de slutna bestånden. Vid Lilla pelousen har en brygga återskapats. Centralt i området finns en kulle där en lindberså är anlagd. Från denna plats leder en gångväg upp mot paviljongen.

Objekt 102 utgörs av en plan yta cirka 115 x 50 meter med strama rader av planterade parklindor. Området kallas för Stjärnparken och utgör ett viktigt parkhistoriskt inslag i den engelska parken.

Målbild

Skötselområdena utgör en läsbar historisk parkmiljö av engelsk park som genom skötsel av träd- och fältskikt följer den parkidé som Carl Piper gestaltade på 1700-talet.

Objekt 96 ska utgöras av en öppen och flerskiktad tallmiljö med många gamla träd. Gamla solbelysta tallar, talltorrakor och lågor

ska utvecklas kontinuerligt. Fältskiktet ska bestå av smalbladiga gräs och torrängsflora.

Objekt 101 ska utgöras av en öppen parkartad skogsmiljö likt en pelarsal, med stort inslag av gamla lindar. Död ved är allmänt förekommande, framför allt död lindved. Lind ska kunna föryngra sig. Fältskiktet är örtrikt.

Objekt 102 ska utgöras av en pelarsal med gamla parklindar där lind även föryngrar sig. Död lindved ska förekomma allmänt. Fältskikt utgörs dels av mattbildande skavfräken dels av ett örtrikt fältskikt.

Bevarandemål

Vårda den engelska parken så att kulturhistoriska och ekologiska värden knutna till gammal lind och tall samt torrbacksflora främjas.

Ekologiska värdeelement

- Gamla lindar
- Gamla solbelysta tallar
- Solbelysta torrakor och lågor av tall
- Död ved av lind
- Torrängsflora

Rekreativa element

- Plats med kulturhistoriska värden
- Plats för naturobservationer
- Plats med vattenkontakt
- Plats med utsikt över Mälaren
- Vandringsstigar

Värdebärande kulturhistoriska element

- Slingrande gångvägar
- Stjänparken
- Stora och Lilla pelousen
- Plataer och bersåformationer
- Paviljongen
- Rumsbildningar

Målarter

- Vedinsekter tallmiljön: åttafläckig praktbagge, reliktböck, mindre mörghorre, vedparasitstekeln *Xorides depressus*
- Vedsvampar tallmiljön: talticka, grovticka, blomkålssvamp

- Torräng: backnejlika, svartpälsbi, svart majbagge
- Lindmiljö: hålskenknäppare *Eucnemis capucinus*, lindvedvivel *Phloeophagus turbatus*, gulbent kamklobagge *Allecula morio*

Initiala skötselåtgärder av restaurerande karaktär

- **Objekt 101:** Stora och Lilla pelousen och lindbersån utgörs i nuläget av pelarsal medan resten av skogen har ett bitvis tätt buskskikt bestående av ungträd av hägg, lönn och ask. Den igenväxta delen röjs och gallras initialt. Ung lind undantas slyröjning. **Tidpunkt:** Sensommar–höst
- **Objekt 102:** I den relativt igenväxta Stjärnparken görs en initial slyröjning, så att de i rader planterade parklindarna tydligt framträder. **Tidpunkt:** Sensommar–höst

Löpande skötselåtgärder

Åtgärder syftar till att bibehålla skötselområdena i sin nuvarande karaktär.

- **Objekt 96:** Slyröjning genomförs återkommande. Tallföryngringar och ungtallar undantas från dessa slyröjningar. **Tidpunkt:** Sensommar–höst.
- Torrängen sydväst om paviljongen samt fältskiktet i tallskogen sköts med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong. **Tidpunkt:** I mitten av augusti. En torr och solig sommar kan medföra att arbetet inte behöver utföras.
- Runt paviljongen bedrivs skötsel för bruksgräsmatta.
- **Objekt 101, 102:** Slyröjning för att förhindra igenväxning. Nedfallna lindgrenar ligger som regel kvar alternativt samlas ihop i faunadepåer. **Frekvens:** En gång per säsong. **Tidpunkt:** Sensommar–höst.
Fältskiktet sköts med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk. **Frekvens:** En gång per säsong förutom mattbildande fältskikt med skavfräken som lämnas som det är och inte slås med trimmer. **Tidpunkt:** I mitten av augusti.
- Stora och Lilla Pelousen och den centralt belägna lindbersån sköts som bruksgräsmatta. Se Nivås Landskapsarkitekter skötselplan (Berglund 2022) för detaljerade anvisningar om trädvård av parklindar samt gångvägar. Gestaltande skötselåtgärder i form av fällning och uppstamning utförs efter arbetsberedning i vyer från Stora och Lilla pelousen.

Se Nivås Landskapsarkitekter skötselplan (Berglund 2022) i bilaga för detaljerade anvisningar om trädvård avseende parklindarna.

Återetablering av naturmark i marksanerat område - Skötselområde M

Beskrivning

På flera platser i Riddersvik finns markföroreningar som ska saneras. Delar av parken ska efter detta återställas och även kolonilotterna och rosenparken restaureras. Nordväst om Riddersviks gård ligger en kulle skapad av utfylld mark (objekt 91). Vid naturvärdesinventering 2016 beskrevs området ha frisk gräsmark av bredbladiga gräs, tex hundäxing och stort inslag av blommor, tex cikoria, blåeld, renfana, kardborre och skräppor. Gräsmarken sköts inte. Bryn utgörs av druvfläder, fläder och nypon. Området genomgår marksanering. Efter marksanering ska naturmark återskapas. Detta bör ske i dialog med stadsmuseet, tillsynsmyndighet och reservatsförvaltare.

Målbild

Befintlig trädvegetation sparas och skyddas så långt som möjligt. Markytor som saneras återställs, dels som klippta gräsytor, och dels som ängsytor. Även plantering av träd och buskar ske. Koloniområdet saneras och befintlig vegetation röjs. Koloniområdet återställs med en omgivande häck och lotterna förses med planteringsjord. Plantering av kolonilotterna kommer ske i kolonisternas regi.

Skötsel för rekreation och friluftsliv

Målbild

Reservatet ska vara tillgängligt för allmänheten enligt allemansrätten med de begränsningar som följer av reservatsföreskrifterna.

Reservatet nås till fots, med cykel, med buss och bil. I anslutning till de viktigaste stigarna och vägarna som leder in i reservatet samt i närheten av busshållplats finns entrépunkter med informations- och tydliga vägvisningsskyltar. Befintliga parkeringsytor ska vara kvar. Reservatets gränser är tydligt markerade i terrängen.

Det finns uppmärkta stigar, grill- och rastplatser i reservatet. Här finns möjligheter till såväl skogsupplevelser med naturpedagogik som information om platsens långa historia. Klipporna mot Mälaren erbjuder utblickar och vattenkontakt. Rekreation i området utvecklas och möjlighet till flera olika friluftsaktiviteter finns tillgängliga. Riddersvik med sin herrgårdsmiljö och den engelska

parken ger en annan typ av upplevelse än Kyrkhamn med en mer ordnad historisk miljö.

Initiala åtgärder

- Märka ut naturreservatets gränser.
- Kanalisera stigar/vandringsleder. Markera de stigar som prioriteras att vägleda besökaren genom området både i terrängen och på kartor. För prioriterade stigar kan träskyltar skapas som fungerar som vägvisare med kilometerangivelse till målpunkter/ortsnamn.
- Markerade naturstigar. Till exempel genom skogsbacken som ligger väster om busshållplatsen Lingonrisgränd.
- Skapa entrépunkter, huvudentréer och mindre entréer
- Anlägga flera grill- och rastplatser vid Mälaren
- Anlägga rastplats vid Nybygget samt intill Sågstugan
- Åtgärda platser som används för olaglig tippning
- Peka ut ridstigar och cykelstråk i naturreservatet. I Kyrkhamn sker ridning på vissa stigar och i nuläget saknas anvisningar och skyltning om på vilka stigar/vägar ridning eller cykling är tillåten.

Löpande skötsel

- Borttagande av riskträd. Vid vissa tillfällen kan finnas skäl att ta ned träd som är på väg att falla för att undvika personskador eller skador vid vägar, parkvägar, men även på byggnader fastigheter eller koloniområden. Efter besiktning och riskbedömning kan man då komma fram till att det är nödvändigt att fälla trädet. Dessa träd placeras ut så nära platsen där de togs ned som möjligt, utan att de avgrenas. Målet är att fallna träd ska utgöras av så långa segment som möjligt och endast kapas upp i mindre sektioner om det krävs för att flytta träden.
- Besiktning och underhåll av stigsystem. Avlägsnande av grenar och stammar som ligger i elljusspåret, promenadstråk och över utmärkta stigar.
- Lek- och motionsutrustning kontrolleras regelbundet fyra gånger per år enligt gängse standard så att funktion och säkerhet upprätthålls
- Anordningar som skyltar och gränsmarkeringsstolpar, grill- och sittplatser ska kontrolleras årligen och trasiga eller på annat sätt skadade delar byts ut eller rengörs.
- Bevakning av stränder och andra platser där skräp har tendens att samlas.
- Årlig uppföljning av hur arrende- och hyresavtal följs.

Skötsel av kulturmiljö

Objektssiffrorna i texten hänvisar till kartan figur 15.

Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar

Nedan ges en kort beskrivning, målbild och generella skötselåtgärder för områdes fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Sedan ges en kort beskrivning för varje lämning.

En karta över områdes lämningar finns i Figur 3 i början av skötselplanen under kapitel *Beskrivning av områdets värden*.

Beskrivning

I området finns fornlämningar och andra lämningar från både förhistorisk och historisk tid i form av rivna bosättningar och andra byggnader, gravar, röjningsrösen, fartygslämningar och fyndplatsen för en nu flyttad runsten.

Målbild

Fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar är historiska årsringar som bevaras, vårdas och är avläsbara genom skyltning på plats eller vid reservatets entré.

Åtgärder

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar ska hållas rena från låg vegetation (ej gräs och mossor), död ved och nedfallna grenar och träd, även i närområdet närmast lämningarna.

Träd som riskerar att falla på lämningen ska tas bort. Vid trädfällning får inga skador uppkomma på lämningarna. Arbetet ska ske manuellt, eventuellt med en mindre maskin för bortforsling. Om maskin används får inga markskador uppkomma och arbetet ska ske i torrt väder. Större träd där rötterna redan orsakat skador behöver inte tas bort om det inte finns en fallrisk.

Stensättning L2017:8664, Fornlämning (inom objekt 87)

Den runda stensättningen och området närmast den ska hållas synligt. Stensättningen är ca 5 m i diameter och ca 0,25 m hög. Den är sannolikt från bronsåldern utifrån placeringen i landskapet och höjden över havet. Läget speglar hur landskapet har påverkats av landhöjningen. Stensättningen bör hållas synlig året om.

Gravfält L2014:8044 (inom objekt 80)

Gravfältet består av ca 20 runda stensättningar från bronsålder eller äldre järnålder varav minst en blockgrav, där stenar lagts vid ett större markfast block. Området omfattar ca 120 x 50 m och dess omfattning bör vara tydligt synlig året om. Skogen bör glesas ut för att skapa sikt ner

Grav- och boplatssområde L2014:8351, Fornlämning (inom objekt 63)

Fornlämningarna består av fem runda stensättningar och minst två terrasseringar. Stensättningarna är 5–10 m i diameter, terrasseringarna 25 x 15 respektive 15 x 8 m stora.

Husgrund, L2025:5347, Möjlig fornlämning (inom objekt 31, ej med på Figur 3)

Husgrund från historisk tid i form av syllstenar, möjligen till en kvarn.

Plats med tradition (kyrkogård), L2014:7867, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 112)

Exakt var kyrkogården låg och i vilken mån gravar är bevarade är inte känt. Vid markarbeten i området bör man vara uppmärksam på om gravar kommer fram.

Stensättning L2014:7958, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 25)

Stensättningen är rektangulär och ca 3 x 3 m stor. Möjligen rör det sig om en naturbildning i gammal strandvall.

Fartygs-/båtlämning, L2013:4299 och Stockholm 629 (utanför reservatet), båda Övrig kulturhistorisk lämning

Observera att det finns vrak i hamnen om det blir aktuellt med muddringsarbeten.

Fartygs-/båtlämning, L2021:7305 (inom objekt 106)

Under 1600-talet låg här en hästbrygga och lämningen kan ha med färjetrafiken att göra. Ett ankringsförbud bör skyltas.

Hägnad L2013:1458, Möjlig fornlämnin. (inom objekt 97)

Stensträngar på sammanlagt ca 150 meter. Det är oklart om de är naturbildningar eller spår av mänsklig aktivitet.

*Runristning L2014:8271, Övrig kulturhistorisk lämning
(Upplands runinskrifter nr 85)*

På Lövstaanläggningens mark har det på 1800-talet påträffats en runsten i en åker. Den flyttades först något österut (till platsen L2014:8313) men står idag vid hembygds museet. De som lät hugga stenen var Björn och Fulluge.

Gravfält L2014:7933, Fornlämning (inom objekt 34, utanför reservat)

Gravfältet består av 29 lämningar varav 15 rundade stensättningar på en ca 65 x 40 m stor yta. Målet bör vara att gravfältet är synligt på våren innan växtligheten har kommit igång.

Lövsta bytomt/gårdstomt L2014:8358, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Byn har bestått av fyra gårdar på en ca 140 x 30 m stor yta. Flera husgrunder var synliga vid inventeringen 1999 varav de flesta inte var synliga 2025 på grund av växtlighet. Buskar och låg vegetation som inte är kulturväxter som hör till gårdarna bör tas ned.

Gravhög L2014:7899, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Högen är ca 25 m i diameter och ca 3 m hög men delar har sedan länge grävts bort. Det är den enda bevarade storhögen inom Stockholms stad. Träd som står på och närmast intill högen bör fällas.

Gravhög L2014:8146, Fornlämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Intill storhögen ligger en något mindre hög, ca 17 m i diameter och ca 1,25 m hög. Träd som står på och närmast intill högen bör fällas.

*Stensättningar L2014:7874 och L2014:8145, Fornlämningar
(inom objekt 41, utanför reservat)*

Intill och öster om de två högarna ligger två runda stensättningar, 5 respektive 10 m i diameter.

Röjningsröse L2020:1311, Övrig kulturhistorisk lämning (inom objekt 41, utanför reservat)

Norr om bytomten har ett röjningsröse registrerats, ca 10 m i diameter.

Byggnader med trädgårdsanläggningar

En karta över områdets byggnader finns i Figur 7 i början av skötselplanen under kapitel *Beskrivning av områdets värden*.

Beskrivning

I Kyrkhamn finns tre äldre bevarade torp som tillhör den agrara berättelsen, ett av dessa – Skogskanten - ligger utanför reservatet. Det finns ett flertal personalbostäder hörande till de tidigare förekommande verksamheter; stenbrottet och till Lövsta avfallsstation. I området finns även villor som tillkommit i samband med anläggandet av handelsträdgårdar men dessa ligger utanför reservatsområdet. Med undantag från Skogskanten. Delar av trädgårdsanläggningarna är dock belägna inom reservatsgränsen. Till byggnadsbeståndet hör även äldre uthus. Inom Riddersvik är det enbart två tidigare arbetarbostäder som hör till den tidigare högre ståndsmiljön som ligger inom naturreservatet. Utöver dessa byggnader inkluderas delar av allé, engelska parkanläggningen och mangårdens trädgårdsanläggning i naturreservatet.

Kyrkhamn

- **Torpet Sågstugan.** Inom del nr 32. Sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. På tomten finns även en förrådsbyggnad och dass med bod. Inom område nr 31 norr om torpet återfinns stenar från grunden till en kvarn. I område 36 finns det spår av åkerytor, dikeskanter och ett odlingsröse. I trädgårdsanläggningen återfinns rester av tidigare fruktträd och syrenberså.
- **Torpet Kyrkhamn, Inspektorsbostaden och uthuset.** Dessa står alla på samma gårdsyta som omfattar nr 15, 16 och 109. Torpet är från 1700-talet och Inspektorsbostaden är uppförd under sent 1800-tal som tjänstebostad. Vid vattnet återfinns tidigare vägbank till ångbåtsbrygga samt fästen efter hamnanläggning. Invid torpet Kyrkhamn återfinns slån, stenformationer och fruktträd och en tidigare åkertäppa.
- **Marketenteriet och Kasernen** söder om nr 14 och längs Kyrkhamnsvägen. Byggnaderna är uppförda under sent 1800-tal. På tomten finns grusade gårdsytor jordkällare. På andra sidan vägen inom område 17 finns fruktträdsodling.
- **Ingenjörsvillan,** mellan område 20 och 21. Sent 1800-tal, uppförd som bostad för föreståndaren vid Lövsta. På tomten finns en grusad gårdsplan. I slutningen ner mot vattnet finns rester av äldre terrassmurar och trappor. Kring byggnaden finns planterad

växtlighet som uttrycker en medveten gestaltning såsom syren. En karaktärsskapande ek står norr om byggnaden. Mot nordost finns en tidigare fruktträdsodling med kvarvarande fruktträd.

- **Folkskolan**, inom objekt 31 norr om Kyrkhamnsvägen. Tidigt 1900-tal. Få spår av skolgården finns bevarad med undantag från en större öppen gårdsyta. Nordöst om skolan finns en äldre gångbrygga som länkar skolbyggnaden med det angränsande naturområdet. I slänten mot Kyrkhamnsvägen finns enstaka kvarvarande fruktträd från tidigare odling.
- **Kontorsvillan**, inom objekt 36 och mellan Kyrkhamnsvägen och Sågstuguvägen. Tidigt 1900-tal. Uppförd som kontor och inspektorsbostad. Byggnaden omges av gräsmatta. I trädgården återfinns äldre ekar och, fruktträd och syren.
- **Sommarstugan**, intill objekt 2 är belägen intill Mälaren, strax sydväst om Kontorsvillan. Villans ursprungliga användning är oklar. Troligtvis är den tillkommen kring seklet 1900. Till villan leder en av natursten uppmurad väg. Till byggnaden hör även en jordkällare.
- **Stenvillan**, intill objekt 11. Sent 1800-tal, uppförd som bostad för stenhuggare. En förrådsbod på tomtens östra del och jordkällare på tomtens norra del hör till gårdsmiljön. En stig ner mot vattnet (genom objekt 9) där ringbultar är fästade vid klippan (objekt 12) intill ett troligt hamnläge. Vid strandlinjen ligger kasserat stenmaterial. I trädgården återfinns slån, syren och fruktträd som en del av en tidigare trädgårdsanläggning.

Riddersvik

Riddersvik gård (utanför naturreservatet) i läget för 1600-talstorpet Flottvik.

Mangårdsbyggnad med flyglar och ekonomibyggnader. Inom reservatet inkluderas delar av den tidigare högreståndsmiljön såsom lusthus, arbetarbostäder (den tidigare verkstadsbyggnaden och mjölnarbostaden), uthus, del av allén samt till Riddersvik hörande trädgårds- och parkanläggning.

- **Tidigare verkstad**, objekt 84
Sent 1800-tal med tidstypisk panelarkitektur. Till byggnaden leder den rätlinjiga allén från Riddersvik. Byggnaden har ligger intill det öster om varande vattendraget som verksamheten hade

koppling till. Kring huset finns flera äldre karaktärsskapande äldre träd.

- **MjölARBostaden**, objekt 103

Sent 1800-tal med koppling till det intill varande vattendraget.

Nordväst om byggnaden finns en ekonomibyggnad. I trädgården återfinns fruktträd.

Målbild

Bevara och underhålla den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i området som berättar om den tidigare markanvändningen, ursprungliga funktioner, sociala strukturer, där varje byggnad utgör en del kulturlandskapet. Funktionella kopplingar mellan byggnader bevaras och visuella samband och utblickar mot vattnet beaktas.

Värdebärande delar

Byggnader

- Det sammantagna äldre byggnadsbeståndet
- Byggnadernas placering i landskapet
- Byggnadernas skala och proportioner
- Byggnadernas gestaltning och fasadkomposition
- Byggnadernas ursprungliga/äldre exteriöra material
- Ursprungliga byggnadsdelar såsom balkonger, fönster, dörrar och snickerier.
- Ursprunglig/äldre planlösning

Utemiljö/trädgård

- Åkertäppor
- Kulturväxter
- Äldre planteringar
- Fruktträd
- Syrénberså och andra äldre växter som visar på en tydlig medveten gestaltning av trädgård.
- Grusad gårdsplan och uppfart.
- Stödmurar och trappor av natursten
- Gångbrygga mellan skolbyggnad och naturområde
- Kopplade gångstråk.
- Äldre gjutna betongtrappor
- Äldre flaggstänger
- Jordkällare
- Fysisk och visuell koppling till vatten och mellan bebyggelse

Åtgärder

Byggnader

- Byggnaderna underhålls kontinuerligt i sin helhet med traditionella metoder och material.
- Ändring och åtgärder sker enbart i restaurerings- eller underhållsändamål.
- Byte av byggnadsdel eller ytskikt ersätts lika befintlig avseende material, dimensioner, ytskikt och utformning.
- Byggnaderna nyttjas för ändamål som är förenliga med byggnadernas kulturhistoriska värde.
- Vid byte av sentida material och byggnadsdelar återgår till ursprungligt utförande
- Funktionella och visuella kopplingar mot vatten hålls öppna.
- Funktionella och visuella kopplingar mellan byggnad och trädgårdsanläggning eller ekonomi/uthusbyggnader underhålls.

Utemiljö/trädgård

- Funktionella och visuella kopplingar mot vatten hålls öppna.
 - Funktionella och visuella kopplingar mellan byggnad och trädgårdsanläggning eller ekonomi/uthusbyggnader underhålls.
 - Kulturväxter bevaras.
 - Murar underhålls och rensas från sly. Trasiga murar restaureras.
 - Trädgårdars strukturer med jordkällare, grusade gårdsplaner, grusade uppfarter, murar, trappor, syrenhäckar och bersåer, fruktträd och andra äldre gestaltade uttryck vårdas på ett sätt som är förenliga med deras kulturhistoriska värde.
- För skötsel av Engelska parken se respektive skötselobjekt samt skötselplanen i bilaga 4.

Historiska vägdragningar

Beskrivning

I området är samtliga vägar tillkomna före 1910-talet. Sågstugevägen är den äldsta tillkommen före 1690. Riddersviks gårdsväg, kantad allér är tillkommen under 1700-talet.

- Kyrkhamnsvägen
- Sågstugevägen
- Skogsbergskroken
- Sigfridsvägen

- Lövsta koloniväg
- Lövstavägen
- Riddersviks gårdsväg

Målbild

Historiska vägdragningar bevaras avseende dragning, skala och ytskikt.

Skötsel

- Vid behov av byte av träd i alléer ersätts dessa med motsvarande arter.
- Vägar underhålls kontinuerligt.
- Sågstugevägen hålls öppen och rensas på sly.

Dokumentation och uppföljning

Naturvårdsförvaltaren bör dokumentera utförda åtgärder samt annat som kan vara av intresse för förvaltningen och tillsynen av naturreservatets bevarandevärden. Dokumentationen är väsentlig då den ska ligga till grund för tillsynen av naturreservatet, samt för fortsatta åtgärder inom området, ändring i förvaltningen och som underlag för eventuell revidering av skötselplanen. Dokumentationen bör ställas samman årligen.

Vid dokumentation bör bland annat anges:

- Plats för åtgärden, åtgärdens art och tidpunkt för utförande.
- Notering om åtgärdens effekt.
- Kostnader för naturvårdsförvaltningen.

Det är även av stort värde om åtgärder och förändringar dokumenteras fotografiskt.

Källförteckning

- AIX Arkitekter, (2015). Riddersviks gård med omnejd, kulturhistorisk värdebeskrivning.
- Andersson, H. E. B., Öhrström, L., Andersson, L., Bjällerud, C-E. (2002). I Stockholms västliga utpost om Lövsta, Kyrkhamn och Riddersvik. Hässelby hembygdsförening Skriftserie Nr 4. Föreningen Riddersviks Vänner.
- Andersson, P. (2017a). Naturvärdesinventering i Riddersvik och sammanställning av underlag, Stockholms stad 2016. Calluna AB.
- Andersson, P. (2017b). Insektsinventering i Riddersvik. Inventering av vedlevande och blombesökande insekter 2017. Calluna AB.
- Berglund, J. (2022). Riddersvik skötselplan. Systemhandling 22-03-31. Nivå Landskapsarkitekter.
- Ek, F. & Tiblom, O. (2022). Akvatisk naturvärdesinventering i Mälaren inför bildandet av Kyrkhamn naturreservat. AquaBiota Report 2022:16. 30 sid.
- Ehnström, B. (1999). Red-listed beetles on Scots pine (*Pinus sylvestris*) in Sweden. Proc. XXIV Nordic Congr. Ent. Tartu, s. 55–61.
- Koffman, A., Lindén, A-S., Andersson, P., Kammonen, J. (2022). Naturvärdesinventering vid Kyrkhamn, Stockholms stad, inför bildande av naturreservat. April-augusti 2022. Calluna AB.
- Lantmäteriverket, *Lantmäteristyrelsens arkiv 1690*, geometrisk avmätning, Järfälla socken, Lövsta 1-4. 1687, karta, segelleden Stockholm-Uppsala. A 25.
- Naturvårdsverket (2025). Vägledning om hantering av storskaliga angrepp av granbarkborrar i naturreservat och nationalparker.
<https://www.naturvardsverket.se/49065d/contentassets/f7780b4d4d8b4e5aa202b528b96314d0/vagledning-granbarkborrar-ver-2025-02-03.pdf>
- Regionplane- och trafikkontoret. (2004). Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar—Järvakilen. Rapport 1:2004. Regionplane- och trafikkontoret. ISBN 91-86-57474-4
- Riksantikvarieämbetets *Fornsök* (2025)
<https://app.raa.se/open/fornsok/>
- Rön från Sveriges lantbruksuniversitet Fakta skog nummer: (2020:3). Fakulteten för skogsvetenskap, Sveriges lantbruksuniversitet.
https://pub.epsilon.slu.se/21198/1/schroeder_m_et_al_210111.pdf
- Schroeder, M & Weslien, J. (2020). Skyddade områden och risk för angrepp av granbarkborre.

- Sjökvist, H. & Olausson, A. (2022). Kyrkhamn och Lövsta. Kulturmiljöinventering. Stiftelsen Kulturmiljövård
- Sternegård, S. 2019. Hässelby villastad 36:1 (del av) Riddersviks gård. Hässelby villastad, Stockholm. Kulturhistorisk värdering. Stadsmuseet.
- Stockholms stad, (2014). Förslag till skötselplan för Kyrkhamns naturreservat. Dnr Exploateringskontoret 2014–00956.
- Topia landskapsarkitekter AB. (2008). Riddersvik, Kulturhistorisk värdebeskrivning. Exploateringskontoret.
- Ulvsgård, S. (2021). Kyrkhamn. Hässelby villastad 36:1, del av Kulturmiljöanalys. Stadsmuseet.
- Wikars, L-O, (2007). Opublicerat arbetsmaterial till Skötselhandledning för skyddad skog. Ett uppdrag till Naturvårdsverket.
- Wijkmark, N., Edbom Blomstrand, C., Ohlin, V., Hellström, M. (2019). Inventering av groddjur i tre dammar i Lövsta med eDNA samt konventionell metodik. AquaBiota Report 2019:06.

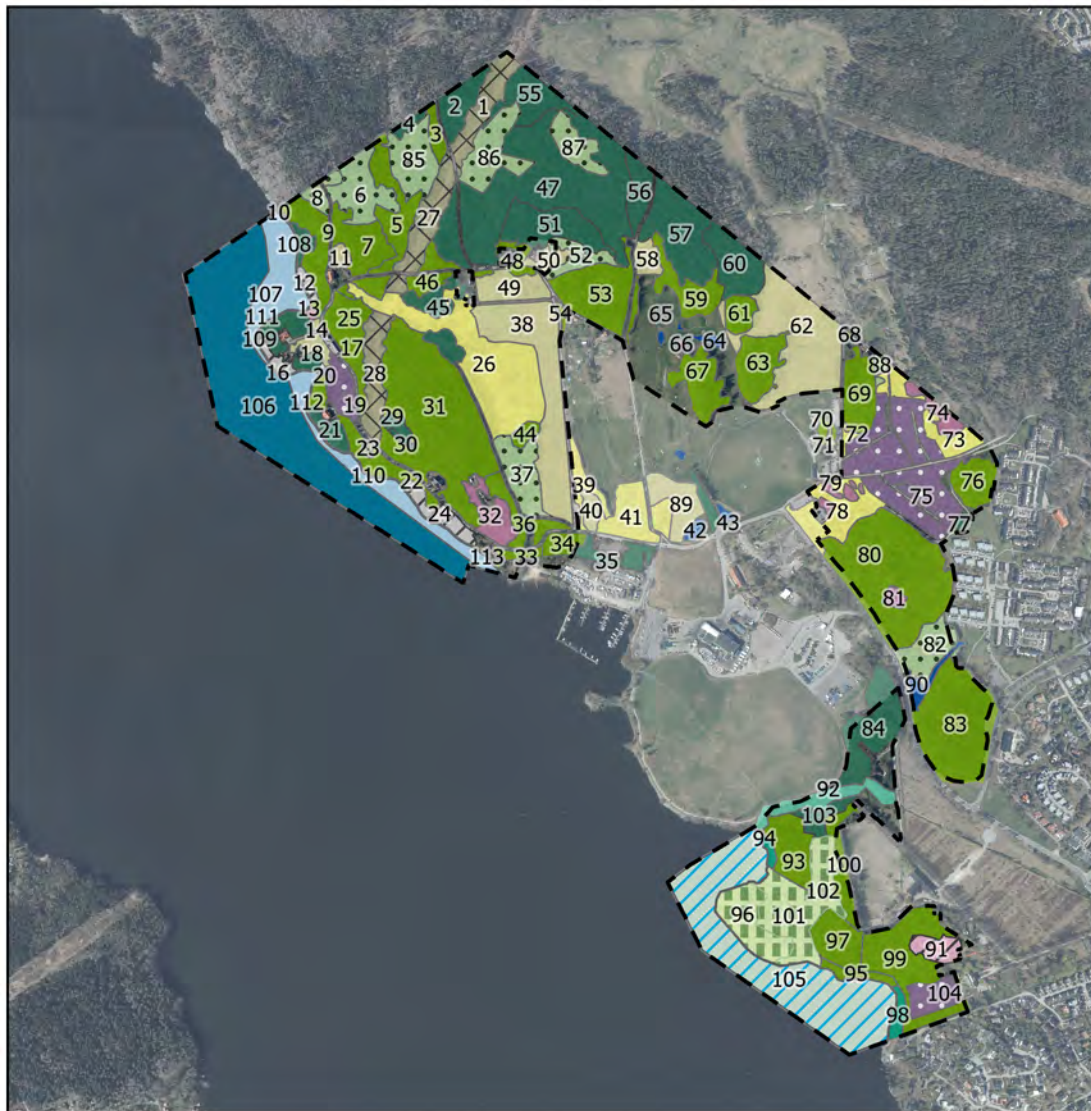
Bilagor

Bilaga 1. Skötselområden

Bilaga 2. Sammanställning av skötselåtgärder i Kyrkhamn

Bilaga 3. Sammanställning av skötselåtgärder i Riddersvik

Bilaga 4. Skötselplan Engelska Parken.

- Föreslagen gräns naturreservat
- A_f Naturskog med fri utveckling
- A_r Homogena trädbestånd, restaureringsbehov
- A_s Biotoper med trädkontinuitet och skötselbehov
- B Bäckravin
- C Tidigare ledningsgata
- D Halvöppen mark på övergiven åker
- E Öppen gräsmark på tidigare åker
- F Gräsmark med hävdberoende arter
- G Trädgård och kolonilotter
- H_iss Sötvatten grus-/sandstrand
- H_lks Sötvatten block-/klippstrand
- H_lgs Sötvatten grund sjö
- H_lds Sötvatten djup sjö
- H Sötvattenstrand och vattenområde
- I Småvatten
- J Klippor vid strand
- K Flack strand med gles lövträdsbård
- L Engelsk park
- M Återetablering av naturmark marksanering

0 250 500 m

Bilaga 2. Sammanställning av skötselåtgärder i Kyrkhamn

Skötselåtgärd	Frekvens	Plats
Skog för fri utveckling / egen dynamik, eller med vissa punktinsatser. Områden med beskrivna punktinsatser.	Frekvens löpande åtgärder för punktinsatser är med några års intervall	Skötseltyp A_f Objekt 2, 4, 10, 15, 18, 21, 29, 30, 35, 43, 45, 47, 51, 55, 56, 57, 60, 77, 84 Objekt med initial åtgärd: 43, 47, 51, 60, 84. Löpande åtgärd punktinsatser: 15, 43, 47, 51, 60, 84
Frihuggning av hagmarksträd och ljusträd som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden. skötselområden.	Initial åtgärd snarast, därefter löpande skötsel.	Skötseltyp A_s Objekt 5, 20, 44.
Frihuggning av grova gamla ekar. Tidshorisont initiala åtgärder, se avsnitt om skötselområden.	Initial åtgärd därefter löpande skötsel.	Skötseltyp A_s Objekt 22, 36, 46, 48, 80.
Luckhuggning och naturvårdsgallring för att skapa heterogenitet i täta bestånd.	Initial åtgärd därefter löpande skötsel.	Skötseltyp A_s Objekt 3, 7
Gå in med röjsåg, och röja igenväxningsvegetation.	Löpande skötsel Ca vartannat år.	Skötseltyp A_s Objekt där initiala åtgärder ska utföras enligt ovan, och därefter denna löpande skötsel: 5, 20, 22, 36, 44, 46, 48, 80. Objekt som redan har en trädstruktur enligt målbild och där löpande skötsel ska bevara eller förbättra den: 9, 33, 34, 54, 59, 61, 63, 67, 68, 70, 83.)
Selektiv underröjning.	Löpande skötsel Ca vartannat år- var 5:e år	Skötseltyp A_s Objekt där initiala åtgärder ska utföras enligt ovan, och därefter denna löpande skötsel: 7, 3. Objekt som redan har en trädstruktur enligt målbild och där löpande skötsel ska bevara eller förbättra den: 9, 5, 31, 34, 53, 59, 61, 63, 67, 69, 76, 80, 83.
Betesdrift är för de allra flesta objekten i skötseltyp A_s en optimal skötselmetod som helt eller delvis kan ersätta ovanstående skötselåtgärder som löpande skötsel.	Varje till vartannat år om bete är möjligt.	Skötseltyp A_s Relevant för flesta objekten.

Störning av vegetationen i syfte att skapa markblottor, sandhak och dylikt.	Löpande skötsel Ca vartannat år- var 5:e år	Skötseltyp A_s Objekt 9, 22
Luckhuggning och eller naturvårdsgallring	Initial åtgärd därefter med några få års intervall löpande underhålla luckhuggningen, naturvårdsgallring.	Skötseltyp A_r Objekt 6, 8, 37, 52, 82, 85, 86, 87, 88.
Skötsel av tidigare ledningsgatan. Røj uppväxande träd och buskar i ledningsgatan så att bryn- och gräsmarksmiljö bibehålls över tid.	Årligen under en fyra-årscykel där ¼ av sträckan röjs årligen.	Skötseltyp C Objekt 1, 23, 27, 28
Störa vegetationen i syfte att skapa markblottor, sandhak och dylikt.	Vid behov, vilket förväntas vara vartannat till vart 5:e år.	Skötseltyp C Objekt 1, 23, 27, 28
Selektiv røjning i tät igenväxningsvegetation utförs så att en mosaik av buskmark, dungar och tillräckligt stora ytor med öppen gräsmark uppstår som kan utgöra livsmiljö för öppenmarksarter och brynarter.	Initial åtgärd.	Skötseltyp D Objekt 26, 39, 41, 72, 73, 78
Små plana ytor eller busklandskap där det inte är möjligt att köra in med traktor sköts med tvåhjulig traktor med slätterbalk under sensommar. I delar med större plana ytor görs skötseln på liknande vis som i skötseltyp E (Slätter med traktor).	Årligen.	Skötseltyp D Objekt 26, 39, 41, 72, 73, 78
Bekämpa invasiva främmande arter. Se även NVI Kyrkhamn (Koffman m. fl. 2022) Tidpunkt:	Årligen.	Skötseltyp A_f Objekt 84. Skötseltyp D Objekt 41, 78, 79. Skötseltyp E Objekt 62. Skötseltyp F Objekt 74, 79.
Maskinell slätter med traktor med slätterbalk på större plana ytor med slättervall/naturaliserad tidigare åkermark. Objekt 11, 14 är så små att de kan behöva skötas som i skötseltyp D.	Årligen.	Skötseltyp E Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89.
Vallodling av solrosåker som får stå oslagna över vintern och ge fröställningar till fåglar på höst, vintern.	Årligen.	Kan göras i några av objekten skötselområde E eller i delar. Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89.
Vallodling av pollinatörsväxter.	Årligen.	Kan göras i några av objekten skötselområde E eller i delar. Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89.

Skötsel av tidigare åkermark med betesdjur. Det är möjligt ersätta slåtter med bete. Optimalt är att ha slåtter på vissa av skötselobjekten och bete på vissa.	Årligen.	Kan göras i några av objekten skötselområde E eller i delar. Objekt 11, 14, 17, 38, 40, 49, 50, 58, 62, 71, 89.
Ängsslåtter med lie (eller handhållen slåtterbalk) och upptag.	Årligen.	Skötseltyp F Objekt 74
Ängsslåtter med handhållen slåtterbalk (eller lie) och upptag.	Årligen.	Skötseltyp F Objekt 13, 81.
Naturvårdsskötsel vid behov i hållmarker, hållmarkstorräng. Regelbunden slåtter behövs inte men borttagning igenväxningsvegetation vid behov.	Årligen, vid behov.	Skötseltyp F 32, 66, 79.
Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter. Utförare är koloniförening för objekt 75 och brukare (ej nödvändigtvis SDF) för objekt 19.	Årligen.	Skötseltyp G Objekt 19, 75.
Nedskräpning behöver åtgärdas med en initial insats med skräpplockning i strandlinjen och i vattnet på grundområdena (Objekt 107–113) samt gärna även botten för djup sjö (objekt 106).	Initial åtgärd borttagning skräp därefter årlig och kontroll och vid behov borttagning skräp.	Skötseltyp H_iss, H_lks, H_lgs, H_lds Objekt 106-113.
Skapa en damm och fuktbiotop vid Lövestavägens östra sida nedom diket/bäcken. Undvik dikesrensning, fortsatt uträkning av diket/bäcken norr om Lövestavägen.	Initial åtgärd. Sedan löpande med samma skötsel som objekt 64, 65.	Skötseltyp I Objekt 90. Även gynnsamt anlägga fler dammar inom golfbanans område.
Dammarna på golfbanan hålls fria från skuggande vegetation. Strandkanterna runt de mindre golfbanedammarna sköts genom slåtter eller klippning. Skötseln har hittills utförts av golfklubben och de kan fortsätta vara utförare. Tidpunkt: September-oktober. Slåtter under groddjurens lektid och yngelutveckling ska undvikas.	Årligen.	Skötselområde I Objekt 64, 65.
Bevakning av att vegetation av bladvass och kaveldun inte breder ut sig på mer än ca ¼ av småvattnets yta. Om utbredning sker behöver återkommande bekämpning av bladvass och kaveldun att ske. Kaveldun ska ryckas upp manuellt så att stam och rotdeklar följer med. Tidpunkt: Under perioden september-december.	Årligen	Skötselområde I Objekt 42, 64, 65, 90.
Bevakning ska ske så att småvattnen inte torkar ut under	Under torrår.	Skötselområde I Objekt 42, 64, 65, 90.

groddjurens lektid. Vid uttorkning av småvattnen ska vatten tillföras. Tidpunkt: Särskild bevakning under torrår.		
Bevakningen att klipporna inte växer igen. Öppen hållmark, klippor kräver vanligen inte naturvårdsskötsel. Om täckning av träd och buskar ökar ska röjning göras.	Kontroll av röjningsbehov görs var 5:e år.	Skötselområde J Objekt 12, 16, 24.
Bevakning av klipporna, se till att de är fria från skräp och ta bort eventuellt skräp.	Årligen.	Skötseltyp J Objekt 12, 16, 24.

Bilaga 3. Sammanställning av skötselplanens åtgärder i Riddersvik

Skötselåtgärd,	Frekvens	Plats
Skog för fri utveckling / egen dynamik, eller med vissa punktinsatser.		Skötseltyp A_f Objekt 103
Frihuggning av hagmarksträd och ljusträd (främst tall och ek) som tidigare haft mer ljusöppna förhållanden.	Initial åtgärd snarast, därefter löpande skötsel.	Skötseltyp A_s Objekt 93, 95, 97, 99, 100
Rensa bort skräp från bäckravinen. Besiktiga riskträd som på grund av erosion riskerar falla på 4H gårdens byggnad. Beskär krona eller om nödvändigt fäll riskträd. Tidpunkt september-oktober. Ta bort metallstängslet. Låt dock död ved ligga kvar.	Initiala åtgärder därefter löpande årligen.	Skötseltyp B Objekt 92
Trädgårdsskötsel som gynnar den biologiska mångfalden. Ingen odling av invasiva främmande arter. Utförare är koloniförening. Skötselåtgärder börjar efter att stadens projekt för marksanering är utfört.	Årligen.	Skötseltyp G Objekt 19, 75.
Bevakning av grundområden och stränder inklusive övervakning av att dessa är fria från skräp alternativt borttagande av skräp.	Årlig kontroll och vid behov borttagning skräp.	Skötseltyp H Objekt 105.
Gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet. Tidshorisont: Snarast och har eventuellt börjat utföras enligt Nivås skötselplan. Nivå Landskapsarkitekters skötselplan ger mer detaljerade anvisningar.	Initial åtgärd.	Skötseltyp I Objekt 94, 98.
Stora och Lilla pelousen och lindbersån utgörs i nuläget av pelarsal medan resten av skogen har ett bitvis tätt buskskikt bestående av ungträd av hägg, lönn och ask. Den igenväxta delen röjs och gallras initialt. Ung lind undantas slyröjning. Tidshorisont: Snarast och har redan påbörjats enligt Nivås skötselplan.	Initial åtgärd.	Skötseltyp L Objekt 101.
I den relativt igenväxta Stjärnparken görs en initial slyröjning, så att de i rader planterade parklindarna tydligt	Initial åtgärd.	Skötseltyp L Objekt 102

framträder. Tidshorisont: Snarast och har redan påbörjats enligt Nivås Landskapsarkitekters skötselplan.		
Slyröjning genomförs återkommande. Tallföryngringar och ungtallar undantas från dessa slyröjningar.	Årligen	Skötselområde L Objekt 96
Återkommande slyröjning för att förhindra igenväxning. Nedfallna lindgrenar ligger som regel kvar alternativt samlas ihop i faunadepåer. Tidpunkt: Sensommar–höst. Fältskiktet sköts med slätter med trimmer eller tvåhjulig slätterbalk en gång per säsong förutom mattbildande skavfräken som lämnas.	Årligen.	Skötseltyp L Objekt 101, 102

Riddersvik Skötselplan

Systemhandling 2022-03-31

CALLUNA

nivå

Kontaktpersoner

Exploateringskontoret:

Lilian Rosell - byggprojektledare

Tel: 08-508 26 593

E-post: lilian.rosell@stockholm.se

Nivå landskapsarkitektur:

Jonas Berglund - Arkitekt LAR/MSA

Tel: 070-777 83 43

E-post: jonas@nivaland.se

Calluna:

Petter Andersson - Naturmiljökonsult, fil dr

Tel: 072-567 38 80

E-post: petter.andersson@calluna.se

Innehåll

Bakgrund 4-5

Inledning
Illustrationsplan: Riddersviks gård, förslag till upprustning
Syfte, historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplan

Historik 6

Syfte, historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplanen

Principer och upplägg 7-13

Skötselplanens upplägg
Gränsdragning och ansvar
Riskträd
Skötselområdets indelning
Den engelska parkens principer
Visuella samband
Gestaltande skötsel
Ekologisk förstärkning

Beskrivning skötselåtgärder 14-18

Övergripande beskrivning av skötselinsatserna
Park: Skötsel av gräsytor, buskage, parklindar, och solitära lövträd i gräsyta
Bete: Skötsel av ängsytor och naturmarksytor, skogsbestånd, hagmark, ängar och torrbackar
Hävd: Gallring och upprepad slyröjning av sluna parkbestånd, äng, hagmark och strandområde
Fri utveckling: Mindre omfattande skötselåtgärder i område för fri utveckling

Skötselbeskrivning delområde 19-37

Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling
Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling
Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område
Skötselområde 3 (S03) - Bryn
Skötselområde 4 (S04) - Ädellövområde
Skötselområde 5 (S05) - Tallområde
Skötselområde 6 (S06A-B) - Strandområde
Skötselområde 7 (S07) - Tall- och Lärkområde
Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde
Skötselområde 9 (S09) - Alléer

Bakgrund

Riddersviks gård, naturskönt belägen vid Mälaren i den västligaste utposten av Stockholms kommun, utgör en intakt herrgårdsmiljö från slutet av 1700-talet. Gården är enligt den kulturhistoriska värdebeskrivningen den enda gård i Stockholms stads ägo som fortfarande är en komplett gårdsanläggning med bebyggelse, gårdsplan, alléer, trädgård, engelsk park och odlingsmark från i huvudsak sent 1700- och tidigt 1800-tal. Gårdens karaktärsdrag är bevarade och den gestaltning som området hade enligt 1843 års ägokartor går till stor del att avläsa än idag.

Gårdsmiljön består av ett ca 35 hektar stort område, varav 9 planeras för bostadsbebyggelse och 14 upptas av en engelsk park. Resterande mark upptas av alléer, äldre trädgårdsanläggningar, ett koloniområde och naturmark.

Två samlade bebyggelsegrupper präglar området; huvudbyggnad med flyglar, trädgårdsmästarboställe och ekonomibyggnader. De är från sent 1700-tal och kompletterade under tidigt 1800-tal. Ladugård med loge och stall, magasin och vagnslider är uppförda under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. I anslutning till alléer och bebyggelse finns även ytterligare ett antal äldre byggnader vilka sätter sin prägel på kulturmiljön. Mellan de två sammankopplade alléerna i norr ligger ett samlat fält, den kvarvarande delen av gårdens odlingsmark. Gärdet upptogs under åren 1979 - 2008 av Stockholms stads trädplantskola. Rader av parkträd präglar fortfarande området vilket nu detaljplaneläggs för bostadsändamål. Parallellt med detaljplanearbetet upprättas program för den offentliga miljön och Riddersviks park samt projektering av systemhandling. Denna skötselplan utgör ett underlag för parkupprustningen.

Kunskapsunderlag

I tidigare skeden av stadens planering, har en rad studier av natur- och kulturvärden gjorts, bland vilka kan nämnas *Kulturhistorisk värdebeskrivning Riddersviks gård med omnejd* (AIX 150122), *Antikvarisk konsekvensanalys - strukturplan, f.d. Riddersviks trädskola* (AIX 150520), *Riddersvik – kulturhistorisk värdebeskrivning* (Topia 2008).

En kompletterande naturvärdesinventering, *Naturvärdesinventering i Riddersvik och sammanställning av underlag* (Calluna 2016), tagits fram under 2017-18.

I syfte att fördjupa kunskapen om den historiska parkanläggningen har en trädgårdsarkeologisk utgrävning med fyra schakt utförts under 2017.

Ugångsläge för parkupprustningen

150 års låginstensiv skötsel har lett till en långsam igenväxning av Riddersviks engelska park. Denna förslyning innebär en negativ påverkan både på upplevelsen av parken och dess naturvärden. Att parken lämnats utan vård och skötsel har i och för sig inneburit att den i stort skonats från sentida förändringar i form av parkfunktioner som lekplatser, perennaplanteringar och nya funktionskrav som asfaltering av gångvägar eller parkbelysning. Men på sikt innebär den lågintensiva skötseln ett hot både för kulturhistoriska värden och naturvärden.

Flygfoto över dagens Riddersvik med gräns för det framtida skötselområdet. 1. Mangårdsbyggnad, 2. Trädgård/koloniområde, 3. Rosensparken, 4. Nordösttra allén, 5. Nordvästra allén, 6. Utsiktsplatsen, 7. Ladugård och vagnslider, 8. Beteshagar och paddock, 9. Bäckravinen, 10. Stjärnparken, 11. Stora pelousen, 12. Lindbersån, 13. Paviljongen, 14. Lilla pelousen, 15. Grillplatsen, 16 Trädplantskolan

Illustrationsplan: Riddersviks gård, förslag till upprustning

FÖRKLARINGAR

Gräns för skötselområdet.

- 1. Riddersviks gård: konferens, restaurang och café
- 2. Rosenparken
- 3. Terrassanläggning
- 4. Koloniområde med föreningslokal i justerat läge
- 5. Allé
- 6. Ny bollplan och utsiktsplats
- 7. Ny brygga i historiskt läge och rustad mittaxel
- 8. Ladugård: lokal för Fältrittklubb och Arbetsforum
- 9. Magasin och vagnslide, plats för picknick/grillplats
- 10. Beteshage och paddock
- 11. Ny ravinplats
- 12. Stjärnparken, med återskapad gångväg
- 13. Stora pelousen, nya sittplatser
- 14. Lindberså, återskapad historisk plats
- 15. Paviljongen, upprustas
- 16. Lilla pelousen med ny brygga i historiskt läge
- 17. Lilla paviljongsplatsen, sittplats

Historik

Historik, nulägesbeskrivning och mål för skötselplanen

Hstori

Riddesviks engelska park och trädgårdar skapade av hovkällarmästare Elias von Langenberg d. ä., Elias von Langenberg d.y. och greve Erik Piper mellan åren 1781-1820. Utgångspunkten var den kuperade och troligen hårt betade halvön Korsudden med sina långa utblickar över Lövsta fjärdens vattenspegel. En påkostad paviljong uppfördes på uddens högsta punkt i väster. Två bryggor, den ena i änden av herrgårdsträdgårdens mittaxeln, den andra i strandlinjen vid en öppen glänta mellan paviljong och huvudbyggnad. På en centralt belägen kulle anlades en lindberså. Från denna plats erbjöds kontakt med två öppna gräsytor, så kallade pelouser, båda gestaltade med solitära ädellövträd och lärkträd. I norra delen av parken anlades den så kallade Stjärnparken, en plan yta 115 x 50 meter med diagonala strama rader av parklindar.

Den hårt betade hagmarkens ekar och tallar kompletterades i övrigt med lärkträd i bestånd och hela parken sammanbands med ett slingrande gångvägssystem.

1885, köpte Stockholms stad egendomarna Lövsta och Riddersvik, för att genom anläggandet av Lövsta sopstation lösa stadens sanitära behov. Riddersviks gård arrenderades ut och parken lämnades åt sitt öde, det vill säga fri utveckling.

Naturvärden

Områdes bestånd med gamla ekar och lindar har med stigande ålder och grovlek utvecklats i håligheter. Håligheter med röta och mulm utgör livsmiljö för många ryggradslösa djur såsom vedlevande insekter och klokryp, men utnyttjas även som bo- och viloplatser av fåglar och fladdermöss. Död ved är dock endast sparsamt förekommande i parken. Främst förekommer död ekved, medan lindarna har skotts på ett sätt som till stor del har förhindrat död ved att kontinuerligt bildas.

Flera områden som domineras av gammal tall förekommer även i Riddersvik, framförallt i området vid Tempeludden. Här skapar det öppna och solexponerade läget förutsättningar för en intressant insektsfauna och kryptogamflora. Här finns ett inslag av död tallved, både i liggande och stående form. Några ytterligare områden med gammal tall finns också, men dessa är i dagsläget under igenväxning.

I Riddersvik finns även en strandsträcka som huvudsakligen sluttar mot sydväst. Detta medför att stranden har ett varmt mikroklimat och således finns en artrik torrbacksflora med förekomster av exempelvis blodnäva, tulkört och gråfibbla. Det varma läget gör även strandmiljön gynnsamt för många gaddsteklar, exempelvis vildbin, vilka alla är värmeälskande insekter som i miljön drar fördel av den rika blomningen.

Br

Parken är ett mycket uppskattat promenadområde i Hässelby med omnejd. Skolklasser, förskolegrupper och hundägare besöker området under såväl helg- som veckodagar. Stränder och klippor erbjuder möjlighet till bad som fiske. På den västvända pelousen firas midsommar. Gångstråket längs stranden utgör en del av en sammanhängande strandpromenad.

Riddesviks engelska park, eller Tempeludden som den idag kallas, förenar mycket höga parkhistoriska, ekologiska och sociala värden.

Skötselplanen som del av parkupprustningen

Upprustningen av parken består av tre delar: denna skötselplan, återskapandet av centrala, idag försvunna byggda parkdelar samt upprustning av den sengustavianska paviljongen. Det övergripande syftet med upprustningen är att förskjuta upplevelsen av området från natur till park.

Skötselåtgärdernas mål är att värna den historiska parken och att stödja de ekologiska värden som utvecklats under 150 år. Sist men inte minst är skötselnivåerna även anpassade till ekonomiska ramar där en intensiv parkskötsel av hela det 14 hektar stora området vare sig är önskvärd eller möjlig.

Skötselplanen är strukturerad i åtta delområden med olika vegetationsbestånd. I anslutning till parkens historiska markanvändning som betad hagmark och sedemera engelsk park, indelas området i delområden som sköts som *park*, *bete* och *hävd*. Till dessa har lagts till område för *fri utveckling* för delområden med höga ekologiska värden knutna till fri utveckling av den befintliga vegetationen.

Charta öfver Lövsta, uti Stockholms höfdingedöme, afmätt i september 1751 och i maj 1752. Kompletterad med avstyckning ("delning och utbrytning") av (sedemera Riddersvik) 1781 för hovkällarmästare Elias von Langenbergs räkning. Ovan till höger hela kartan.

Detalj Korsudden, det vill säga det aktuella skötselområdet.

Riddesviks gård med mangårdsbyggnad och flyglar.

Principer och upplägg

Skötselplanens upplägg

Definitioner av skötselnivåer:

Park innebär konventionell parkskötsel, främst gräsklippning och vård av de historiska parklindarna, med inriktning på att upprätthålla kontrasten mellan hortikultur och kulturlandskap och därmed det parkhistoriska värdet.

Bete innebär en intensivare skötsel av dagens naturmark (lövskogspartier, bryn och ängsmark) för att efterlikna ett bete. Detta innefattar årlig slyröjning och slåtter av gräs med skärande redskap, åtföljt av uppsamling och bortforsling av det organiska materialet

Hävd kan jämföras med bete, men innebär i detta fall en lägre grad av skötsel i jämförelse med bete, dvs årlig slyröjning med insamling och bortforsling av det organiska materialet. På sikt behöver denna skötsel utföras endast var tredje år.

Fri utveckling innebär att delar av parkområdet lämnas för fri utveckling, det vill säga utan nämnvärda skötselinsatser. Viss återkommande översyn av dessa områden kommer dock att krävas.

Indelning av området

Skötselplanen är indelad i områden knutna till vegetationsbeståndens sammansättning. Vegetationsbestånden utgörs av de trädbestånd som antingen fanns redan innan den engelska parkens anläggande på 1780-talet, eller som därefter etableras: *tallområden, ädellövområden, lindområden, bryn och hagmarker, strandområden*. Till dessa vegetationsbestånd fogas *område för fri utveckling*.

De parkhistoriska delarna vilka primärt berörs av skötselplanen utgörs av: Stjärnparken, stora pelousen, lilla pelousen med badbryggan, paviljongen med närområde och lilla paviljongplatsen. Till dessa kommer de senare anlagda och nyanlagda delarna: grillplatsen vid klippan i söder, rastplatsen vid magasinet, utsiktsplatsen och ravinplatsen.

Hävdad mark i Bellevueparken

Utförande av skötsel

Skötseln av gräsytor, hagmark(bete), parklindar och solitära parkträd, mer extensiva ytor (hävd) och område för fri förnyelse, är i denna skötselplan principiellt beskrivna med avseende på åtgärd, periodicitet, tidpunkt för skötselinsatserna, maskintyp. Föreskrifterna ligger samlat i början av skötselplanen. Detta för att senare, i redovisningen av varje delområde, kunna hänvisa tillbaka till beskrivna arbetsinsatser.

Inom respektive delområde är de fyra skötselnivåerna färgkodade ytor. Till kartan finns för varje skötselområde en beskrivning uppdelad i rubrikerna *Beskrivning, Målsättning, Åtgärder* samt *Prioriteringar*. Under prioriteringar anges fokus och/eller kompletteringar av skötselinsatserna.

Erfarenhetsåterföring från Bellevueparken

Skötselplanen utgår i upplägg, omfattning och beskrivning av skötselåtgärder från erfarenheter från skötselplanen för Bellevueparken vid Brunnsviken, en park jämförbar med Riddersviks engelska park med avseende på utgångsläge, ålder, topografi och parkhistoriska förutsättningarna.

De viktigaste erfarenheterna är följande:

behov av upprepade årliga slyröjningar under de tre första åren,

skärande maskinverktyg och uppsamling av organiskt material nödvändigt för att erhålla ängsytor,

regelbunden översyn av siktlinjer och visuella samband var 5-10 år.

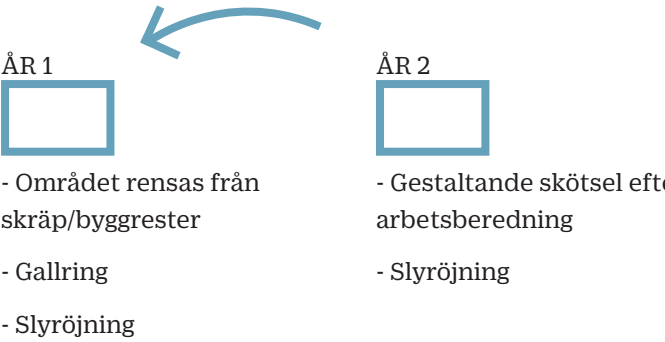
Klippta grässtigar i Bellevueparken

Bellevueparken

Skötselplanen avser skötsel av naturmark, park och ängsytor inom angivet område, det vill säga inte skötsel av hårdgjorda ytor och byggda delar. Skötsel av nyanlagda parkdelar upprustade inom ramen för anläggningsentreprenad kan komma att ingå i annat skötselåtagande (färdigställandeskötsel och garantiskötsel). Samordning och gränsdragning mellan entreprenaderna säkerställs efter det att entreprenörer upphandlats.

Denna skötselplan avser intensiv skötsel under tre år för att återskapa parkkvaliteter och naturvärden. Skötselplanen kompletterar systemhandlingen för parkupprustning. Upprustning och tre års skötsel enligt denna skötselplan bekostas av Exploateringskontoret. Efter denna period övertar Stadsdelsförvaltningen skötseln. Inför övertagande av skötseln ska en utvärdering av skötsel göras och formaliseras genom en uppdatering av denna skötselplan.

Skötsel enligt denna skötselplan - Exploateringskontoret

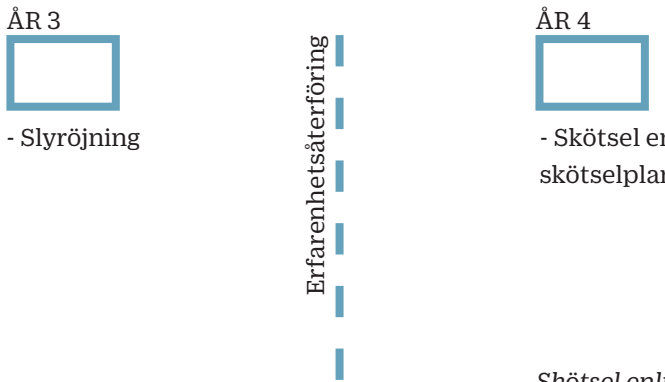
Arbetsberedning

En park är ett levande väsen i ständig förändring. Riddersviks engelska park är av en dignitet som kräver en *gestaltande skötsel*. På samma sätt som parken en gång anlades ska skötsel inriktas på att i skala 1:1 skapa sceniska utblickar och vyer. Ugångspunkten är det sena 1700-talets landskapssyn, reflekterad genom F M Pipers text och råmaterialet, idag såväl som på 1780-talet är Korsuddens topografi, vegetation och utblickar över Mälaren.

Slyröjning och gallring av bestånden utgör ett grundläggande arbete, medan uppstamning och gallring av vyer och visuella samband kräver arbetsberedning på plats. Exploateringskontorets ansvariga landskapsarkitekt och ombud kontaktas därför inför det gestaltande skötselarbetet med vyer och siktlinjer (se kontaktuppgifter för avrop).

Årlig uppföljning

I slutet av september varje år ska ett uppföljande möte hållas. Syftet är, att med utgångspunkt i erfarenheter och utfall av föreskrivna arbetsinsatser, justera och komplettera anvisningarna för att på ett kostnadseffektivt sätt uppnå bästa möjliga resultat

Skötsel enligt rev. skötselplan - Stadsdelsförvaltningen

Med riskträd avses träd som utgöra någon form av fara, genom skada eller defekt och därmed har en potentiell risk att skada människor eller egendom i deras omgivning.

I arbetet med vård av trädbeståndet, främst de gamla parklindarna, ska ett synsätt som förenar allmänhetens krav på säkerhet och ekologisk förstärkning, tillämpas. Med riskträd avses inom Riddersviks skötselområde endast riskträd inom områden med skötsel *park* och *bete*. Även här ska parkhistoriska hänsyn tagas, speciellt inom Stjärnparken. Träd med stående dödved och med grenar som riskerar att falla ska så långt som möjligt lämnas i område med skötsel *häv*d och *fri utveckling*. I gränsfall fall ska principen tillämpas med gott omdöme.

Parklind Bellevueparken

Hassel Bellevueparken

Skötselområdets indelning

Den engelska parkens principer

Som bakgrund för skötselplanen behövs en generell förståelse för den engelska parkens principer och hur dessa kan ha tillämpats vid Riddersviks engelska parks tillkomst. Inga ritningar eller andra dokument från tiden för parkens anläggande finns att tillgå. En förklaring kan vara att många 1700-parker anlades i nära samarbete mellan beställare och trädgårdsmästare och direkt i full skala vilket gjorde planritningen sekundär i förhållande till de fysiska platser som skapades. Med utgångspunkt i F. M Pipers, Hagaparkens arkitekt och den främste uttolkaren av den engelska parkens idé i Sverige, teori, kan vi göra oss en idé om hur Riddersviks engelska park formades i den hårt betade och kuperade hagmarken.

Pipers grund:

Man bör först undersöka de olika belägenheterne och deras olika Characterer, inom den terrein som ska embelleras.

Grunden är landskapets (terrainen) karaktär och rumsliga uppdelning. Målet är ett förskönande (embellering) av det befintliga landskapet för att ge det ett mer bildmässigt uttryck. Iscensatta utblickar över Mälaren från stora och lilla pelousen och kontrasten mellan dessa öppna gräsytor och de mer slutna och kuperade skogsbestånden är grunden i Riddersvik.

Utses Decorationer tjenliga att öka och gifwa ännu mer Expression åt hwarje sådan Belägenhet.

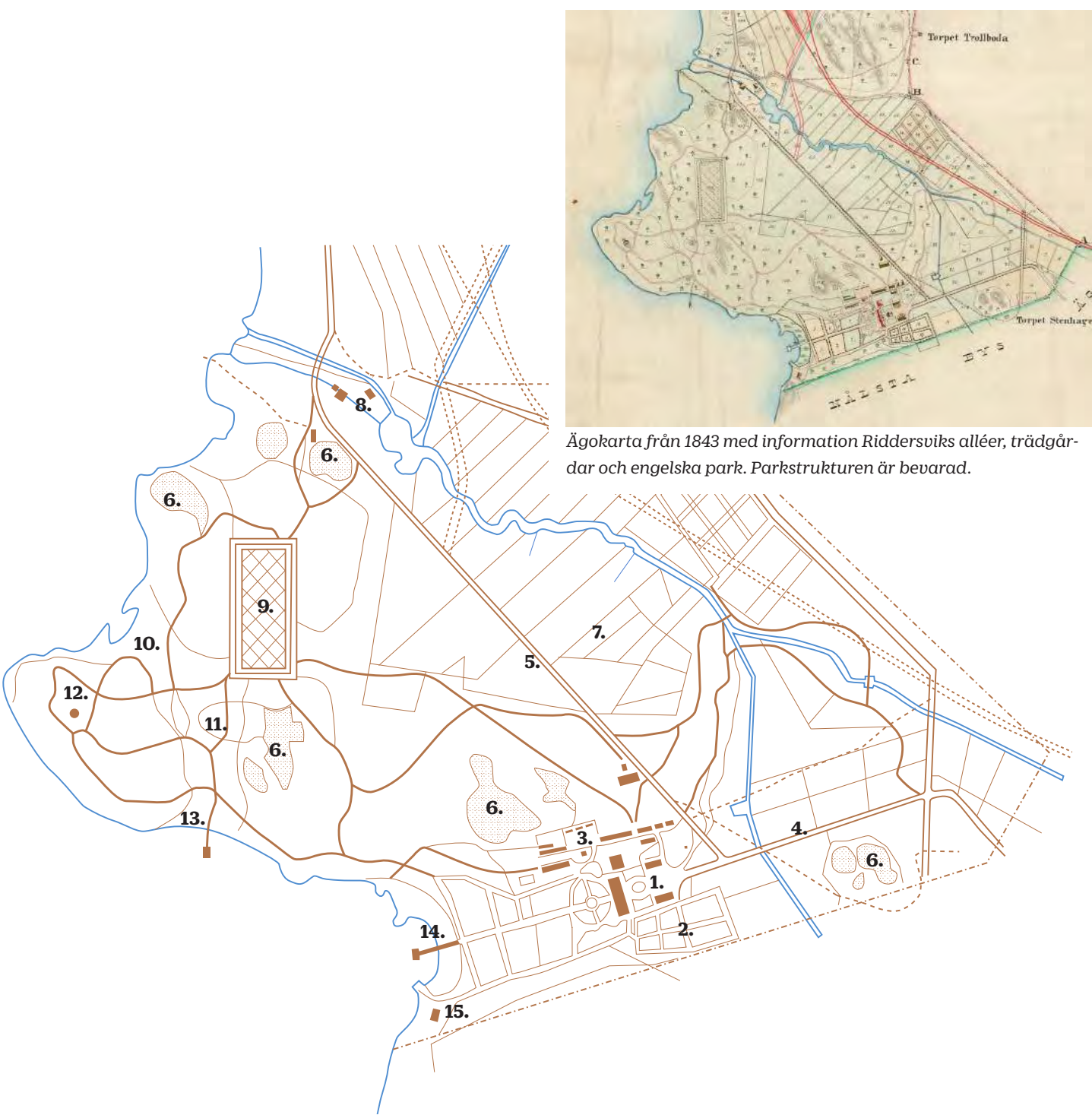
Parkens *decorationer* utgörs främst av paviljongen, lindbersån, båda placerade på höjdryggar i parken. Den storskaliga Stjärnparken kan även den ses som en storskalig *decoration*, då stor omsorg har lagts på att göra ytan plan för att framhäva anläggningens strama och storskaliga form. Skötseln av parken har som mål att visuellt lyfta fram och betona siktlinjer utifrån dessa anlagda och byggda delar.

*Tillägges nödiga planteringar der det felas och der det behöufs; Åfwen kan der och hwar sådant av gamle trån och buskar borttagas, som äro hinderliga för en särdeles wacker utsigt**

**Hwarwid likwäl all möjelig warsamhet och hushållning med den förut befintliga skogen i agt tages.*

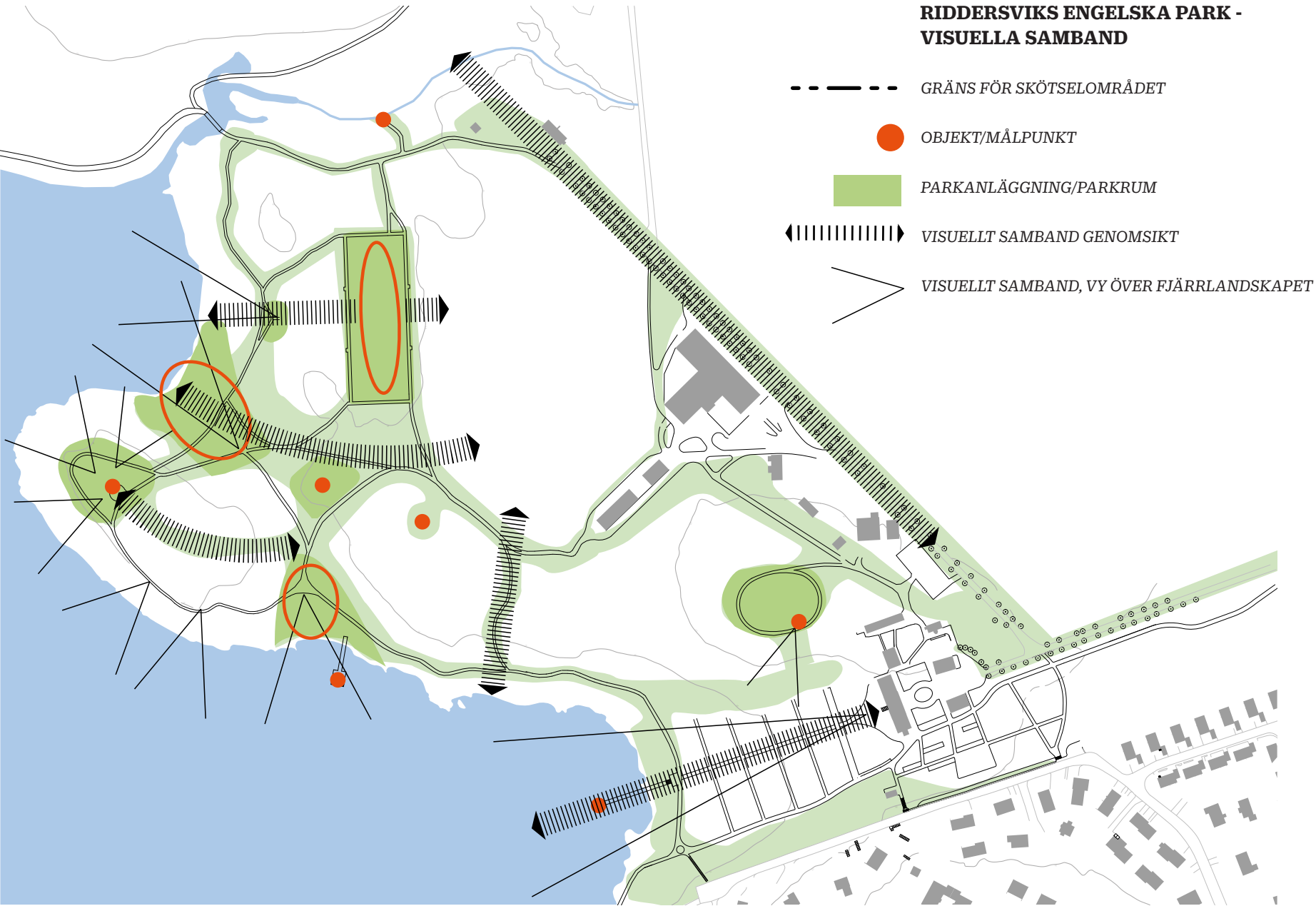
Beståndet av gamla ekar och tallar tyder på att dessa värderats som en stomme i parken. Denna stomme har kompletterats med parklind och lärk. Vården av det befintliga beståndet av parklindar är en viktig del av skötseln. För att framhäva dessa krävs uppstamning, slyröjning och fällning av enstaka träd. Förvuxen sly och frös i de viktigaste vyerna ut mot Mälaren är grundläggande skötselåtgärder som kommer att förtydliga parkstrukturen. Inom ramen för den projekterade upprustningen planteras blommande buskar samt lök- och knölväxter.

Skötsel och slyröjning av områden med skötselmålet bete är grundläggande delar i skötseln av parken.

Ägokarta från 1843 med information Riddersviks alléer, trädgårdar och engelska park. Parkstrukturen är bevarad.

Excerpering av 1843-års ägokarta med gräns för skötselområdet. 1. Mangårdsbyggnad, flyglar och trädgårdsmästareboställe, 2. Trädgård 3. Terrassanläggning med orangeri och drivhus, 4. Nordösttra allén, 5. Nordvästra allén, 6. Berg i dagen/hällmark, 7. Södra gårdet 8. Kvarn, 9. Stjärnparken, 10. Stora pelousen med informell sjögård, 11. Lindbersån, 12. Paviljongen, 13. Lilla pelousen med bryggabadhus, 14. Bryggab i mittaxelns förlängning, 15. Tvättstuga.

Gestaltande skötsel

Exempel på gestaltande skötselåtgärd:

Ovan: Vy från stora pelousen mot Lövstafjärden i väster före gallring och uppstamning. Vattenkontakten och fjärrvyn skymms av förvuxna alar med lågt ansatta grenar.

Nedan: Efter föreslagna skötselåtgärder skapas långa utblickar och en bildmässig mellangrund av de stora lövträden.

Exempel på gestaltande skötselåtgärd:

Ovan: Vy från stora pelousen mot paviljongen före slyröjning och gallring:

Siktlinjen från pelousen mot paviljongen och Mälarens vattenspegel bryts av uppväxande sly och lågt ansatta grenar.

Nedan: Efter föreslagna skötselåtgärder ökas kontakten med vattenspegel och paviljong.

Ekologisk förstärkning

De övergripande åtgärderna med avseende på ekologisk förstärkning i Riddersvik ska i första hand gynna parkens värdefulla bestånd av ek, lind och tall. Viktigt är även att beakta föryngring av dessa arter för att förstärka trädmiljöernas kontinuitet även i framtiden. Dessutom fokuserar förstärkningsåtgärderna till stor del på att bibehålla och öka förekomst av död ved och att förstärka brynzoner.

Friställning av ek, lind och tall

Att gynna ädellöv, i detta fall ek och lind, innebär främst friställning, så kallad brunnsröjning. Detta görs med syftet att minska konkurrensen med omgivande träd och att öka solexponeringen. Av samma skäl bör gamla tallar i områden som befinner sig under igenväxning även friställas. Friställning innebär även att de parkmässiga kvaliteterna betonas.

Friställning sker genom att uppvuxna träd och sly tas bort inom och utanför trädets kronprojektion. Friställning görs inom en radie av fem meter utanför de yttersta grenarna i kronan. Om det finns träd av ek, lind eller tall eller döda/döende träd inom detta avstånd sparas dessa. Friställning sker då även av dessa så att ett par eller en liten grupp av träd friställs.

Röjningsåtgärder och friställning utförs gärna under sensommar och tidig höst då mycket näringsämnen fortfarande är lagrad i bladverket och då fåglarnas häckningsperiod är över. I stora delar av området är marken känslig för körning.

Död ved

Död ved är en bristvara i landskapet och till viss del kan detta även sägas gälla för parken i Riddersvik. En viktig princip är att så långt det är möjligt tillåta träden att få utveckla döda stampartier eller behålla döda grenar kvarsittande på träden. Torrakor och högstubbar ska lämnas i så hög utsträckning som möjligt. Princip för riskträd redovisade tidigare.

I det fall det ändå blir nödvändigt att beskära grenar eller att ta bort döda träd, antingen om detta sker inom skötseln av de gamla parklindarna eller om det görs på riskträd, ska utgångspunkten alltid vara att veden ska stanna i området. Detta gäller framförallt död ved av ek, lind och tall. Veden ska istället placeras ut i så kallade faunadepåer. Syftet med en faunadepå är att ta hand om virket som sparas på lämplig plats, gärna i solexponerat läge. Veden i faunadepån kan utnyttjas som substrat och livsmiljö för ett stort antal vedlevande arter. På så

sätt kan man behålla parken i ett ”städat” skick utan att död ved går förlorad. En faunadepå kan se ut på olika sätt och i sin enklaste form är det i princip en hög med ved. Faunadepån kan kompletteras med en skylt som informerar parkbesökaren om dess syfte och funktion. I Riddersvik anläggs faunadepåer på åtminstone fem platser.

Föryngring av ek, lind och tall

Yngre träd av ek, lind och tall förekommer på flera platser i Riddersvik. För att säkerställa successionen i ekbestånden är det viktigt att dessa träd får utvecklas till efterträdare till de gamla träden och på längre sikt ersätta dessa. För detta finns instruktioner under respektive skötselområde. Yngre och klena träd av ek, lind och tall sparas generellt. För parklindar i de parkhistoriska anlagda delarna gäller stubbskottsföryngring eller ersättning genom nyplantering.

Blomrikedom i bryn och gräsmarker

Där öppen mark övergår i skogs- eller buskbärande mark erbjuds ofta en varm och vindskyddad miljö. Dessa brynmiljöer är ofta rika på insekter och fåglar som födosöker efter nektar, pollen, frön eller bär från buskar och träd. I Riddersvik finns flera brynmiljöer

där förstärkningsåtgärder kan åstadkommas genom att plantera blommande och bärande buskar, exempelvis på höjden väster om Riddersviks gård och i strandmiljön vid paviljongen.

Brynen skapas utifrån en trappstegsform, där den innersta delen består av höga träd och den yttersta delen består av låga buskar, exempelvis slån. Mellan dessa bör det finnas blommande/bärande lägre träd av exempelvis rönn, hagtorn och sälg. I närliggande gräsmarker sås fröblandningar in för att förstärka blomrikedomen.

I ett bryn skapas en trappstegsliknande form av buskar och träd. Illustration: Lisa Östlund Fält, Calluna AB

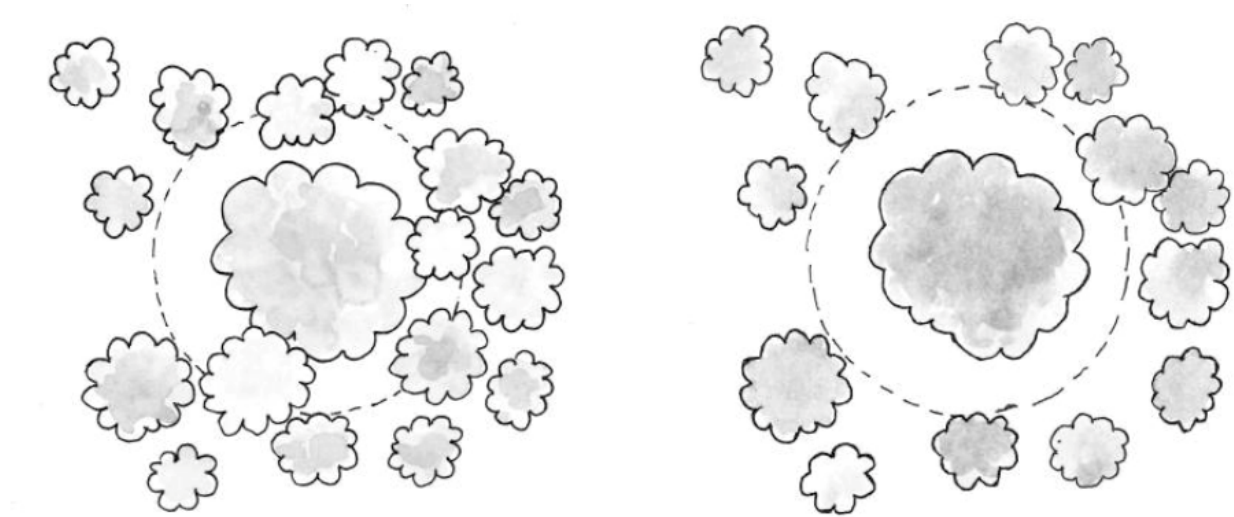

Illustration som visar friställning av ett träd. Till vänster ett träd som är trängt av omgivande träd och till höger ett träd som friställts genom att konkurrerande träd har tagits bort inom ett visst avstånd utanför kronans kronprojektion.

Illustration: Lisa Östlund Fält, Calluna AB

Olika exempel på faunadepåer. Till höger har död ved placerats i en enkel hög i en solbelyst glänta. Till vänster har grova stamdelar sågats upp i meterlånga stycken och placerats på ett murliknande sätt. Bilderna är tagna i Ekolsunds slottspark.

Övergripande beskrivning av skötselinsatserna

Förberedande arbeten	Beskrivning
Målsättning: Möjliggöra rationell maskinell skötsel av området.	Skötselområdet rensas från död ved och rotvältor. Veden samlas och sorteras med avseende på träslag för att senare ingå i fanuadepåer inom området. Skötselområdet rensas från byggskräp, sopor , informella komposter och avfall. Avfall och sopor sorteras i fraktioner för återvinning. Organiska material samlas ihop och bortforslas från området.
Strukturerande skötsel	Beskrivning
Målsättning: Förtydligande av en grundläggande parkkaraktär och ökat naturvärden.	Generell gallring och urglesning av lövskogs och barrbestånd. Brunnsröjning i anslutning till enskilda individer av ädellöv och tall. Upprepad årlig slyröjning och trimning av fältskiktet i bestånd dominerade av ädellöv och eller tall/lärk. Prioriteringar och omfattning enligt anvisningar i denna skötselplan.
Parkgestaltande skötsel	Beskrivning
Målsättning: Gestalta och framhäva områdets karaktär som engelsk park genom bearbetning av utvalda vyer.	Skapa fria siktlinjer från parkens centrala parkytor ut mot Mälaren genom uppstamning och fällning av träd i syfte att återskapa intressanta och vackra vyer. Skapa siktlinjer under krontaket mellan parkens gestaltade och anlagda delar. Skapa visuell koppling mellan parkens inre delar och det omgivande vattenrummet. Förtydliga och vårda strukturen av parklindar i Stjärnparken. Vårda parkens övriga bestånd av parklindar och solitära träd placerade på och i anslutning till de öppna pelousererna.

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

ÅR 1

ÅR 2

ÅR 3

Park: skötsel av gräsytor, buskage, parklindar och solitära lövträd i gräsyta

Gräsytor allmänt	Beskrivning
Målsättning: Åtgärd:	Vårdade bruksgräsytor, gångvägar av gräs samt vårdade ytor i direkt anslutning till gångvägar. Friska parklindar och solitära träd med balanserad krona och utan stamskott. Ersättare till gamla parklindar i form av stubbskott. Buskagen av syren i lagom stora enheter. Klippning genomförs i genomsnitt en gång varannan vecka under sommarhalvåret. Gräsytor klipps så ofta och till sådan klipp höjd att det avklippta gräset kan ligga kvar utan att ytan förfulas eller tar skada. Högst en tredjedel av gräset klipps bort vid klippningen. Putsning ska utföras 2 ggr per år utan att skada trädens bark eller möbler. Klippning skall anpassas till väderlek och tillväxt. Under sensommar, höst och vid torka utsträcks klippningsintervallet. Gräsmattor och gräsytor sköts med gräsklippare. I de fall terrängförhållanden ej medger detta sköts dessa ytor med trimmer. Gräsklipp får lämnas på gräsyterna.
G1 Gräsklippning bruksgräsyta	Beskrivning
Åtgärd: G1	Bruksgräsyta klipps med gräsklippare 10-12 gånger per säsong. Klipp höjd max 10 cm, inte kortare än 6 cm.
G2 Gräsklippning längs gångvägar	Beskrivning
Åtgärd: 	Längs gångvägar klipps fältskiktet en meter in på ömse sidor med gräsklippare eller trimmer. Gräs och sly samlas upp. Efter sista gräsklippningen på säsongen får gräsklipp ligga kvar. Val av maskin görs med utgångspunkt i terrängens beskaffenhet.
G3 Gräsklippning av stigar	Beskrivning
Åtgärd: 	Klippning av stigar av gräs utförs lika bruksgräsyta, G1
G4 Parti med skavfräken	Beskrivning
Åtgärd: G4	Parti med skavfräken i anslutning till nyanlagd gångväg trimmas varefter materialet ihopsamlas och avlägsnas. Gäller yta 1 meter utanför gångväg och hela beståndet av skavfräken innanför gångvägen.

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAY	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
12					X	X	X	X	X	X		
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAY	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
3				X		X			X			
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAY	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
12					X	X	X	X	X	X		
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAY	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2					X				X			

Bete: skötsel ängsytor och naturmarksytor, skogsbestånd, hagmark, ängar och torrbackar

Ängs- och hagmark allmänt	Beskrivning
Målsättning:	Vårdad örtrik hag- och ängsmark och torrbackar, fria från slyuppslag. För berödra partier av hagmark med glest bestånd av bärande buskar i brynställning.
Åtgärd:	Ängsytor sköts med skärande redskap. I de fall terrängförhållanden ej medger detta sköts dessa ytor med trimmer. Allt organiskt material, slaget gräs, örter och bortklippt sly räfsas ihop och bortforslas.
Ä1 Slätter av ängsyta	Beskrivning
Åtgärd: Ä1	Slätter av ängsyta utförs 2 ggr per säsong, den första gången före midsommar och den andra gången i mitten av augusti. Stubbhöjd 8 cm +/- 3 cm. Utförs med skärande redskap. Klippt ängsgräs ska ligga kvar 2-7 dagar för att fröa av sig. Hänsyn tas till blomningstid. Torkat gräs ihopsamlas och avlägsnas.
Ä2 Ängsyta torrbacke	Beskrivning
Åtgärd: Ä2	Slätter av torrbacke utförs en gång per säsong i mitten av augusti. Trimmern hålls högt (10-15 cm över marken) så att lägre örtskikt inte slås sönder Utförs vid behov och lika slätter av ängsyta. En torr och solig sommar kan medföra att arbetet inte behöver utföras. Utförs i övrigt lika slätter av ängsyta. Ä1
Ä3 Trimmning av fältskikt i bestånd	Beskrivning
Åtgärd: Ä3	Trimning av fältskiktet i ädellöv- tall- och blandbestånd utförs med trimmer och/eller röjsåg två gånger per säsong, i maj och i augusti. Allt organiskt material ihopsamlas och bortforslas.

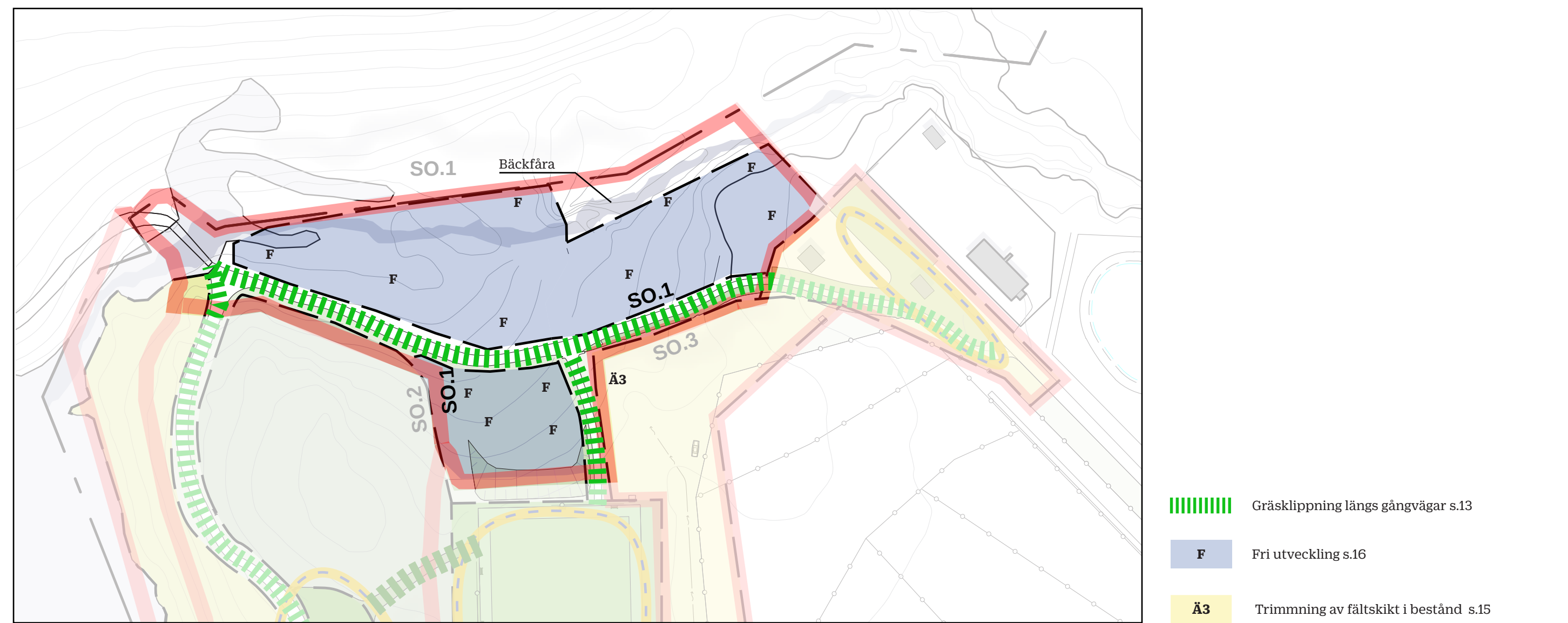
Hävd: gallring och upprepad slyröjning av slutna parkbestånd, äng och hagmark och strandområde

[illegible]

Fri utveckling: mindre omfattande skötselåtgärder i område för fri utveckling

[illegible]

Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling

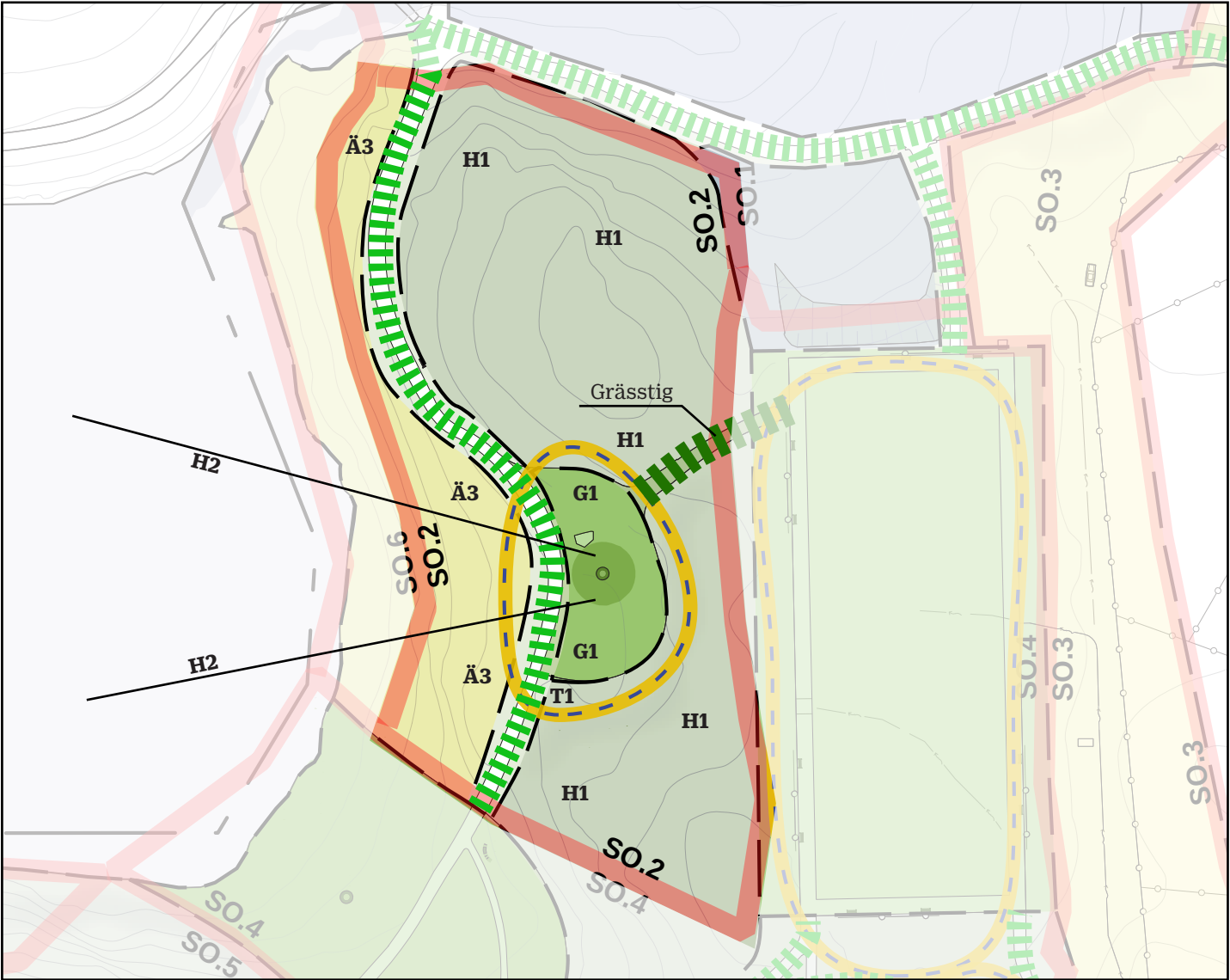
Skötselområde 1 (S01) - Område för fri utveckling

Beskrivning
Natur: småkuperad lövskog i anslutning till bäckravin. Här finns gammal al, medelålders lönn och grov levande ask. Enstaka äldre träd av ek och tall. Förekomst av grova lågor och högstubbar av poppel, lönn och andra lövträd. Fältskikt med stinksyska och kirskaål.
Park: delen har utgjort den norra delen av den engelska parken. I områdets södra del löper ett centralt gångstråk från Riddersvik mot Lövsta. Vid bäckravin anläggs ett trädäck med sittplatser som del av parkupprustningen.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en lövskog med hög luftfuktighet och med ett stort inslag av död ved av olika dimensioner och stadium av nedbrytningsgrad.
Åtgärder:	Området lämnas åt fri utveckling. Död ved som ligger i anslutning till stigen kan flyttas från stigen in i skötselområdet, men ska inte lämna skötselområdet.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar
Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Ytor närmast anlagda delar hålls öppna. Bäckfår hålls fri från skräp.
Åtgärder:	Markyta intill gångvägar sköts enligt G2. Område närmast träspång och trädäck hålls fri enligt G2. Övrigt: Bäck med flöde av vatten vilket skapar förutsättning för olika typer av vattenbiotoper Bäckfåra rensas från skräp ocn nedfallande grenar. Vattenfåran kompletteras vid behov med stenblock ca 1/4 m3 för att fördröja flödet.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1				X								
FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2				X			X					

Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område

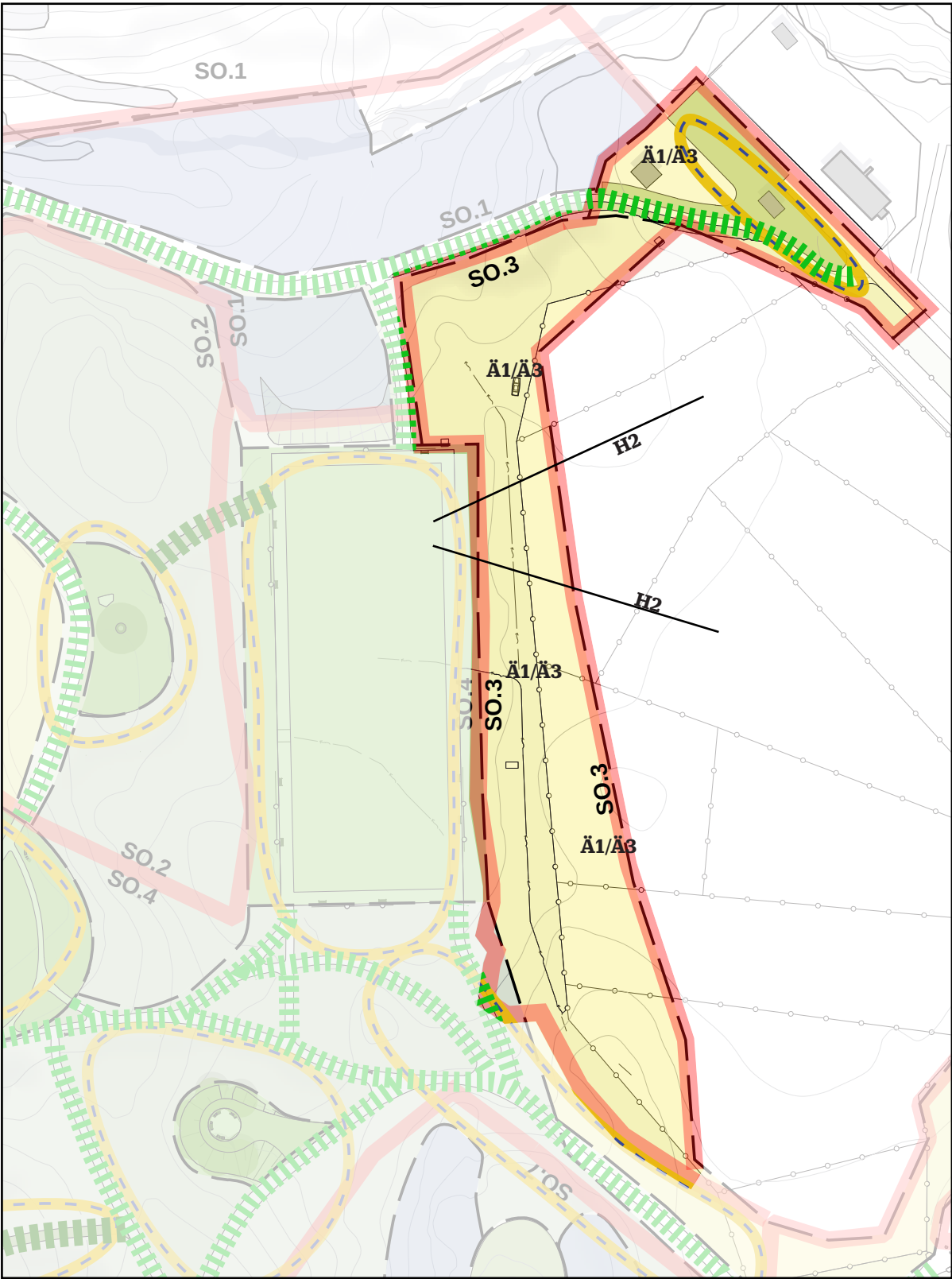
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- G1** Gräsklippning längs gångvägar s.13
- G1** Gräsklippning av stigar s.13
- T1** Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16

Skötselområde 2 (S02) - Talldominerat område

Beskrivning
Natur: talldominerat skogsområde med stort inslag av äldre tall. Området är under igenväxning av främst lönn, men även ek, sälg, asp och björk. I buskskiktet finns även inslag av hassel. Tallföryngring saknas.
Park: Det kuperade och talldominerade partiet har stor betydelse som kontrast till Stjärnparken och Stora Pelousen. Den visuella kontakten med Lövstafjärdens vattenspegeln mellan tallstammarna är av vikt. Ett undantag är områdets södra del om utgör en rumslig fond till den öppna gräsytan - här sparas buskskikt och trädbeståndet föryngras. I mitten av området ligger platsen för en byggd parkdel med en trädbänk som accentuerar en centralt placerad parklind. Intill denna plats finns ytterligare två gamla parklindar, en källa och informell tvärgående parkväg vilken förenar Stjärnparken med den bredare gångvägen i väster.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en ljus och öppen tallmiljö med inslag av ek och hassel, med Tempeluddens tallmiljö som förebild. Tall ska kunna föryngra sig i området och död ved ska förekomma, både i stående och liggandeform.
Åtgärder:	Slyröjning av triviallöv och lönn i hela skötselområdet. Friställning av de äldre tallarna. Hasselknippen och ekar sparas. Torrträd av tall och eventuella tallågor lämnas. Föryngring av hassel med viss periodicitet.
Prioriteringar:	Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Å3 Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Lilla paviljongplatsen med tydlig parkkaraktär i kontrast till omgivande naturmark.
Åtgärder:	Parklindar sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Gräsyta sköts enligt G1. Grässtig sköts enligt G3 Gallring av utsikt från platsbildning enligt H2.
Prioriteringar:	I områdets södra del sparas tallsly och ädellövsly som ersättare för stormfällda lövträd på hållmark i syfte att på sikt skapa ett mer slutet bestånd.

- T1** Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- Ä1** Slåtter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16

Skötselområde 3 (S03) - Bryn

Beskrivning
Natur: skötselområdet består av ett lövdominerat brynområde med inslag av äldre tallar, beläget mellan Stjärnparken och en beteshage. I området förekommer yngre-medelålders björk och asp allmänt, men det finns även ett inslag av ek och lind. En del träd är relativt grova, bland annat finns flera äldre tallar samt en vidkronig ek som indikerar om att området tidigare varit mera öppet.
Park: brynet öster om Stjärnparken samverkar med dess trädader. Äldre kartor visar på ett bryn med varierad utbredning i sidled. Den visuella kontakten från Stjärnparken mot det öppna fältet är viktigt.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska utgöra en öppen skogsmiljö med inslag av gamla träd. Det ska finnas en åldersspridning hos ek, lind och tall och dessa ska ha möjlighet att föryngra sig i skötselområdet.
Åtgärder:	Marken slås med trimmer en gång under perioden juli-augusti varje år för att gynna flora och hålla slänten fri från uppslag av alm och lönn. Slaget gräs, örter och bortklippt sly räfsas ihop och avlägsnas direkt efter klippning. Gallring och slyröjning enligt H1. Inom detta skötselområde utförs slyröjning två gånger per säsong. Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3.
Prioriteringar:	Ek gynnas. De två askar som står nära den unga eken i slänten tas bort om cirka 10-20 år när eken kräver mer utrymme. Den stora lönnen som står nära eken beskärs när eken blir större så att ekens krona får fritt utrymme. Ung lind ska sparas.

Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Öppet ljus bryn i kontrast till den intilliggande Stjärnparkens formella parkkaraktär.
Åtgärder:	Inga åtgärder utöver skötsel av naturmark.
Prioriteringar:	Inga prioriteringar

FREKVEN	JANUARI	FEBRUARI	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUGUSTI	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
2				X	X	X	X	X	X	X	X	X

Skötselområde 4 (SO4) - Ädellövområde

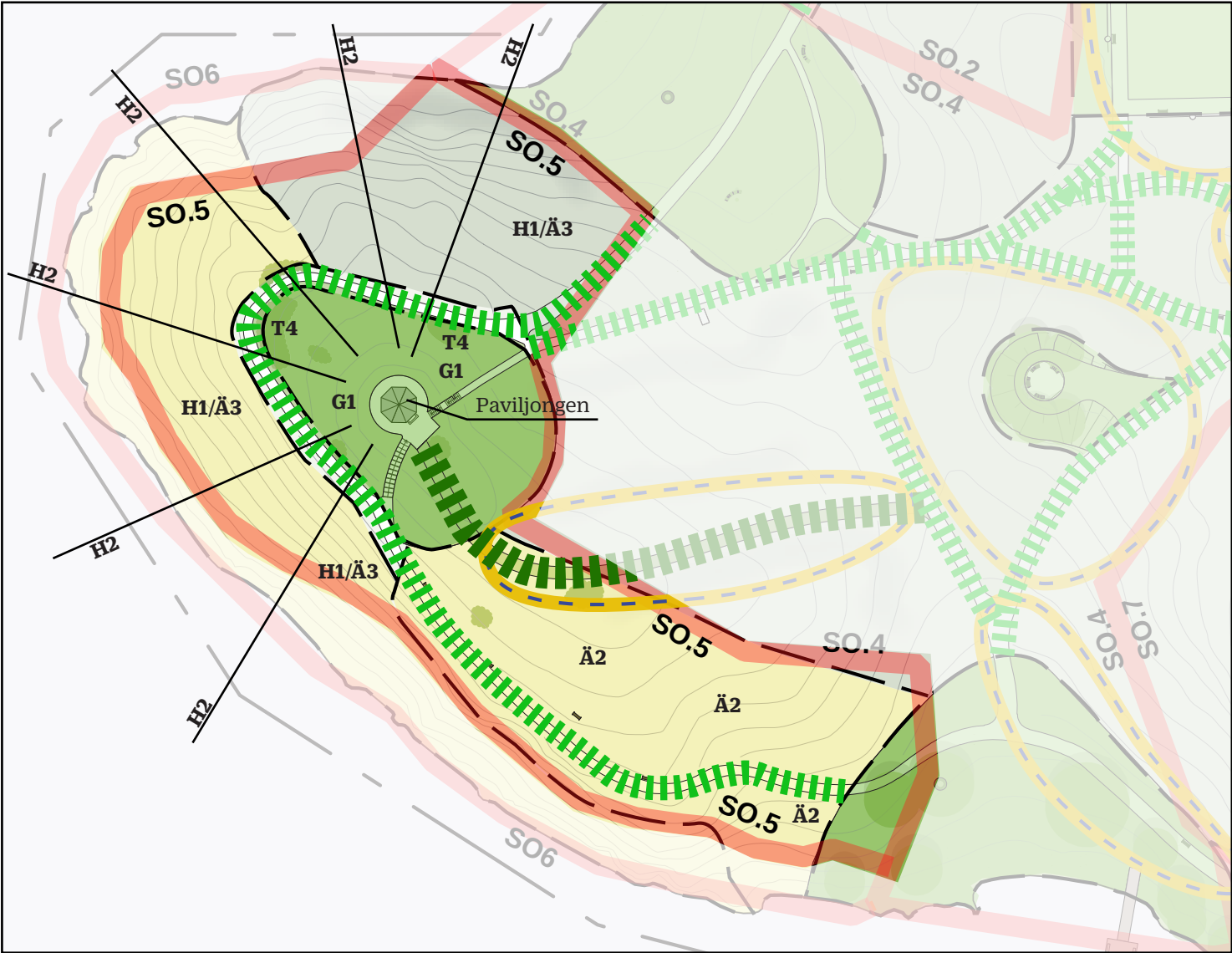
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- G4** Parti med skavfräken s.13
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H1** Gallring och slyröjning s.16
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- T1** Parklindar och solitära träd årlig skötsel s.14
- T2** Stubbskottsföryngring parklindar s.14
- T4** Syrenbuskagen årlig skötsel s.14
- T1/T2** Syrenbuskagen årlig skötsel s.14

Skötselområde 4 (S04) - Ädellövområde

Beskrivning
Natur: skogsområde dominerad av gammal lärk och av gammal parklind. Många lindar har stamknölar. Spritt i området finns även yngre-medelålders triviallövträd som asp och sälg. Förekomst av död ved mycket sparsam, och den döda ved som finns är ofta knuten till triviallöv. Flerskiktning saknas i skogsmiljön. Naturvärdena är främst knutna till de gamla lindarna. Fältskikt domineras i vissa avsnitt av kirskål och stinksyska och i andra förekommer blåsippa. I Stjärnparkens nordöstra del finns ett tätt bestånd av skavfräken.
Park: i skötselområdet återfinns de centrala parkhistoriska värdefulla delarna; Stjärnparken, stora pelousen, lilla pelousen och lindbersån. I anslutning till gångvägar finns linjerande rader och formationer av parklind. På stora pelousen finns kompositioner med solitära lönnar och lärkträd som kontrasterar till de slutna bestånden. Stjärnparken med raka rader av skogslind utgör parkens clou. I söder återfinns lilla pelousen, där en brygga återskapats. Centralt i området på en kulle är lindbersån placerad. Från denna plats leder en gångväg upp mot paviljongen.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	En öppen parkartad skogsmiljö med stort inslag av gamla lindar. Död ved ska vara allmänt förekommande, framförallt död lindved. Lind ska kunna föryngra sig.
Åtgärder:	Återkommande slyröjning för att förhindra igenväxning. Ung lind undantas slyröjning. Nedfallna lindgrenar ska helst ligga kvar på marken, men i Stjärnparken skall nedfallna lindgrenar flyttas till särskild plats i fauna-depå. Detsamma gäller för ved som avlägsnas från träden inom ramen för skötseln av parklindarna; veden placeras i faunadepå. Några aspar som vuxit in i lindraderna i Stjärnparken kommer att behöva tas bort. Stamdelen och grova grenar av dessa träd flyttas till närliggande aspmiljö och får där utgöra liggande död ved. Gallring och slyröjning enligt H1.
Prioriteringar:	Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3. Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Läsbar historisk parkmiljö, där Stjärnparken, pelouserna och lindbersån urskiljer sig från omgivande trädbestånd.
Åtgärder:	Parklindar sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Stubbskott i Stjärnparken och i stråket mellan lindbersån och paviljongen sköts enligt T2. Gräsytor på pelouserna och intill lindbersån sjöts enligt G1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Gräsgång mellan lindbersån och paviljongen sköts enligt G3. Skötsel av syrenbuskagen enligt T4. Bekämpning av skavfräken enligt G4.
Prioriteringar:	Gestaltande skötselåtgärder för att hålla siktlinjer och visuella samband fria enligt H2, efter arbetsberedning. I områdets sparas unga individer av parklind som ersättare i bestånd och som ersättare i linjerande trärader. Spontana stubbskott längs gångvägen mellan lindbersån och paviljongen sparas. Gestaltande skötselåtgärder i form av fällning och uppstamning utförs efter arbetsberedning i vyer från stora och lilla pelousen. Visuella samband mellan de anlagda delarna skapas genom uppstamning och gallring.

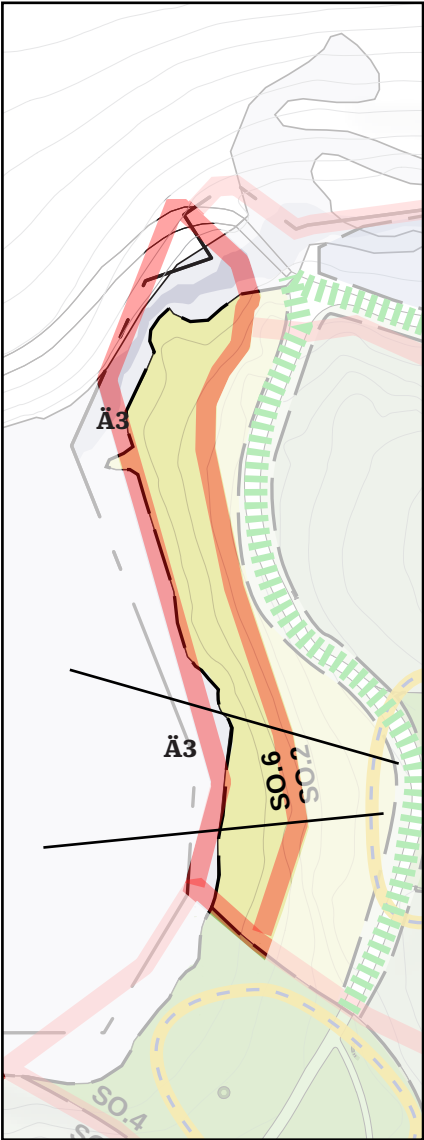
- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- T4** Syrenbuskagen årlig skötsel s.14
- Ä2** Ängsyta torrbacke s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16

Skötselområde 5 (S05) - Tallområde

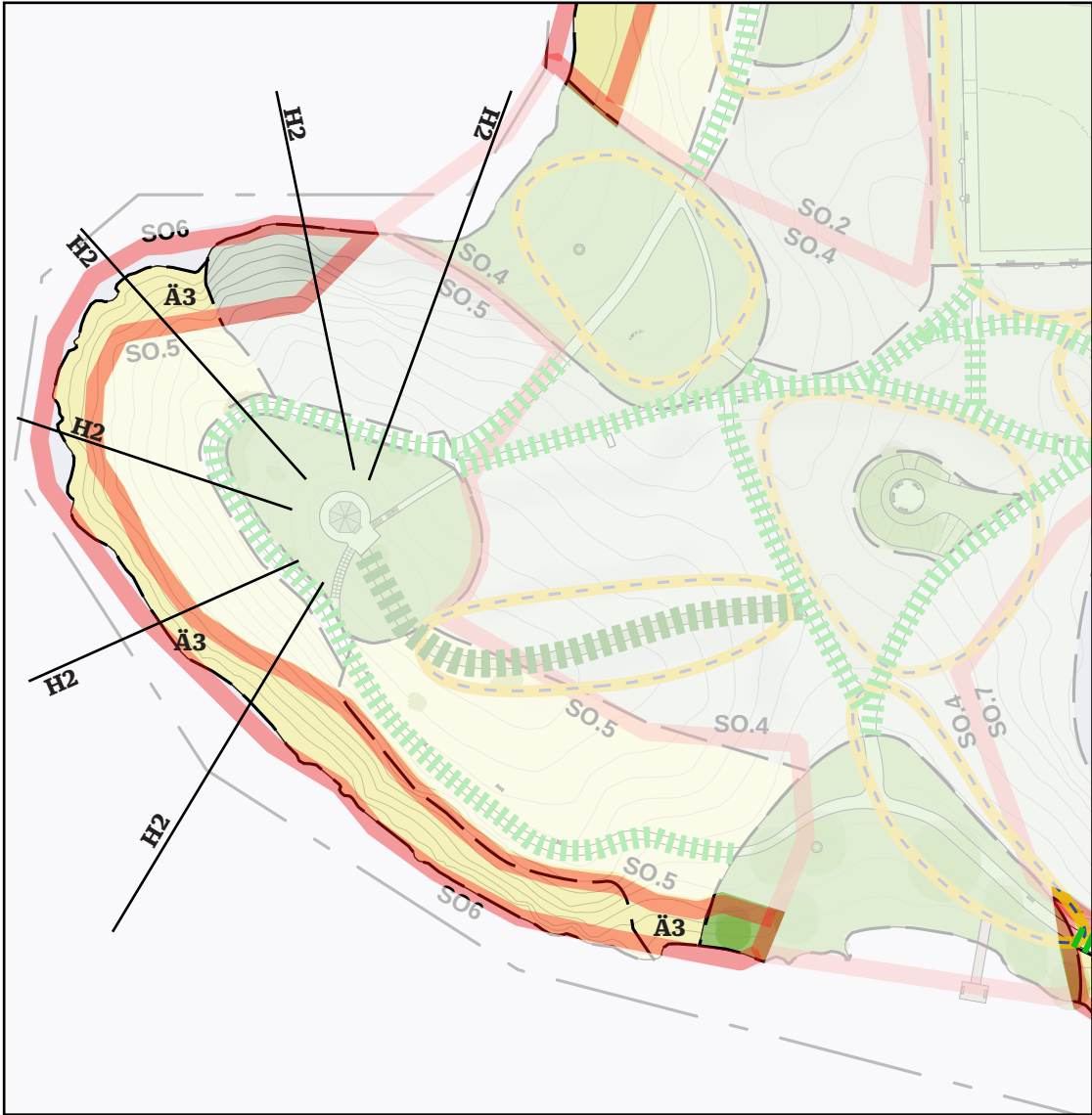
Beskrivning
Natur: skötselområdet består av en gles tallskog helt dominerad av gamla träd. Allmänt med ljusexponerade tallöverståndare mer än 200 år gamla. Det förekommer även yngre tallar på ca 100 år, vilket skapar en viss flerskiktning. Föryngring av tall är begränsad till de mest öppna delarna. I området förekommer även enstaka gammal ek och lind. Död ved, främst av tall, är allmänt förekommande vid Tempeludden och stranden. Torrakor av tall förekommer spritt, både äldre och nyligen döda. Buskskikt begränsat till några syrenbuskage i anslutning till paviljongen.
Park: skötselområdet innefattar parkens enda byggda element, den sengustaviaska paviljongen, strategiskt placerad på krönet av en höjdsträckning och med utblickar över Mälaren. Byggnaden inramas av ett karaktärsfullt bestånd av tall med enstaka äldre ekar. Förvuxna syrenbuskagen speglar kvardröjande trädgårdsmässiga kvaliteter vilka förstärks med nyplantering av lökar- och knölar samt friväxande buskagen av parkrosor.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska utgöras av en öppen och flerskiktad tallmiljö med många gamla träd och lång kontinuitet. Föryngring av tall ska säkerställas.
Åtgärder:	Åtgärder syftar till att bibehålla skötselområdet i sin nuvarande karaktär. Slyröjning genomförs återkommande. OBS!! tallföryngringar och ungtallar undantas från dessa slyröjningar.
	Torrbacke sköts enligt Å2.
	Gallring och slyröjning enligt H1.
	Fältskikt sköts enligt Å3.
Prioriteringar:	Prioriteringar: tallföryngring beaktas genom att strategiskt placerade ungtallar sparas

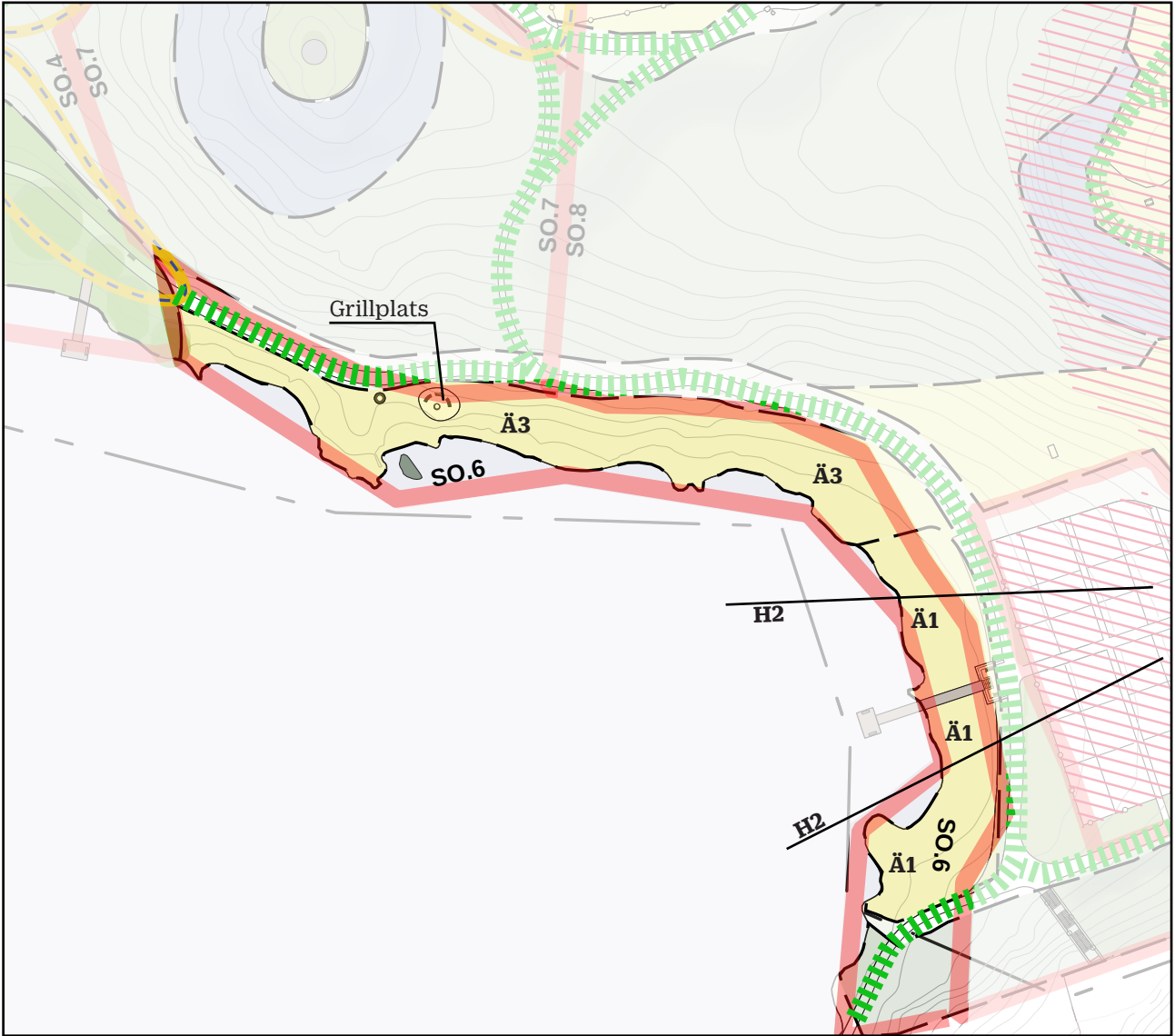
Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska skapa en inramning till paviljongen av tallar, mellan vars stammar och under vars kronor vyerna mot Lövstafjärden ska vara synlig. Närområdet till paviljongen ska genom sin parkkaraktär kontrastera mot omgivande naturmark.
Åtgärder:	Gräsgångar sköts enligt G3.
	Gräsytor på pelouserna och intill lindbersån sjöts enligt G1.
	Markyta intill gångvägs sköts enligt G2.
	Skötsel av syrenbuskagen enligt B1.
	Gestaltande skötselåtgärder för att hålla siktlinjer och visuella samband från paviljongen fria enligt H2, efter arbetsberedning.
Prioriteringar:	Balans mellan föryngring av tallbestånd och fria siktlinjer från paviljongen beaktas.

S06A

S06B

S06A

- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- Ä1** Slåtter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16

Skötselområde 6 (S06A-B) - Strandområde

Beskrivning
Natur: De båda strandområdena i S06A är i huvudsak bevuxna av al, med ett inslag av ek, björk och tall. Enstaka klipphällar utan vegetation förekommer. I vattnet utanför strandlinjen förekommer bitvis vassvegetation. Död ved förekommer sparsamt, huvudsakligen i form av alhögstubbar och enstaka lågor. Strandområde S06B består av en varm, solexponerad sluttning med torrbacksflora, exempelvis blodnäva, tulkört och gråfibbla. Här förekommer även enstaka rosbuskar. Död ved förekommer främst i form av torrträd av tall samt tallågor. Park: Strandpartierna är av stor vikt ur parksynpunkt då de förmedlar kontakten med Lövstafjärden från de gångvägar som har anlagts från mangårdsbyggnaden ut till paviljongen och vidare norr ut. Strandpromenadens rytmiseras av ömsom mer slutna partier i rörelsestråken och återkommande replipunkter i form av stora och lilla pelosen och platsen vid paviljongen. I strandzonen balanseras naturvårdsaspekter med önskan om fria utblickar mellan förhållandevis täta bestånd av tall, al och ek.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder:	Delområdet S06A ska utgöras av en öppen strandskog som domineras av al, med visst inslag av tall och ek. Dellområdet S06B ska utgöras av en varm, solexponerad sluttning med torrbacksflora och enstaka spridd blommande buskvegetation. Sorexponerad död ved, både stående och liggande, ska förekomma i skötselområdet. I S06A görs en gallring av yngre al för att öka ljusinsläppet och öka sikten till vattnet. Sedan görs återkommande slyröjningar i delområdet. I S06A sås en fröblandning in för att öka blomrikedomen av torrbacksflora. Sedan sköts gräsmarken med årlig slåtter i augusti. Slagen vegetation får ligga och fröa av sig i ca två veckor innan upptag sker. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä3.
Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Pelarsal av trädstammar längs gångvägarna för att skapa utblickar mot vattenrummet. Gångvägar sköts enligt G2. Prioriteringa: marken är stenbunden och skötsel längs gångvägar innebär huvudsakligen av trimning av sly.

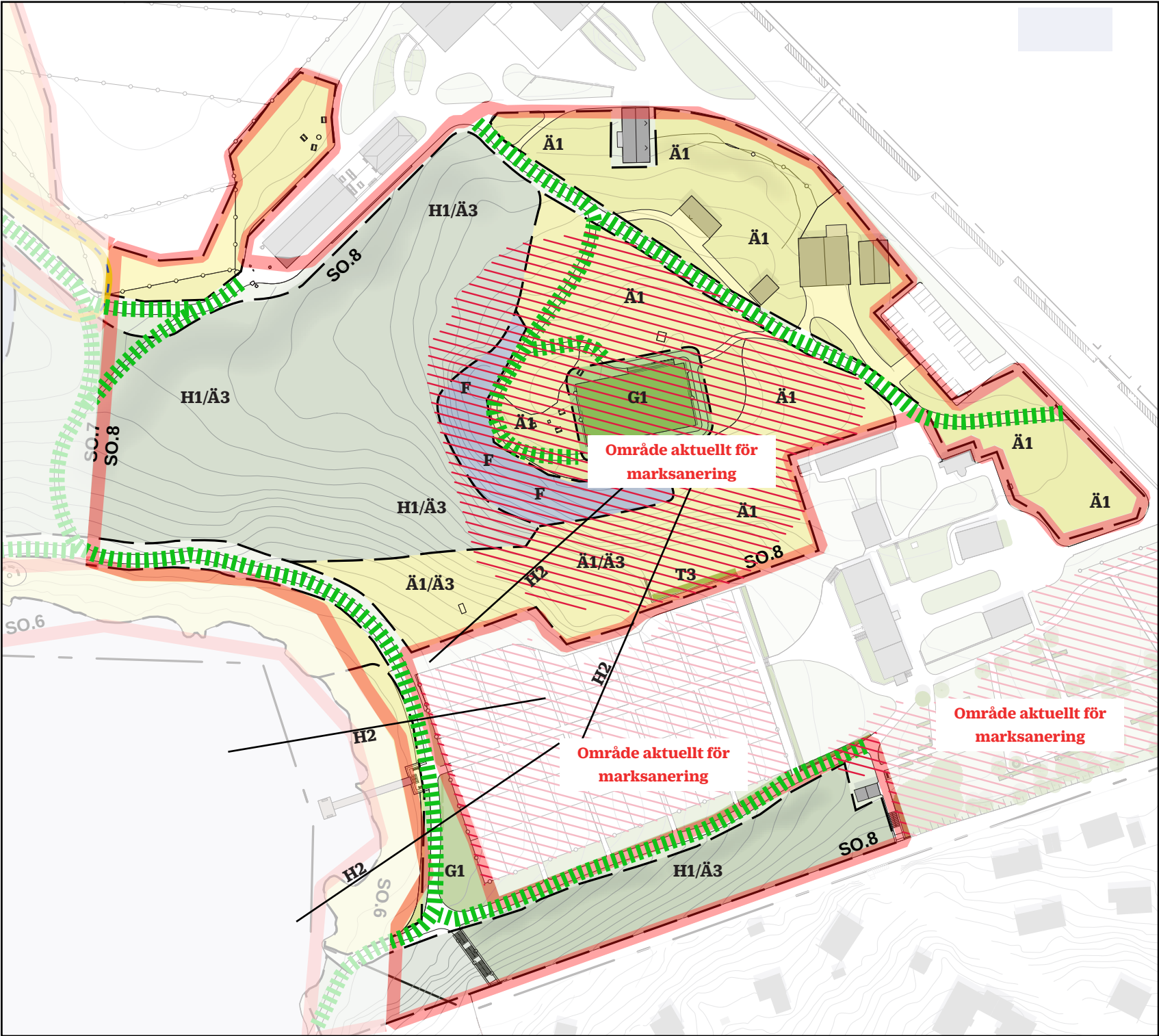

Skötselområde 7 (S07) - Tall- och Lärkområde

Beskrivning
Natur: skogsområde i sluttning som domineras av äldre tall och med ett inslag av krattekar. I norra delen finns även lärk. Området är under igenväxning av lövsly, främst triviallöv, men även sly och yngre träd av lind. Hassel förekommer sparsamt.
Park: det kuperade området utgör en dramatiserande och tätare parti vilket bryter siktlinjerna mellan beteshagen och Stjärnparken i norr och strandpromenaden. I högpunkten återfinns en gräyta vid foten av resterna av en vattencistern. Den östra delen av området är glesare bevuxen och utgör ett viktigt visuellt samband mellan beteshage och vattenrum.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Skötselområdet ska bestå av en öppen talldominerad skog med inslag av ek och lind, med Tempeluddens tallmiljö som förebild. Tall ska kunna föryngra sig i området och död ved ska förekomma, både i stående och liggande form. Det kuperade partiet lämnas för fri utveckling.
Åtgärder:	Friställning av de äldre tallarna. Efter det återkommande slyröjningar av triviallöv och lönn. Ung ek, lind och hassel undantas slyröjning. Död ved lämnas, både liggande och stående.
Prioriteringar:	Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Å3. Slänt sköts enligt F. Inga prioriteringar

Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Tätare mer naturmarkspräglad parti inramar en klippt agräsyta intill vattencisternen. Brutna siktlinjer från denna plats men sisuell kontakt med Stjärnparken i norr.
Åtgärder:	Gräsyta vid vattencisternen sköts enligt G1 Solitära ädellövträd och lövträd vid vattencisternen sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Gångvägar sköts enligt G2. Gestaltande skötsel av vusellt stråk i östra delen enligt H2.
Prioriteringar:	Prioriteringa: marken är stenbunden och skötsel längs gångvägar innebär huvudsakligen av trimning av sly.

- G1** Gräsklippning bruksgräsyta s.13
- |||||** Gräsklippning längs gångvägar s.13
- T3** Föryngring av lindhäck s.14
- Ä1** Slätter av ängsyta s.15
- Ä3** Trimmning av fältskikt i bestånd s.15
- H2** Uppstamning och fällning av enskilda träd s.16
- H1** Gallring och slyröjning s.16
- F** Fri utveckling s.16

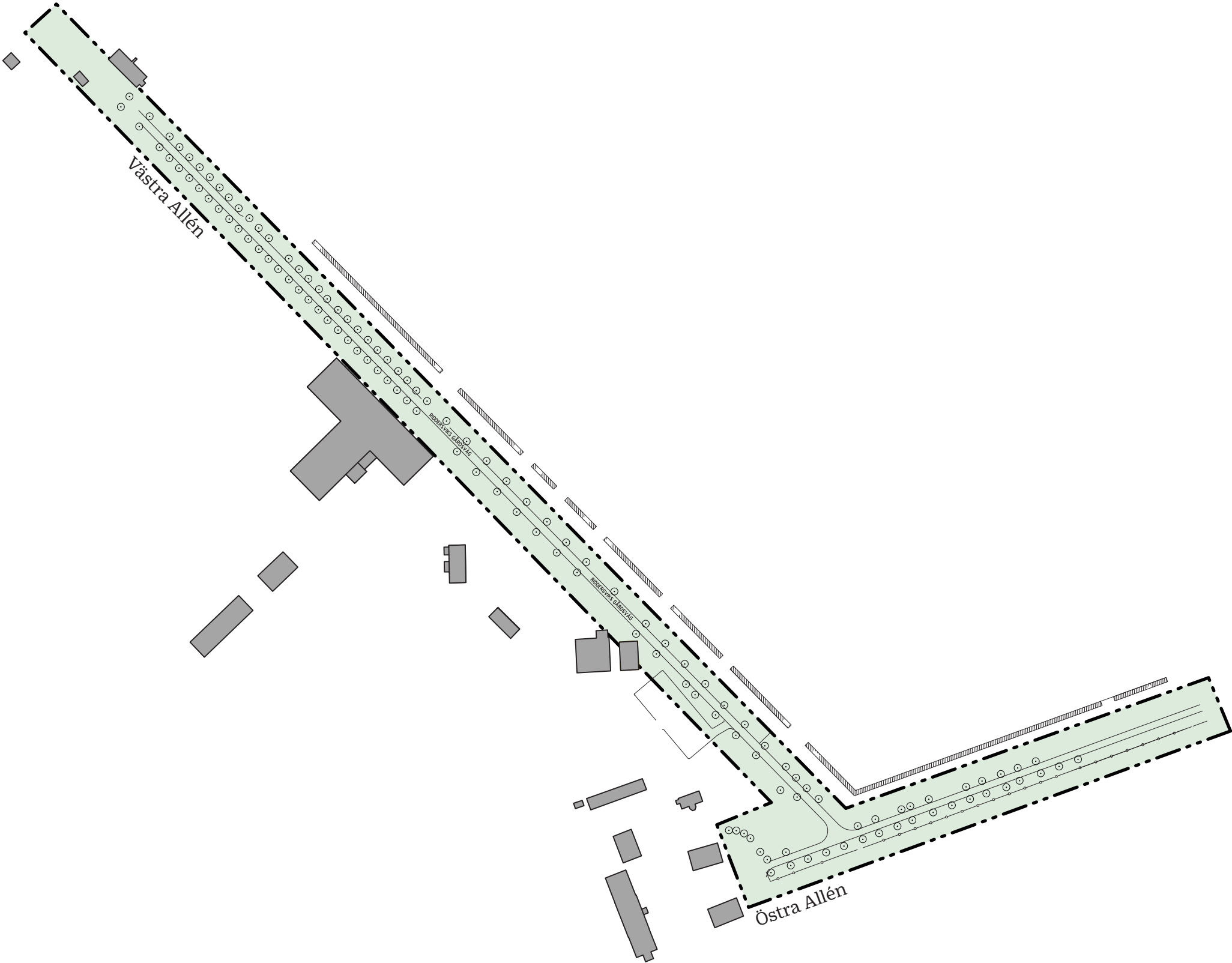
Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde

Beskrivning
Natur: Ett variationsrikt område som i den norra, mellersta och sydligaste delen domineras av ädellövskog med gamla, grova ekar. I skogsmarken finns även inslag av lönn och enstaka alm. I den nordvästra delen ökar inslaget av grova tallar. Lågor av ädellövträd finns allmänt, och en stor del av dessa utgörs av död almved. I övrigt finns en del stående död ek och flera ekar har döda grenar och stampartier. I buskskiktet finns högväxt hassel med endast enstaka döda stammar. I den mellersta delen finns en höjd med utsiktsplats och gräsytor och i den östra delen finns bebyggelse uppblandat med ängsytor, där det även förekommer enstaka grova träd av ek och lönn. Fältskiktet i den mellersta och nordvästra delen är lundartat, men i sluttningarna som omger utsiktsplatsen dominerar täta bestånd av kirskaål. Park: skötselområdet utgör ett ut parksynpunkt komplext område med både parkhistoriska delar, äldre bebyggelsemiljöer och en planerad parkdel (utsiktsplatsen) med bollplan och utsiktsplats. I området södra del återfinns gårdens forna trädgårdsanläggning, nu koloniområde, längs vars nordvästra långsida ett historiskt terrasssystem med kallmurar grupperar sig. Här föryngras en förvuxen lindhäck. Bakom detta ansluter ädellövområdet med grov ek. Ett smalare parti med grov ek och ädellöv i sydost utgör en rumslig definierande pendant. En mittaxel, genom kloniområdet, i det öppna fallande dalstråket, återskapas och avslutas med en återskapad brygga enligt 1843 års karta.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Skötselområdet ska utgöras av en öppen ädellövskog med solitära grova ekar. Inslaget av död ved ska bibehållas och tillåtas öka. Hassel ska finnas i buskskiktet och tillåtas att ha en kontinuerlig tillgång på döda stammar. Initialt friställs alla grova träd. Därefter görs slyröjning i hela området, där alla träd klenare än 15 cm i brösthöjdsdiameter tas bort. Ung ek och hassel sparas. Stamdelar och grövre grenar från friställning och slyröjning samlas ihop och placeras i faunadepå. Föryngring av hassel sker med viss periodicitet. Befintlig liggande död ved kan samlas ihop och läggas i faunadepån, men grövre stammar kan gärna ligga kvar. Ängsytor och hagmark se parkskötseln nedan. Gallring och slyröjning enligt H1. Fältskikt sköts enligt Ä1 och i partier som Ä3. Slänt sköts som område med fri utveckling F. Brunnsröjning, enligt principer s 11, i områdets sydvästra del vilket domineras av gammal ek. Bryn i anslutning till utsiktsplatsen i den ventrala delen av området sköts enligt principer för skötsel av bryn s 11.

Skötselområde 8 (S08) - Ädellövområde

Parskötsel	Beskrivning
Målsättning:	Vårdad parkmiljö längs gångstråken i det centrala parkrummet där en upprustad mittaxel genom koloniområdet med avslutning i återskapad brygga förstärker prägeln av park. Förmedlad och mjuk övergång mellan nyanlagd utsiktsplats och ultiplan och omgivande hagmark. Vårdad ängsmark på det historiska tetrasssystemet och i anslutning till bebyggelsområde Brutna siktlinjeri den branta sluttningen söder och väster om utsiktsplatsen. Föryngrad lindhäck i anslutning till terrasssystemet.
Åtgärder:	Gräsyta intill multiplan/utsiktsplatsen sköts som G1. Gräsyta mellan gångväg och koloniområde sköts som G1. Gräsyta mellan vattenspegel och gångväg sköts som G1. Markyta intill gångvägs sköts enligt G2. Ängsyta i slänten från utsiktsplatsen, på terrasssystemet och ordväst om koloniområdet sköts som Ä1. Ängsyta mellan uthus och nyttobyggnader sköts som Ä1. Brant slänt söder och väster om utsiktsplatsen med fri utveckling sköts enligt F. Trandområde i anslutning till mittaxel och brygga ehandlas som gestaltande skötsel enligt H2.
Prioriteringar:	Den centrala vyn mot Mälaren och kopplingen mellan trädgårdsanläggning och park, det vill säga ekbrynet och terrasstyemet i nord väst ges extra uppmärksamhet med noggranna avägningar mellan parkgestaltande och naturvårdande skötelåtgärder.

Allé av parklind längs med Riddersviks gårdsväg

Skötselområde 9 (S09) - Alléer

Beskrivning
Natur: de ca 200 år gamla alléerna i skötselområdets norra del är i huvudsak planterade med parklind. Lindarna har i anslutning till beskärningsåtgärder och hamling på olika höjder utbildat håligheter. Det finns även träd med inslag av stående dödved. Träden är i huvudsak fristående och solexponerade men i den västra alléns västra del finns ett antal träd i ett förslyat och igenväxt område. Park: alléerna, 143 parklindar, 9 lönar och en kastanj, utgör en av de viktigaste delarna i Riddersvik som manifestationen av en mellansvensk herrgård. Från att ursprungligen ha tecknat sig fritt mot de omgivande odlingslandskapet har trädraderna stegvis avskärmats från omgivningen genom häckplanteringar, staket och trädplanteringar. Den visuellt riktningsangivande funktionen mot herrgårdens gårdsplan är fortfarande en påtaglig kvalitet. Alléerna innehåller luckor, nyplante-ringar och möjlighet till skubbskottsförynging.

Naturskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Bibehållna hålträd och friställning av parklindar i det igenvuxna partiet i väster. Där omgivande träd vuxit in i lindraderna kommerdess att behöva tas bort. Stamdelen och grova grenar av dessa träd flyttas till närliggande faunadepåer. Detsamma gäller grövre grenar som avlägsnas då träden underhållsbeskärs. Gallring och slyröjning enligt H1 i den västra delen av området. Inga prioriteringar

Parkskötsel	Beskrivning
Målsättning: Åtgärder: Prioriteringar:	Alléerna som läsbart historisk landskapselement som urskiljer sig från omgivande trädbestånd och plante-ringar. Parklindar och övriga träd i god kondition fria från stamskott. Beskurna för att inte utgöra riskträd Parklindar, sköts enligt anvisningar för parklindar T1. Lönn och kastanje beskärs med försiktighet under den årstid då risken för blödning är liten. Stubbskott sköts enligt T2. Gräsytor i anslutning till alléerna sköts som G1. Inga prioriteringar